Kaybolma Kılavuzu

REBECCA SOLNIT

ENCORE

KAYBOLMA KILAVUZU

Rebecca Solnit San Francisco’da yaşıyor. National Book Critics Circle ödülünü alan *River of Shadows* da dahil olmak üzere on iki kitabı yayımlandı. Düzenli olarak *London Review Of Books* ve *LA Times* için yazıyor. Yazarın Türkçedeki :diğer kitapları

(*Yakındaki Uzak,* Encore, (Ocak 2015
(*Bana Bilgiçlik Taslayan Adamlar*, Encore, (Nisan 2015
(*Yol Aşkı: Yürümenin Tarihi*, Encore, (Ekim 2015

REBECCA SOLNIT

KAYBOLMA KILAVUZU

Çeviren: Gökçe Gündüç

ENCORE EDEBİYAT

İngilizce orijinali *A Field Guide to Getting Lost* © 2005 Rebecca Solnit

Kaybolma Kılavuzu © Encore, Birinci Basım Nisan 2015
Bu kitabın tüm hakları Encore Yayınları'na aittir.
Telif hakları Anatolialit Ajans aracılığıyla
Hill Nadell Literary Agency'den alınmıştır.

Encore Yayınları
Tekrar Yayıncılık Bilişim ve Tic. Ltd. Şti. Sertifika No: 29423
Zambak Sokak, No:13/3 34435 Beyoğlu İstanbul
iletisim@encorekitap.com
www.encorekitap.com

ISBN 978-605-9949-15-6
Yayıma Hazırlayan: Müge Karahan
Kapak Resmi: Kemal Seyhan
Kapak Tasarımı: Cemal Gürsel Soyel

Açık Kapı

Hayatta ilk kez Hz. İlyas için doldurulan şarapla sarhoş oldum. Sekiz yaşında filandım galiba. Hamursuz Bayramı'ydı; hani Mısır'dan göç edişin ve Peygamber'in eve davet edilişinin kutlandığı şu şölen haftası. Ebeveynler masasında oturuyordum çünkü annemle babam diğer çiftle güçlerini birleştirince, evdeki oğlan çocuğu sayısı beşi bulmuştu. Yetişkinler benden önceki kuşak tarafından yok sayılmanın, benim jenerasyonum tarafından yok sayılmaktan daha iyi olacağına karar vermiş gibiydi. Kırmızılı turunculu masa örtüsünün üzerine bardaklar, yemek takımı, gümüş servis tabakları ve mumlar serpiştirilmişti. Karışıklık da bu yüzden çıkmıştı zaten: Peygamber adına bir köşede bekletilen kadehi, içi tatlı kırmızı şarap dolu kendi kadehim sanıp yudumlamaya başlamıştım. Annem nihayet durumu fark ettiğinde tıpkı sarhoşlar gibi sallanmış ve hafifçe gülümsemiştim. Bu görüntü onun neşesini .kaçırınca, sarhoşluktan vazgeçip ayık taklidi yapmaya çabalamıştım

Annem eskiden Katolik'ti, diğer kadınsa Protestan; ama ikisinin de eşleri Yahudi'ydi ve bu iki kadın gelenekleri yaşatmanın çocuklar için iyi olacağını düşünüyordu. Bu nedenle, Hamursuz Bayramı masalarında İlyas Peygamber için bir şarap kadehi hiçbir zaman eksik olmuyordu. Efsanenin bazı yorumlarında, İlyas zamanı gelince dünyaya dönüp cevaplanması mümkün olmayan bütün o soruları cevaplıyordu. Başka versiyonlarındaysa, paçavralar içinde dünyayı dolaşarak, biliminsanlarının zorlu sorularıyla boğuşuyordu. O gün adetler tam olarak yerine getirildi mi, İlyas içeri girebilsin diye kapı açık bırakıldı mı? Bugün bunu tam olarak hatırlayamasam bile, turuncu giriş kapısının veya çiftlik evinin arka bahçesine açılan sürgülü cam kapılardan birinin serin bahar akşamına açıldığını hayal edebiliyorum. İlçenin en kuzey ucunda bulunan sokağımızda olağanüstü durumların yaşandığı pek söylenemezdi. Zaten asfaltın üzerinde sabahın erken saatlerinde yalnızca geyikler gezinir,

fundalıklarda sadece rakunlar veya kokarcalar gizlenirdi. Fakat buna rağmen, genelde kapılarımızı kilitlerdik. Kapıyı geceye ve Peygamber'e açmak, nereden bakılırsa bakılsın olağanın dışına doğru yapılmış ürpertici bir hamleydi. Öte yandan, şarabın o gece benim için hangi kapıları açtığını da bilemiyorum. Büyük olasılıkla, boyumu aşan sohbet konularıyla bağlarımı koparmamı kolaylaştırmıştı. Pek de büyük olmayan, orta boy bir gezegenin kendi üzerindeki ufak bedene uyguladığı çekimin, bu ufak beden tarafından hissedilmesiyle ortaya çıkan bir berraklık hissiydi bu...

Karanlıkta kapıyı bilinmeyen için açık bırak! En önemli şeyler oradan gelecektir, hatta kendine bile ancak bu kapıdan ulaşabilirsin; gitmeyi düşündüğünde de yine o kapıdan çıkarsın. Üç yıl önce Rocky Dağları'nda bir atölye çalışması düzenlemiştim. Bir öğrenci elinde, "Doğası senin için gerçek bir bilinmez olan o şeyi aramaya nereden başlayacaksın?" yazılı bir kağıtla yanıma geldi. Cümlenin Sokrates öncesi filozoflardan Meno'ya ait olduğunu söyledi. Bunu bir kenara not ettim ve o günden beri yanımda. O öğrenci, yüzücülerin su altındaki fotoğraflarını çekiyor, bunları transparan bir kağıda basıp tavandan sallandırıyordu. Tavana asılı fotoğraflar ışığı süzdüğü için, fotoğrafların arasında yürürken yüzücülerin gölgeleri üzerinize vuruyordu. Bir bakıma, fotoğraflardan yansıyan detayların deniz havası kattığı gizemli bir odada yürüyor gibiydiniz. Bu öğrencinin bana getirdiği cümle, bir süre sonra, hayatta hangi yöne gitmem gerektiğini belirleyen en temel soru haline geldi. İstediğimiz şeyler, esasen dönüştürücü niteliği öne çıkan ayrıntılarla yüklüydü ama biz dönüşümün öte yanında ne bulunduğunu bilmediğimiz halde bildiğimizi sanıyorduk. Sevgi, bilgelik, zarafet, ilham... Benliğin sınırlarını bilinmeyene doğru genişleten, bizi başka biri haline getirme ihtimali son derece güçlü olan bu unsurları aramaya nereden başlayacaktık ki?

Şüphesiz her türden sanatçı için asıl mesele, bilinmeyeni, henüz tam manasıyla ortaya çıkmamış bir düşünceyi, biçimi veya öyküyü bulmak. Kapıları açmak, peygamberleri, bilinmeyeni ya da tanıdık olmayanı davet etmek sanatçıların temel uğraşı. Onların bütün

çalışmalarının kaynağında, böyle bir beklenti yatıyor. Beklenenin o kapıdan girmesi, uzun ve disiplinli bir çalışma sürecinin başlayacağının sinyallerini veriyor. Zira sanatçı, doğası gereği kapıdan geçeni kendisinin kılmak için çabalar. J. Robert Oppenheimer'ın bir zamanlar belirttiği gibi, "gizemin kıyısında, bilinmeyenin sınırında yaşayan" biliminsanları için de durum farklı değil aslında. Onlar, bilinmeyeni bilinene dönüştürürken, oltalarına bir balıkçı gibi ısrarla asılıyorlar her seferinde. Sanatçılar ise kapılarını çalanı, ellerinden tutup o karanlık denizin kıyısına çıkarıyorlar.

Edgar Allan Poe, "Felsefi keşif deneyimleri öğretmiştir ki, böylesi bir keşif sırasında vaktinizin çoğunu öngörülemeyeni hesaplamaya ayırmak zorundasınızdır," diyerek meselenin bir başka yönüne dikkat çekmişti. Fakat burada ilginç olan nokta, Poe'nun, gerçekleri veya ölçülebilen şeyleri derlemek toplamak manasını taşıyan "hesaplamak" kelimesini ölçülemeyen, sayılamayan, yalnızca tahmin edilebilen unsurları kapsayan "öngörülemeyen" kelimesiyle birlikte kullanması. İyi ama öngörülemeyeni hesaplamak mümkün mü? Aslında bu biraz da, öngörülemeyenin önemini teslim etmek için atılmış bir adım sanki. Yakından bakınca, sürprizler arasında dengeyi koruma, şansa güvenme, dünyadaki gizemlerden bazılarının gerekli olduğunu kavrama, dolayısıyla hesap ve plan yapmaya, kontrol altında tutmaya bir son verme sanatına benziyor. Bir başka ifadeyle, öngörülemeyeni hesaplamak, bir bakıma yaşamın mantığına aykırı bütün tecrübeleri kapsıyor gibi.

1817 kışının ortasındaki şu meşhur gecede arkadaşlarıyla eve yürüyen şair John Keats birden olduğu yerde duracak ve "Kafamda birkaç tilki aynı anda kuyruk gezdirirken birden Başarılı İnsan'ın hamurunda ne bulunması gerektiğini idrak ettim, özellikle edebiyatta başarıyı yakalayabilmek buna bağlı," diyecekti. "Bunun adı *olumsuz kabiliyet*; insanın bilinmeyenler ve gizemli, şüpheli durumlar karşısında, gerçeğe ve mantığa ulaşmak için huzursuz edici bir dürtü hissetmeden kalabilme kabiliyeti yani." Öyle ya da

böyle, bu görüş, eski haritalardaki “terra incognita” ile etiketlenmiş bölgeler gibi tekrar tekrar karşımıza çıkıyor.

“Kişinin bir şehirde yolunu bulamaması da yavan ve sıradan olabilir pekala. Bunun için gereken tek şey boşvermişliktir, fazlası değil,” diyecektir, yirminci yüzyılın önemli yazarlarından filozof Walter Benjamin: “Fakat kişinin şehirde kaybolması –tıpkı kişinin ormanda kaybolması gibi– farklı bir terbiyeden geçmeyi gerektirir.” Kendini kaybetmek, sadece keyif veren bir teslimiyet değildir; kendi kollarında kaybolup gitmek, kendini dünyanın akışına bırakmak, tüm varoluş kaygılarından bağımsız bir biçimde akan zamanın içinde erimek demektir. Ancak böyle bir durumda, o zaman dilimini kuşatan her şey geriye çekilebilecektir. Benjamin’in kavramlarını kullanırsak, kaybolmak tüm varlığınla orada bulunmaktır ve tüm varlığınla orada bulunmak, belirsizlik ve gizem içinde kalabilme kapasitesi gerektirir. Dolayısıyla, kimse kaybolmaz aslında; insan ancak kendisini kaybedebilir. Bu bilinçli bir tercihtir, seçilmiş bir teslimiyet ve coğrafya aracılığıyla ulaşılan ruhani bir tasarruftur.

Doğası bizim için gerçek bilinmezliklerle yüklü olan o şey, genellikle, bulmamız gerekene işaret eder ve hiç kuşkusuz bu anlamda bulmak kaybolmaktır. Eski Nors dilindeki *los* sözcüğünden türeyen “kayıp”[1] kelimesi, esasen ordunun dağılması anlamını taşır. Kelimenin bu kökeni askerlerin eve dönmek üzere birlikten terhis edilmesi, bütün dünya ile barış yapılması anlamına gelir. Orduların dağılmayacağını ve insanların asla bildiklerinin ötesine geçmeyeceğini düşünüyorum. Reklamlar, panik yaratmayı amaçlayan haberler, teknoloji, sonu gelmez meşguliyetler, kamusal ve özel alan tanımları, bu durumun böyle sürüp gitmesi için sürekli komplo kurar. Yaban hayatın kenar mahallelere dönüşüyle ilgili kısa süre önce yayınlanan bir makale, arazileri örten karın üzerinde hayvanların ayak izlerinin belirgin çocukların ayak izlerininse eksik olduğunu anlatıyordu. Terk edilmiş kenar mahallelerde hayvanlar güvenle geziniyor. Halbuki, çocuklar en güvenli yerlerde bile nadiren gezintiye çıkıyor. Çünkü aileler, çocukların başlarına gelebilecek –çok seyrek de olsa geliyor– tüm o korkunç şeylerden

korkuyorlar. Elbette bu korku, çocukların karşılaşabilecekleri muhteşem şeylerin de bir kenara atılmasına neden oluyor. Bana sorarsanız, çocukken gezinmek, kendine güveni, yön ve macera duygusunu, hayal gücünü geliştirir. Keşfetme arzusu doğurur. Kaybolabilme ve dönüş yolunu bulma becerisi kazandırır. Ev hapsinde tutulmak bu kuşağa ne kazandıracak merak ediyorum.

Rocky Dağları'ndaki o yaz Meno'nun sorusunu duyduktan bir müddet sonra, öğrencileri yürüyüşe götürdüm. Bu yürüyüşte bize daha önce hiç görmediğim bir manzara eşlik ediyordu: Kavakların oluşturduğu beyaz sütunların gölgesinde, narin yeşillikler diz boyu büyümüştü; baklava veya deniz kabuğu şeklindeki yapraklar yeşile boyanmış futbol taraftarları gibi dalgalanıyor, zaman zaman esen rüzgar, beyaz ve eflatun çiçekleri sallıyordu. Yol bizi ayılar için kıymetli olduğu söylenen bir ırmağın kıyısına kadar götürdü. Döndüğümüzde kahverengi derili güçlü bir kadın bizi yolun başında bekliyordu. Aslında onunla on yıl kadar önce tanışmıştım. Beni tanıdı ve ben de şaşırtıcı bir şekilde onu tanıdım; bu ikinci karşılaşmadan sonra arkadaş olduk. Sallie uzun zamandır Dağ Arama ve Kurtarma Ekibi'nin bir üyesiydi. O gün o yolun başında beklerken rutin görevini yapıyordu. Dediğine bakılırsa, kaybolan bazı yürüyüşçüler vardı ve onlar genellikle gözden kayboldukları noktanın yakınlarında tekrar belirirlerdi. Telsizini dinliyor ve kaybolan grubun büyük olasılıkla geçmiş olduğu o yoldan kimin geleceğini görmek için bekliyordu. İşte tam o sırada karşısında beni bulmuştu. Rocky Dağları kenarları kıvrılıp kırışmış bir kumaşa benziyor aslında, bayırların ve vadilerin sarp doğası sanki her yöne serilmiş gibi uzadıkça uzuyor. Böyle bir coğrafyada kaybolmak kolay. Labirentin içinden çıkmak da o kadar zor değil. Yapmanız gereken, vadilerden gelen bütün patikaların birleştiği ana yola doğru yürümekten ibaret. Bu açıdan bakıldığında, arama kurtarma gönüllüleri için bile her kurtarma çalışması bilinmeze yapılan bir yolculuk olarak değerlendirilebilir. Çünkü ya kendilerine minnettar bir insan ya da bir ceset çıkacaktır karşılarına. Buna da ya kestirmeden ya da haftalar süren yoğun bir saha çalışması sonucu

ancak ulaşırlar ya da aradıklarını hiçbir zaman bulamazlar ve esrarı asla çözemezler.

Üç yıl sonra Sallie'yi ve onun başıboş dağlarını ziyaret etmek için tekrar bölgeye gittim. Bu kez, Sallie'ye kaybolma hakkında bazı sorular sorular sormak gibi bir amacım da vardı. Ziyaretim sırasında bir gün Continental Divide'ın[2] vadi boyunca üç buçuk kilometre kadar yükselen bir parkurunu birlikte adımladık. Ağaçlar seyreldikçe tundralar devreye giriyor ve bir halı gibi etrafı örtüyordu. Yukarıya doğru tırmandıkça, manzara her yönden kesintisiz görülüyordu. Ufka doğru göz alabildiğine kıvrılan mavi dağlarla çevrili bir dünyadaydık sanki ve dağlar bizim durduğumuz noktada birbirlerine firketeyle tutturulmuş gibiydi. Burayı Continental Divide adıyla anınca, ister istemez, dağların omurgalarından geçerek kıta boyunca yayılan iki okyanusun suyunun buraya döküldüğünü tahayyül ediyorsunuz. Bu, ana yönlerin bu merkez uyarınca dağıldığını düşündürtüyor ve öylesine etkileyici ki metafizik bir atmosfer canlanıyor gözünüzün önünde. Orada hiç durmadan sonsuza kadar yürüyebilirdim fakat yüklü bulutlardan yayılan gök gürültüleri ve onu izleyen şimşekler geri dönmek konusunda Sallie'yi ikna etmekte gecikmemişti. Dönüş yolunda, katıldığı kurtarma çalışmaları hakkında sorular sordum ona. Bir keresinde, yıldırım çarptığı için ölen bir adamın cesedine ulaşmaya çalışmıştı. Üstelik bu, böyle bir yükseklikte ender rastlanan bir ölüm şekli değildi. Önümüzdeki muazzam manzarayı bırakıp dönüş yoluna koyulmamızın nedeni de bu tehlikeydi zaten.

Daha sonra, bana ömrünü epey kısaltacak dejeneratif bir hastalık nedeniyle görme kabiliyetini kaybetmek üzere olan on bir yaşındaki sağır bir çocuktan bahsetti. Rehberlerin çocukları turlara götürüp saklambaç oynattığı bir kampa katılmıştı. Öyle iyi saklanmış olmalıydı ki, günün sonunda hâlâ kimse onu bulamamıştı. Tabii çocuk büyük ihtimalle dönüş yolunu kaybetmişti. Hava karardığında arama kurtarma ekibine haber verilmişti. Sallie tüm tedirginliğiyle bataklık alana girdiğinde, o dondurucu soğukta cansız bir bedenden başka hiçbir şey bulamayacaklarını düşünüyordu. Bataklığın üzerini

örten sabah sisi, güneşin ufukta görünmesiyle birlikte dağılmaya yüz tuttuğunda bir ıslık sesi duymuş ve o tarafa doğru koşmuştu. Çocuk oradaydı, bir taraftan titriyor, bir yandan da ıslık çalıyordu. Sallie hemen ona sarılmış ve üzerindeki kıyafetlerin büyük bölümünü çıkarıp oğlana giydirmişti. Aslında çocuk kendisine öğretilen her şeyi doğru yapmıştı fakat ıslığı su sesini bastırıp rehberlerin kulağına ulaşabilecek kadar yüksek değildi. Buna rağmen gece bütünüyle çökene kadar ıslık çalmaktan vazgeçmemişti. Sonra devrilmiş iki ağacın arasına kıvrılmış, gece bitip ortalık ışıyınca da yeniden ıslık çalmaya başlamıştı. Onu bulduklarında gözleri mutlulukla ışıldamış, Sallie de gözyaşlarını tutamamıştı.

Arama kurtarma ekipleri, çoğunluğu yaralı veya sıkışmış halde olan, kayıp insanları bulma sanatında hayli ustadır. Ayrıca, insanların nasıl kaybolduğunun ilmini yaparlar. Günümüzde, kelimenin ilk anlamıyla kaybolanlar için durum şuydu: Kaybolan insanlar dikkatlerini vermezler, nasıl geri döneceklerini bilemediklerinde yapmaları gerekenlerden haberleri yoktur veya bilemediklerini kabul etmezler. Oysa hava koşullarını, izlediğin rotayı, yoldaki işaretleri dikkate alabilmek başlı başına bir sanattır. Zira, gördüğü manzarayı nasıl okuyacağını bilen biri için vahşi dünyanın dilini çözmek çok da zor değildir: Dönüp arkasına bakan bir insan, aldığı mesafeyi değerlendirerek önündeki yola dair kestirimde bulunabilir; güneşin, ayın ve yıldızların konumundan ipucu çıkarabilir, suyun akış yönünü hesaba katarak nerede bulunduğunu tayin edebilir. Kaybolanların büyük bölümü, tabiatın açık bir kitap gibi karşılarında duran dilini okuyup yazmak konusunda titizlik göstermezler. Hatta çoğu kez, bu dili okumak için durup düşünme zahmetine bile katlanmazlar. Halbuki, söz konusu olan doğrudan yeryüzünün dilidir. Hiç şüphesiz, bilinmeyenin kucağında kalabilmek de başka bir sanattır. Kendisini birdenbire ıssızlığın ortasında bulan bir insanın paniklememesi ya da acı çekmemesi için sağlam bir beceri sahibi olması gerekir. Bu beceri, Keats'in sözünü ettiği, "bilinmezler, gizemli durumlar ve şüpheler arasında kalabilme" kapasitesinden çok da farklı değildir aslında.

(Doğrusunu söylemek gerekirse, cep telefonları ve GPS, günümüzde bu becerinin yerini tutuyor. Her geçen gün daha fazla sayıda insan, pizza ısmarlamanın kolaylığı içinde kurtarıcılarını yanına çağırabiliyor. Ancak unutmamak gerekir ki, dünyada hâlâ cep (.telefonunun çekmediği birçok yer var

Sallie'nin arkadaşı Landon'la ise daha farklı bir konuya temas ettik. Konuştuğumuz masa, Landon'un kocasıyla birlikte işlettiği çiftlikte çekilen fotoğraflarla çevriliydi ve her birinde, hem aile fertleri hem de çiftlik hayvanları dikkat çekiyordu. Ben fotoğraflarla ilgilenirken, Landon bana, Rocky Dağları'nın yamaçlarında kaybolanlar arasında avcıların neredeyse ilk sırada yer aldıklarını söyledi. Sebebi de basitti aslında: Eğlence olsun diye patikalardan .ayrılıyorlar ve bir daha da dönüş yolunu bulamıyorlardı

Landon daha sonra, arkada, zıt yönlerdeki tepeleri arasında hiçbir belirgin farka rastlanmayan platoda gezinen bir geyik avcısından bahsetti bana. Geyik avcısının bulunduğu noktada, tepelerden bazıları ağaçların arkasında kaldığından görünmüyordu. Bu da avcının yanılmasına ve gitmesi gerekenin tam tersi bir istikamete yönelmesine yol açmıştı. Bir veya birkaç tepeyi daha aşınca varış noktasına ulaşacağından öylesine emindi ki, hiçbir şeyden şüphelenmeden bütün gün yürümüştü. Üstelik, yürüyüşüne gece boyunca da devam etmiş, neticede bitkin düştüğü için üşümeye başlamıştı. Hipotermi nedeniyle gördüğü sanrılar ona terlediğini düşündürmüş, böylece birkaç kilometre boyunca üzerindeki kıyafetleri parça parça çıkarıp çevreye fırlatmıştı. Bu ise Landon ve ekibinin iz sürmesini kolaylaştırmıştı. "Çocuklar," diyordu Landon, "kaybolmak konusunda iyilerdir, çünkü 'hayatta kalmanın yolu, kaybolduğunu bilmekten geçer' Onlar uzun süre avare avare dolaşmazlar, korunaklı bir yere kıvrılıp geceyi orada geçirirler. Zira ".yardıma ihtiyaçları olduğunun farkındadırlar

Landon vahşi hayatta ihtiyaç duyduğumuz eski becerilerden, içgüdülerden ve kocasının esrarengiz önsezilerinden de bahsetti. Kocasının içgüdüleri ve önsezileri, epeydir üzerinde çalıştığı yön bulma, iz sürme ve hayatta kalma sanatları kadar gerçekti. Bir

keresinde kocası, kar aracına atlamış ve en ufak bir tereddüt duymadan aracı sürmüştü. Ilık bir kış sabahı olarak başlayan güne aldanan bir doktor, hava birdenbire beyaz bir kabusa dönünce kaybolmuştu. Landon'ın kocası, donmak üzere olan adamın nerede olduğunu, tarif edemediği bir önsezi yardımıyla bulmuştu. Yoldan çıkıp, karla kaplı çayırları geçerek doktora ulaşmıştı. Çiftlikteki yardımcılarından biri ise karlı bir gecede yürüttükleri bir başka kurtarma çalışmasından söz etti ve bağırarak çevreye seslenmek yerine sessizce ilerlemenin kendisine çok çarpıcı geldiğini anlattı. Landon'un eşi bağırıp çağırma ihtiyacı hissetmemişti çünkü nereye gitmesi gerektiğini gayet iyi biliyordu. Nitekim, kayakçının takıldığı çıkıntının tam yukarısına gidip durmuştu. Daha sonra yapılan konuşmalar esnasında, kaybolan kayakçının yönünü bulabilmek için bir su akıntısını takip ettiği ortaya çıkmıştı. Aslında bu son derece kullanışlı bir navigasyon tekniğiydi. Ne var ki bu defa işe yaramamıştı. Zira su birikintisi daralarak derinleşmiş, derken birkaç şelale meydana getirmiş, yukarıdan aşağıya dökülen suyun bir bölümü de havada bir ok gibi donmuştu. İşte kayakçı da bu donmuş su kitlelerinden birine takılıp kalmıştı. Dizlerinin üzerine kadar sıyrılan ve ıslaklığından ötürü donmuş giysisinden kayakçıyı .çıkarmak için elbiseyi çekiçlerle kırmaları gerekmişti

Vaktinin çoğunu doğayla, doğa aktiviteleriyle iç içe geçiren bir adamdan eğitim almıştım. En olağan geziye çıkarken bile yanına mutlaka yağmurluk, su ve diğer hayati malzemeleri alman gerektiğini söyler dururdu. Sebebi de basitti aslında, dışarıda ne kadar kalman gerekeceğini bilmen mümkün değildi, işler her an kontrolden çıkabilirdi. Hava durumuyla ilgili kesin olan tek şey ise değişkenliğiydi. Benim yeteneklerim çarpıcı değildi, bilmediğim caddelerde, patikalarda, otoyollarda ve bazen arazilerde gezinerek kaybolma heyecanıyla flört etmekten fazlasını yapmadım. Bilinmeyenin sınırlarına temas etmek, insanın duyularını keskinleştirir. Elimde haritayla didişip duran bir pusula tutarken, alternatif yönlerde neler bulunduğuna ilişkin olarak kendi aralarında konuşan yabancılara kulak vermeyi sevmişimdir hep. Onlardan

edindiğim bilgiler doğrultusunda yolumu değiştirmeyi, bildiklerimin dışına çıkmayı ve birkaç kilometre sonra eski yolumu tekrar aramayı veya eve yeni bir yoldan dönmeyi de severim. Kimseyi tanımadığım ve tanıdığım kimsenin orada bulunduğumu bilmediği, uzak batının kasabalarındaki motellerde tek başıma geçirdiğim geceler; beni kendi geçmişimden azat eden kablolu televizyondan, garip tablolardan ve çiçekli döşemelerden müteşekkil garip bir dekor... Benjamin'in kelimeleriyle söylersek eğer, kendimi kaybediyordum ama nerede bulunduğumu da biliyordum. Ayaklarım veya arabam bir virajı aldığında, "Burayı daha önce hiç görmemiştim," dediğim o büyülü anlar... O kadar süre boyunca içinde yaşadığım evde yıllar sonra fark ettiğim mimari bir detayın ya da bir dehlizin, aslında gerçekte nerede olduğumu hiç bilmediğimi öğrettiği o zaman dilimleri... Aşina olduklarımıza bizi yeniden yabancılaştıran, evimin yakınlarındaki kayıp manzaralara, mezarlıklara veya canlı türlerine ilişkin bitip tükenmeyen hikayeler... Etraftaki her şeyi unutturan sohbetler... O gün hissettiğim ve yaptığım her şeye renk kattığını fark edene dek unuttuğum rüyalar... Böylesi bir kayboluş, aslında yolunuzu veya başka bir yolu bulmak için başlangıçtır fakat .kaybolmanın başka yolları da vardır

On dokuzuncu yüzyılda Amerikalıların kaybolma serüvenleri nadiren felaketle sonuçlanıyordu, çünkü arama kurtarma ekipleri kayıpları veya kayıpların cesetlerini bulup getiriyordu. Garip bir içgüdüyle, onların kaybolma ve bulunma hikayelerinin peşine düşmüş halde yakaladım kendimi. Bir günlüğüne veya bir haftalığına kaybolmuşlardı ki, bu kadarlık bir süre, dopdolu bir programla hayata asılmayanlar açısından pek büyük bir facia sayılmazdı doğrusu. Hele bir de doğayla iç içe yaşamayı, iz sürmeyi, gök cisimlerine, suyun akışına bakarak ve haritalanmamış bölgelerde kulaktan dolma bilgilerle yol bulmayı biliyorlarsa... Daniel Boone da söze, "Hayatımda hiç ormanda kaybolmamıştım," diyerek başladı ve "Gerçi bir defasında üç gün süren bir kafa karışıklığı yaşamıştım," diyerek sürdürdü. Boone, bu ikisi arasında makul bir ayrım yapabiliyordu. Zira nerede bulunduğuna dair en son

hangi işareti değerlendirdiğini gayet iyi biliyordu. Tabii o işaret noktasına nasıl döneceğini ve bu zaman aralığında neler yapması gerektiğini de öyle. Lewis ve Clark'ın yolculuğunda Sacajawea'nın asıl rolü rotayı çizmek değildi. O, yararlı bitkiler ve diğer ikisinin habersiz olduğu diller konusunda uzmandı. Bu bilgi ise herhangi bir kaybolma durumunda en çok işe yarayacak şeylerin başında geliyordu. Yerli kabileler, onu ve bebeğini görünce, gelenlerin niyetinin savaşmak olmadığını anlamakta güçlük çekmiyordu. Üstelik, önsezilerinin yardımıyla bulundukları yerin bir yuva veya birilerinin yuvası olduğunu söylerken genellikle pek yanılmıyordu. Tıpkı onun gibi, çok sayıda beyaz izci, avcı ve kaşif, bulundukları yer onlara yabancı olsa bile, o kadar bilinmeyenin ortasında kendilerini evlerinde hissetmekte güçlük çekmiyorlardı. Öyle ki, vahşi doğa pek çok durumda onların tercih etmekte zorlanmadığı bir yuvadan başka bir şey değildi. Tarihçi Aaron Sachs, kendisine yönelttiğim bir soruyu cevaplandırırken şunları yazacaktı: "Kaşifler, daima kayıptırlar, çünkü gittikleri yerlerde daha önce hiç bulunmamışlardır. Zaten onlar da tam olarak nerede olduklarını bilmeyi amaçlamazlar. Bununla birlikte, önemli bir çoğunluğu ellerindeki araçları gayet iyi bilir ve güzergahlarını makul bir tutarlılıkla saptamakta fazla güçlük çekmez. Bana sorarsanız eğer, onların en büyük hüneri hayatta kalacaklarına ve yollarını bulacaklarına ilişkin bir iyimserlik taşımalarıdır." Konuştuğum diğer insanlar, bu sözlerin arka planında yatan hakikati anlamama yardımcı olmakta gecikmediler: Kaybolmak daha ziyade bir ruh haliydi ve metafizik veya metaforik bir çehreyle kapınızı çalabileceği gibi taşranın ücra köşelerinde gezinirken de karşınıza .çıkabilirdi

O halde soru, nasıl kaybolunacağı. Hiç kaybolmamak, aslında yaşamamaktır; nasıl kaybolunacağını bilmemek sizi felakete sürükler. Terra incognita'da bir yerde, keşfe dayalı bir hayat yatar. Sachs kendi cevabıyla birlikte bana bir Thoreau istifi de gönderdi, onun için hayatta, doğada ve felsefede yolunu bulmak sanatla aynı kapıya çıkıyordu. Tek bir cümle içerisinde birinden diğerine zekice

geçebilmesi de bunun göstergesiydi zaten. “Ormanda kaybolmak her zaman şaşırtıcı, akılda kalıcı ve değerli bir tecrübedir,” diye yazıyordu *Walden*’da. “Tamamen kaybolana veya başka bir yöne çevrilene kadar doğanın enginliğini ve o enginlik içinde gizlediği tuhaflığı takdir etmekte güçlük çekeriz. Oysa, bir insanın bu dünyada kaybolması için gözleri kapalıyken kendi etrafında bir kez dönmesi yeter de artar bile. Kaybolana kadar, başka bir ifadeyle dünyayı kaybedene kadar, kendimizi bulmak gayesiyle atacağımız bütün adımlar nafile bir çabadan ibarettir. Zira, nerede olduğumuzu, neler düşündüğümüzü ve düşüncelerin ilişkilerimizin sonsuz uzantılarıyla sürdürdüğü bağlantıyı ancak o zaman fark ederiz.” Burada Thoreau, İncil’deki o soruyla oynuyor aslında: Bütün dünyayı kazanmış ama ruhunu kaybetmiş bir insan gerçekte ne kazanmıştır? Bir başka açıdan bakıldığında, önemli olan bütün dünyayı kaybetmek, onun içinde kaybolmak ve bütün bu .aşamalardan sonra ruhunu bulmaktır

Doğası senin için gerçek bir bilinmez olan o şeyi aramaya nereden“ başlayacaksın?” Meno’nun sorusunu yıllarca yanımda taşıdım, derken her şeyin ters gittiği bir anda, arkadaşlarım birbiri ardına hikayeler anlatmaya başladılar. Bu hikayelerde cevaplar yerine, köşe taşları ve yön tabelaları dikkat çekiyordu. Söz gelişi May, durup dururken bana Virginia Woolf’tan uzun bir pasaj yollamıştı. Kalın çizgisiz bir kağıda koyu harflerle kopyalanmış, günün sonunda yalnız kalan bir anne ve eş ile ilgili bir pasajdı bu: “Şimdi herhangi birini düşünmeye ihtiyacı vardı. Halbuki kendisi olabilir, kendisiyle kalabilirdi. Zaten uzun süredir hem düşünmenin hem de düşünmemenin eksikliğini hissediyordu. Sessiz olmak, yalnız olmak. Bütün o yayılmacı, şaşaalı, gürültücü olmalar, yapmalar uçup gitmişti birden. Ve insan ağırbaşlılıkla, kendi varoluşuna, karanlığın üçgeni andıran merkezine, başkaları için görünmez olan o gizli köşeye çekiliyordu. Bir taraftan da her zamanki sakinliğiyle oturuşunu bile bozmadan elindeki örgüye devam edebiliyordu. Zira asıl mücadele içeride sürüyordu. Taşıdığı bütün ağırlıkları bir başka

köşeye istifleyen bu öz, en alışılmadık maceralar için özgürdü artık. Ve hayat bir an için dibe battığında, kazanabileceği tecrübelerin sınırı yoktu... Şüphesiz aşağısı tamamen karanlıktı ve bu karanlık her yere sirayet ediyordu. Üstelik, orada anlaşılamayacak bir derinlik söz konusuydu. Fakat şimdi ve bir kez daha yüzeye yükseliyorduk ve siz bizi orada bulacaktınız. Sahip olduğu ufukların ona sonsuz görünmesinin sebebi de buydu işte.”

Deniz Feneri’nden alınan bu pasaj, Woolf’un daha önce okuduğum, yürümek hakkındaki bir makalesini hatırlatmıştı bana: “Güzel bir akşamüstü dört ve altı arasında adımımızı evden dışarı atınca, kendimizin arkadaşlarımıza tanıdık gelen o kabuğunu da geride bırakırız. Böylelikle, geniş cumhuriyetçiler ordusunun isimsiz yürüyüşçülerinin de bir parçası oluruz ki, kişinin odasında bulması gereken yalnızlığın ardından, onlardan oluşacak bir toplum üzerinde de uzlaşabiliriz. İnsan ufak bir çabayla, o ordunun parçası olan hayatlardan her birine erişebilir. Bu kadarı bile, insanın tek bir zihinle sınırlı bulunmadığını göstermek, birkaç dakikalığına da olsa başka bedenlere ve zihinlere ulaşabileceği illüzyonunu yaratmak için yeterlidir.” Kuşku yok ki, Woolf için kaybolmak coğrafi bir mesele değildir. Hiç kimse olmamak ve böylece herhangi birine dönüşmek, bir kimlik sorunudur. Bir başka deyişle, başkalarının seni sen yaptığına inandığı prangalardan kurtulmak tutkulu bir arzuyla sınırlı kalmaz, çoğu kez acil bir ihtiyaç haline gelir. Kimliğin çözülmesi, yabancı ülkelere giden, sığınağı uzaklarda bulan gezginler için tanıdık bir kavramdır. Ama Woolf, bilinçteki küçük dalgalanmalara ilişkin keskin algısı sayesinde, onu sokağın başına yürürken veya koltukta yalnız otururken de bulabiliyor. Hayır, Woolf bir romantik değildi; dolayısıyla, erotik aşkta kaybolmayı umduğu da söylenemezdi. Böylesi bir aşkta sevilen kişi aslında bir davetiyedir; içinizde gizlice, hiç kıpırdamadan, tıpkı toprağın altında on yedi sene sabreden çekirge gibi bekleyen o kişiye dönüşmeye çağırır sizi. Kaldı ki, başkasına duyulan aşk, karşıdaki insanın ruhundaki sır perdesini aralayarak, başkasının esrarında kendi

gizemlerinizi görme arzusudur. Woolf’un kayboluşu yalnızlıktır, .tıpkı Thoreau’nunki gibi

Aslında şimdi sırası değil belki ama, Malcolm, kendi vücutlarını tarif ederken *sol* ve *sağ* kelimeleri yerine ana yönleri kullanan Wintu halkını California’nın kuzeyine getirmişti. Dilin böylesine çarpıcı bir tarzda kullanımının arkasında yatan şey, insan benliğini dünyanın geri kalanına referansla var eden o kültürel hayal gücüydü. Bu kadarı bile beni mest etmeye yetmişti. Dağlar, güneş veya gökyüzü var olmadıkça, sen de var olamıyordun işte! Dorothy Lee’nin yazdığı gibi, “Wintu ırmağa karşı yürürken, tepeler batıda, nehir doğudadır ve sivrisinek onu batı kolundan ısırır. Geri dönerken de tepeler hâlâ batıdadır fakat sinek ısırığını kaşıdığında artık doğudaki kolunu kaşımaktadır.” Bu dile sahip birisinin vahşi doğada yolunu kaybedeceğini düşünmek bile mümkün değildir. Tabiatla karşı karşıya kalır kalmaz yönünü şaşıran, sadece izlediği yolu değil, ufukla, gün ışığıyla ve yıldızlarla bağını kaybeden günümüz insanı ile kıyaslandığında apaçık görülebilen bir farktır bu. Ne var ki, bu dili konuşan bir insan, modern metro zindanlarında veya alışveriş merkezlerinde kolaylıkla kaybolabilir. Wintu dilinde, sabit kalan dünyadır, değişken olansa bizzat insanın kendisidir; hiçbir şey onu .sarıp sarmalayan dünyadan ayrı düşünülemez

Daha önce hiç bu kadar güçlü bir yön duygusu ile tanışmamıştım.

Fakat ne yazık ki, bu yön farkındalığı neredeyse tamamen silindi artık. Bundan on yıl önce Wintu dilini bilen sadece on kişi vardı. Üzüntüyle ifade etmek gerekirse, bunlardan yalnızca altısı, kendimizin, solumuzu ve sağımızı yanımızda taşırken kastettiğimiz türden bağımsız bir varlık olmadığını ortaya koyan bu dili akıcı bir şekilde konuşuyordu. Kuzey Wintu dilini bütün zenginliğiyle konuşan son kişi olan Flora Jones 2003’te öldü ama bana bu bilgiyi maille bildiren Matt Root’un anlattığına göre, üç Wintulu ve onlara komşu Pit Nehri’nden bir kişi, “Eski Wintu argosunu ve telaffuz sistemini unutmamıştı.” Bizzat Root’un da bu dil üzerine çalışmaları vardı ve günün birinde dilin canlanabileceğini umuyordu. Böylece insanlar, “Bu dil aracılığıyla geçmişle bağlantı kurabilecekti. Wintu

dilinin dünya algısı gerçekten de benzersizdi ve yaşam alanımızla kurduğumuz içten ilişki bu benzersizliği tamamlıyordu. Ayrıca, bu dille birlikte onu ortaya koyan yerleşim yerleri, kültür ve tarih yeniden tanıtıldığında, tehcirin ve soykırımın uzun süredir sızlayan yaraları da iyileşmeye başlayacaktı. Çünkü bütün bunlar bir araya geldiğinde, bu kayıp dilin yeniden doğuşuna öncülük edecekti.” California’da kaybolma tehlikesi altında bulunan yüzden fazla dile ilişkin makalede de belirtildiği gibi, “Dildeki farklılıklar ekolojik farklılıklara bağlanabilirdi. Bu bakış açısına göre, insanlar dillerini işgal ettikleri bölgenin ekolojik kodlarına uyarlıyorlardı ve California’nın değişken ekolojisi, dillerdeki çeşitliliği teşvik ediyordu. Hayvan ve bitki türlerinin sayısı arttıkça, dil sayısının da ”.arttığını gösteren haritalar bu teoriyi destekliyordu

Wintu halkının bir zamanlar, tanıdık sınırlarla çevrili bir dünyaya mükemmel şekilde uyum sağladığını ve kaybolmaya ilişkin hiçbir tecrübe yaşamadığını hayal etmek şüphesiz keyifli. Ancak kuzeydeki komşuları Pit Nehri’nin ve Achumawi’nin halklarının aktardıklarına bakılırsa, durum büyük olasılıkla böyle değildi. Bir gün şehir parkındaki bir gösteride arkadaşlarımla buluşacaktım ama kalabalık yüzünden onları bulamadım. Ben de ikinci el kitap satan bir dükkana girdim ve eski kitapları karıştırmaya başladım. Birden bir kitap dikkatimi çekti. Kitapta, seksen yıl evvel bu insanlarla uzun sayılabilecek bir zaman geçirmiş olan İspanyol antropolog Jaime de Angulo’nun gözlemlerine yer verilmişti. “Şimdi Pit Nehri yerlileri arasında rastladığım ilginç bir olguyu sizinle paylaşmak istiyorum. Yerliler yaşadıkları bu durumu İngilizceye, ‘gezinmek’ sözcüğünü kullanarak çeviriyorlardı. İçlerinden herhangi birini, ‘geziniyor’ veya ‘gezinmeye başladı’ diyerek tanımlıyorlardı. Görünen oydu ki, belli koşullarda strese maruz kalan bir zihin, bir süre sonra alışageldiği çevredeki hayat tarzını kaldıramaz hale geliyordu. Bu da onun amaçsız bir şekilde ülkeyi gezinmeye başlamasına yol açıyordu. Şurada veya burada, arkadaşlarının ya da tanıdıklarının kamplarında mola veriyor, sonra tekrar yoluna devam ediyor, birkaç gün boyunca bir daha hiçbir yerde duraklamıyordu.

Bu gezinen insan, kederini, acısını ve endişelerini asla dışarıya yansıtmıyordu.... Bir sonraki aşamada ise gezinen insanın –erkek veya kadın– kamplardan ve kasabalardan uzakta, ücra köşelere çekildiğine şahit oluyorduk. Vahşi doğanın ortasında tek başına kalabileceği yerlere, dağların zirvelerine veya kanyonların derinliklerine gidiyordu." İşte bu gezgin Woolf'a hiç de uzak bir mesafede durmuyordu. Woolf da Budistler'in *hiçlik* dediği o mertebeye ulaşmak için duyulan arzuyu ve ulaşamamanın yarattığı çaresizliği gayet iyi tanıyordu. Onu günün birinde ceplerine doldurduğu taşlarla nehre sürükleyen tam da bu arzuydu. Kaybolmak denilen meçhulle ilgilenmek yerine, kendisini .kaybetmeye çalışıyordu

Tam da burada, gezinmenin ölüme, ümitsizliğe, deliliğe, kederin çeşitli çehrelerine veya uzaklarda karşılaşılabilecek başka güçlere uzanabileceğini söyleyen De Angulo giriyor devreye. Arkasından da konuyu şuraya bağlıyor: "Vahşileşmek sanıldığı kadar kolay değildir. Vahşi hayata uyum sağlamaya çalışırsan bazı vahşiler seni merak edip görmeye gelebilir. Bu arada, içlerinden biri seni beğenip sevebilir. Acı çekmenin veya üşümenin bunda pek fazla rolü yoktur aslında. Sadece görünüşünden hoşlanmıştır. Böyle bir durum karşısında bütün o gezinmeler sona erer; zira Kızılderili, bir şamana dönüşmüştür artık." "Kaybolduğun o yerde garip şeyler bulursun," diye not düşmüştü De Angulo'nun editörü, "Bütün beyaz adamlar "...gezgindir, derdi eskiler

Üzerime yağan hikayelerin güçlü büyüsü altında San Francisco yarımadasının kuzeyinde buluverdim kendimi. Suyun kıyı şeridinden önce uğradığı bir yerdi burası ve sanki şehire birkaç bina daha sığsın diye bu cadde sıkıştırılmış gibiydi. İşte bu caddedeki bir barda okuma yapacaktım. Şiddetli yağmurda son bulan kısa bir hikaye, ardından da deniz hakkında bir öykü okuduktan sonra içki almaya bara gittim. Beni buraya davet eden adamın eşi Carol, el sallayarak yanındaki tabureyi işaret etti ve ben oraya ilişir ilişmez de, yıllardır komşuluk yaptıkları bir dövme sanatçısından bahsetmeye başladı. Bu dövme sanatçısı uzun zamandır uyuşturucu

bağımlısıydı ve bir vuruş sonrasında yaralanan eli iltihaplanmış, neredeyse ölümle sonuçlanabilecek bu iltihap yüzünden hastaneye yatmak mecburiyetinde kalmıştı. Orada sağ kolunu kesmişlerdi. Evet sağ kolu, çalışırken kullandığı kol yani. Fakat doktorunun dediğine göre, asıl şaşırtıcı olan, yaşamla ölüm arasında gidip geldiği o süre zarfında uyuşturucu bağımlılığından kurtulmasıydı. Hastaneden taburcu edildiğinde artık dövme sanatçısı değildi belki ama temizdi, sıfırdan başlayabilirdi. Bir doğum gibi, aniden ortaya çıkmıştı bu durum. Gösterişli bir ejderha dövmesi olan sağ kolunun büyük bir bölümü kesildiği için geriye ejderhanın sadece başı .kalmıştı

Her biri üzerinde tek tek düşünerek kendi tarot kartlarını çizen arkadaşım Suzie ilginç bir insandı. Bir gün arabamla onu evine bırakırken bana elinde terazi tutan, gözleri bağlı adalet sembolünün aslında ne manaya geldiğini anlatmıştı. Klasik anlatıya göre, adalet cehennemin kapısında duruyor ve kimin içeriye girip kimin dışarıda kalacağına karar veriyordu. İçeriye girmek; acı çekerek gelişmek, macera, dönüşüm, dönüşmüş bir benliğe belli ölçüde cezalandırıldıktan sonra kavuşmak demekti. Bu bakış açısı, cehennemi bambaşka bir yer haline getiriyordu. Sadece bu kadar da değil, adaletin düşündüğümüzden daha karmaşık ve daha hesaplanamaz bir olgu olduğunu ortaya koyan bir perspektifti bu. Halbuki biz adaletin önünde sonunda tecelli edeceğini söylerken, son'un sandığımızdan çok daha uzak ve sandığımızdan çok daha zor tahmin edilebilir bir yer olduğunu unutuyorduk. Adalet kartına göre, rahat içinde yaşayıp gitmek, yolun kenarına devrilmek anlamına gelebilirdi pekala. Cehenneme git, ve bir kere oraya varınca yürümeye devam et, diğer tarafa çıkmak için. Suzie, en sonunda kartın üzerine kamp ateşinin etrafında toplanmış bir grup çizmeye başladı, yolculuk sırasında yardımlaşmanın da adaletin bir parçası olduğuna karar vermişti. Bir başka gece, Suzie'nin erkek arkadaşı David, tanıştığı Hawaili bir biyologdan bahsetti. Söz konusu biyolog, yeni türler keşfetmek uğruna yağmur ormanlarında bile isteye kayboluyordu. Çünkü platolarla kaplı Wintu'nun aksine,

etrafı saran yapraklar ve kapalı gökyüzü bu işi yapmasını .kolaylaştırıyordu

David de çok farklı değildi aslında o da yıllardır, Hawai'nin yağmur ormanları başta olmak üzere dünyanın pek çok yerinde, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan türleri fotoğraflıyordu. Onun fotoğraf koleksiyonu ile Suzie'nin tarot kartları tuhaf biçimde birbirleriyle ilişkiliydi sanki. Yaşam alanları yok olduğunda canlı türleri bir süre sonra ortadan kaybolur. David, canlıları siyah bir fonun önünde, adeta hiçliğin ortasında fotoğraflıyordu. (Bu ise kimi zaman dünyanın en olmadık yerlerine ve şevk kıran hava koşullarına siyah kadifeden bir perde çekmek anlamına geliyordu). Böylece her yaratıkla birlikte her bitki, karanlığın ortasında vesikalık bir fotoğraf çektiriyormuş gibi dikilmiş oluyordu. Fotoğraflar da tarot kartlarına benziyordu: Dünya destesinden seçilmiş bu kartlardaki her bir canlı, dünyadaki bir varoluş biçimini, bir olasılıklar kümesini tarif ediyordu. Ve bu büyük destedeki kartlar birbiri ardına, teker teker kovuluyordu. Bitkiler ve hayvanlar da birer dildir aslında; basitleştirilmiş ve evcilleştirilmiş İngilizcemizde bile böyledir bu: Çocukların yabani otlar gibi büyüdüğünü, insanların keçi gibi inatlaştığını, politikacıların domuz gibi davrandığını söylerken kastettiğimiz başka nedir ki? Kartlar gibi, flora ve fauna da tekrar tekrar okunabilecek bir derinliğe sahiptir. Tek başınayken başka, bir aradayken başka anlamlara gelmeleri biraz da bu yüzdendir. Doğanın sonsuz kombinasyonları, bize hiç durmadan kendi hikayesini anlatmakla meşguldür ve anlatılan her bir hikaye bizimkini de renklendirir. Bugün kaybettiğimiz şeylerden birisi de işte bu hikayeler bütününün kaynağı olan doğa. Üstelik biz, .kaybımızın büyüklüğünün farkında bile değiliz

Kayıp kelimesinin birbirinden tamamen farklı iki anlamı vardır. Bir şeyleri kaybetmek, tanıdık olanın elimizden kayıp gitmesidir; kaybolmaksa tanıdık olmayanın belirmeye başlamasıdır. Gözünüzün önünden kaybolan, bilginizin çerçevesinden veya mülkiyetinizden çıkan eşyalar ve insanlar mevcuttur. Bir bileziği, bir arkadaşı ya da anahtarı kaybedebilirsiniz. Bu kayıplara rağmen, nerede olduğunuzu

biliyorsunuzdur. Her şey hâlâ tanıdıktır, sadece tek bir unsur azalmış yani kaybolmuştur. Fakat kendiniz kaybolduğunuz zaman durum farklı bir nitelik kazanır: Dünya onun hakkında bildiklerinizden daha büyüktür artık. Doğrusunu söylemek gerekirse, her iki durumda da kontrolünüzü yitirirsiniz aslında. Kaybolan eldivenlerin, şemsiyelerin, anahtarların, kitapların, arkadaşların, evlerin, isimlerin gözünüzün önünden bir film şeridi gibi geçtiğini hayal edin. Bir trenin ters koltuklarından birine oturduğunuzda, manzara işte böyle bir seyir izleyecektir. Halbuki ileriye bakarsanız hep varış anlarına, farkındalık ve keşif anlarına şahit olursunuz. Rüzgar saçlarınızı geriye doğru savurur ve daha önce hiç görmediğiniz şeyler sizi karşılamaya başlar. Maddenin sonsuz bir biçimde tekrarlanan bu deneyim zincirinde yeri yoktur. O, deri değiştiren bir yılan gibi kabuğundan soyunur. Buna karşılık, geçmişi unutmak, aynı zamanda, namevcut bir zenginliğin hafızası olan ve insanın yönünü bulması için bir dizi ipucu veren kayboluş hissini de yitirmektir. Marifet unutmak değil, gitmesine izin vermektir. Ve diğer her şey .gittiği zaman kaybolanda zenginleşirsin

Nihayet Meno'nun peşine düşmüştüm. Onun sorusunu Heraklitos'un fragmanlarına benzer bir aforizmalar veya paragraflar seçkisinde bulurum sanıyordum. Gerçekten var olmayan o kitabı net bir şekilde zihnimde canlandırmıştım. Ya hiç bilmiyordum ya da unutmuştum ama Meno, Plato'nun diyaloglarından birinin adıydı. Sokrates, Meno adlı bir sofistle karşılaşıyordu ve Plato'nun şikeye kurban gitmiş bütün boks müsabakalarında olduğu üzere, bu seferkinde de Sokrates yine rakibinin hakkından geliyordu. Size de olmuştur mutlaka, bazen yolda yürürken yerde kendi halinde duran bir nesne çarpar gözünüze. Biraz uzaktan çiçeği ya da mücevheri andıran şeyin çöp olduğu birkaç adım sonra çıkıverir ortaya. Meno'nun sorusu da böyleydi işte: İyi çevrilmişti ve metnin kalanını bilmediğim için yanılmıştım. Sokrates soruyu şöyle yanıtlıyordu çünkü: "Ne kastettiğinin elbette farkındayım Meno, ama ne kadar yorucu bir tartışma başlattığını görmelisin artık. Diyorsun ki, insan bildiği bir konuyu da, bilmediği bir konuyu da araştıramaz. Zira,

biliyorsa araştırmasına gerek yoktur. Yok eğer bilmiyorsa, o zaman da hangi konuyu araştıracağını bilmediğinden böyle bir çaba içine ".girmesi bir şey ifade etmez

Önemli olan İlyas'ın bir gün çıkıp gelmesi değildir. Önemli olan, kapıların her yıl zifiri karanlığa açık bırakılmasıdır. Yahudi geleneğine göre, bazı sorular cevaplarından çok daha önemlidir. Sokrates meselesindeki durum da buna benzetilebilir. Su fotoğrafçısının ortaya koyduğu soru, zihnimde bir ışık yaktı ve bu ışık uzunca bir süre havada gezinip durdu. Parlaklığı her gün biraz daha azalsa da, tamamen kaybolacak gibi değildi. Halbuki Sokrates veya Plato, onu tamamen susturmaya karar vermişti. Burada gündeme gelen soru, daha önce pek çok sanat çalışmasına ilişkin olarak da konuşulmuştu: Herhangi bir çalışma, sadece sanatçının taşımasını istediği anlamı taşımak zorunda mıdır? Bir başka ifadeyle, Meno'nun söyledikleri onun veya Plato'nun kavrayışının dışında bir anlam taşımıyor mu? Yoksa asıl anlam, onların öngördüğünden çok daha geniş kapsamlı mı? Netice itibariyle gündeme getirilen soru, bilinmeyeni bilip bilememekten ibaret bir mesele değil. En geniş anlamıyla, bilinmeyeni aramaya nasıl gideceğimizi sorgulayan bir soru söz konusu. Yani, daha çok .yolculukla ilgili

Diyalogların ilerleyen bölümlerinde Meno'nun tezlerine karşı Sokrates'in, mantık gibi matematiğin yardımından da faydalanarak kanıtlar getirip iddialarını çürüttüğüne tanıklık ederiz. Yalnızca bir keresinde, Meno'nun sorusunu yanıtlamak için mistisizme başvurur. Ancak oradaki ispatı mümkün olmayan şiirsel bir argümandır. Yine de, o kibir dolu ilk cevaptan sonra şunları eklemekten alamaz kendini: "Derler ki, –bunu bir kenara yaz, doğru mu değil mi ileride görürsün–, derler ki, insan ruhu ölümsüzdür ama yaşamın bir sonu vardır ve bunun adına ölüm denilmiştir. Yok edilmesi asla mümkün olmayan ölümsüz ruh daha sonra yeniden doğacaktır. Bundan alınması gereken ders şudur: İnsan her zaman bu kutsallığın bilinciyle yaşamalıdır. 'Çünkü dokuzuncu yılında Persefone, onların ruhlarını, kendisini antik bir suçun cezasına çarptıran, gökteki

güneşin altındaki ışıklar arasında bulunan varlıktan alıp geri gönderecektir. Bunlar, soylu bir kral, kudretli bir insan, ulu bir bilge haline gelecek olanlardır ki, yüzyıllar sonra bile aziz kahramanlar sıfatıyla anılacaklar.' Öyleyse ruh, ölümsüz olan ve her seferinde yeniden doğan ruh, hem bu dünyada hem de aşağıdaki dünyada var olan her şeyi görmüştür. Dolayısıyla, o ruhta her ikisinin de bilgisi vardır. Yapılan her araştırma, öğrenilen her şey onun için tekrardan ibarettir." Hayır, kaosla ilgisi yok. Sokrates diyor ki, bilinmeyeni bilmek mümkündür zira onu zaten hatırlıyorsunuz. Size şu anda bilinmez görünen şeylerin bilgisine sahipsiniz aslında. Çünkü, daha önce orada bulundunuz. Ne var ki, orada bulunduğunuzda bir başkasıydınız. Bu durumda, her türlü bilgi, bilinmeyenin yer değiştirmesinden ibarettir. Farklı bir ifadeyle söylemek gerekirse, bilemediğiniz bir başkası değil, sadece ve sadece kendinizsiniz. Meno buna *gizem* diyecektir. Sokrates ise ters bir yöne işaret etmekle birlikte, *gizem* konusunda Meno'dan farklı düşünmeyecektir. En azından burada bir kesinlik söz konusudur. Bu .bakımdan, bu sözler pusulamız olabilir

.Sırada, benim haritalarımdan bazıları var

1 Yazar burada Türkçe anlamı *kayıp* olan, İngilizce *lost* sözcüğünün, *los* kökünden türediğini vurguluyor. -ç.n.

2 ABD'deki bir bölgeye işaret eden Continental Divide, kıtayı bölen hat anlamına gelmektedir. - ç.n.

Mesafenin Mavisi

Dünya kıyılarında ve derinliklerinde mavidir. Söz konusu mavi, kaybolan ışıktır aslında. Çünkü tayfın mavi ucundaki ışık, güneşle aramızdaki mesafenin tümünü aşamaz. Havadaki moleküllerin arasına yayılır, suya dağılır. Su renksizdir, bu yüzden sığ sular dipte ne varsa onun rengini alır; fakat derin sular dibe dağılan bu ışıkla kaplıdır. Su ne kadar safsa, mavi de o kadar derindir. Gökyüzü de aynı nedenden ötürü mavidir; yeryüzü mavisinin gökyüzünde erimesiyle meydana gelen ufuk mavisi ise gökyüzünde olduğundan daha da derindir. Sadece bununla da yetinmez üstelik, daha hayalperest ve hatta daha melankoliktir. Yerleşim yerlerinin kilometrelerce uzağındaki uç noktalarda gözümüze çarpan da aynı mavidir: Mesafenin mavisi. Bize dokunmayan, bütün mesafeyi kat edemeyen, uzun yolda kaybolan ışık, bize dünyanın bütün .güzelliğini sunar. Güzelliğin büyük kısmı işte bu mavidedir

Uzun yıllar boyunca, gözün görebildiği en uzak mesafeleri, şeritler halindeki ufukları ve uzaklardaki dağ sıralarını etkisi altına alan bu mavinin cazibesiyle büyülendim. Mesafenin rengi, bir duygunun rengidir aynı zamanda; yalnızlığın, arzunun, oranın buradan görünüşünün, bulunamadığın o yerin rengidir ve asla gidemeyeceğin yerin rengidir. Çünkü mavi ufukları bir masala çeviren, kilometrelerce ötedeki tepeleri yakınlaştıran bu mavi, dağların kendi rengi değildir aslında; dağlarla aramızdaki mesafenin rengidir. “Güçlü istek,” diyordu şair Robert Hass, “güçlü arzu sonsuz mesafeyle doludur.” Mavi bir türlü varamadığın o yere, o mavi dünyaya ulaşma isteğinin rengidir. Ilık ve nemli bir ilkbahar sabahıydı, arabamla Golden Gate Köprüsü’nün kuzeyinde yer alan 762 metre yüksekliğindeki Tamalpais Dağı’nın rüzgarlı ve uğultulu yollarından geçiyordum. Bir virajı almıştım ki aniden karşıma San Francisco’yu mavi bir gölgeyle perdeleyen bir görüntü çıktı; şehir içine daldığım bir rüyayı süslüyordu sanki. Bir an, mavi tepelerin

ardında kalan mavi binalarla çerçevelenmiş o şehirde yaşamak için büyük bir arzu duydum. Zaten orada yaşadığım halde bu güçlü arzudan bir süre kurtulamadım. Oysa daha biraz önce, sade kahve ve yumurta sarılarından oluşan kahvaltımı yapıp oradan ayrılmıştım. Yolda karşıma çıkan yeşil trafik ışıkları ise bende hiç böylesi bir istek uyandırmamıştı. Üstelik, dağların batı yamacında yürüyüşe çıkmak için sabırsızlanıyordum.

Arzu söz konusu olduğunda, genellikle çözülmesi gereken bir sorun muamelesi yaparız kendisine biz. Arzunun kaynağını arar, kaynağa odaklanır ve bu duygunun doğasına veya çağrışımlarına değil de kaynağına nasıl ulaşabileceğimize yoğunlaşırız. Halbuki, çoğu zaman hislerimizi ayaklandıran, arzu nesnesi ile aramıza giren mavi mesafenin yarattığı güçlü istekten başka bir şey değildir. Ben böyle durumlarda, ufak bir perspektif değişikliğiyle arzuyu başlı başına bir duygu olarak kucaklayabilir miyim diye merak ediyorum. Zira, nasıl ki mavi mesafenin doğasında varsa, arzu da insan doğasının ayrılmaz bir parçası olarak çıkıyor karşımıza. Eğer mesafeye, onu aşma gibi kaygıların ötesinden bakabilirseniz, o esnada beliren güçlü isteği, asla sahip olunamayan mavinin güzelliği gibi kabullenmek mümkün hale gelebilir. Tıpkı mesafenin mavisi gibi, bu güçlü istek de yer değiştirecek, kendini bir başka zaman kaymasının güçlü kollarına bırakacaktır. Asla ele geçirilemeyecek, asla ulaşılamayacak ve bu yüzden asla tatmin edilemeyecek bir arzudur bu. Bir zamanlar mavinin bütün coşkusuyla sizi çağıran dağlara ulaştığınızda, o mavi çoktan başka bir ufka taşınmış olacaktır ne yazık ki. Bu gizemin bir tarafında, trajedilerin komedilerden daha cazip olmasının sebebi de yatıyor aslında. Şarkılardaki ve hikayelerdeki hüzünden zevk almamızın gerekçesi .başka bir şey midir sanki? Bir şeyler hep çok uzaklardadır

Esasen bir mistik olan Simone Weil, vaktiyle başka bir kıtadaki arkadaşına şunları yazmıştı: “Bu mesafeyi korumaya ve sevmeye çalışalım; zira onu dostlukla dokuduk biz. Unutma ki, birbirlerini sevmeyenler ayrılmazlar da.” Weil’e göre, sevgi arkadaşıyla arasındaki mesafeyi dolduruyor ve renklendiriyordu. Oysa, arkadaşı

eşiğine kadar geldiğinde bile birtakım şeyler iflah olmaz şekilde uzakta kalıyordu: Bir adım öne çıkıp kollarınızı uzatarak karşınızdaki bütün her şeyi kucakladığınızda sarıp sarmaladığınız şey, sırrı asla bilinmeyen ve sahip olunamayan büyük bir gizemdir aslında. En yakınımızdakiyle bile aramızda öylesine uzun bir mesafe vardır ki, tahayyül etmekte güçlük çekeriz. Netice itibariyle, kendi .derinliklerimizden habersiz yaşayan insanlarız biz

On beşinci yüzyılda Avrupalı ressamlar mesafenin mavisini resmetmeye başladılar. Oysa, o zamana dek hiçbirisi, uzaklığı bir sanat meselesi olarak görüp de etrafında gezinmemişti. Bazen azizlerin veya havarilerin arkasında bir duvar üstleniyordu bu görevi; bazen de dünya ortasında yer aldığımız bir küreymiş gibi, resmin fonunu oluşturan alana kavis veriliyordu. Ancak resimlerde gerçeğe uygunluk önem kazanmaya başlayınca, dünyayı göze göründüğü biçimiyle aktarma kaygısı da baş gösterdi. Perspektif sanatının yeni yeni ortaya çıktığı o günlerde, çalışmalarına farklı bir boyut ve derinlik katmak isteyen ressamlar, bir yöntem olarak mesafenin mavisini de kullanma gereğini hissettiler. Ancak, ufuklara çizdikleri mavi hat genellikle abartılıydı; hem fazla genişliyor, hem de tonlar aniden değişiyordu. Görünen çizgi fazla maviydi belki de. Altını çok fazla çizerek, tabiatın bu mucizesini şenlik haline getirmek istiyorlarmış gibi bir tavırları vardı. Gökyüzünün altındaki, resmin temel öznesinin üzerindeki, ufuk çizgisinin önündeki alanı, küçük mavi bir dünya olarak resmediyorlardı: mavi koyunlar, mavi .çoban, mavi evler, mavi tepeler, mavi yollar ve mavi bir araba
Bu tutumu, muhtelif tablolarda tekrar tekrar görmek mümkündü.
Solario'nun, İsa'nın çarmıha gerilişini gösteren 1503 tarihli tablosu, mavi kullanımının tarihlendirilmesi açısından bir başlangıçtı aslında. Raphael'in atölyesindeki bir tabloda ise aynı mavi bütün göz alıcılığıyla harabelerin ötesine yayılıyordu. Harabelerin ön tarafında da parlak mavi bir örtünün altında bütün güzelliğiyle uyuyan oğlunu derin bir hayranlıkla seyreden Bakire Meryem yer alıyordu. Benzer bir ayrıntıyı, Niccolo Dell'abate'nin 1571 tarihli tablosunda görmek

de mümkündü. Ancak bu sefer mavi şehir ve mavi gökyüzü, tanrıçalara benzeyen bir grubun şaşırtıcı bir uyumsuzluk ve ilgisizlikle nehir kenarındaki sazlıklardan çektiği Musa’nın arkasındaydı. Irmağın rengi de, sanki fondaki boyanın kendiliğinden .akmasıyla meydana gelmiş gibiydi

Mesafenin mavisi hem İtalyan, hem kuzey resimlerinde göze çarpıyordu. Hans Memling tarafından 1490’da yapıldığı tahmin edilen “Resurrection” adlı üçlü tabloda, havaya yükselen figürün ayak parmakları ve kaftanının eteği, adeta bir fotoğraftan kesilerek tabloya iliştirilmişti. Halbuki mucizelerin fotoğrafı yoktu. Aşağıdaysa bir grup kahverengi saçlı figür yukarıya bakıyordu ve elleri dua etmek için şaşkınlıkla kalkmıştı. Başlarının üzerinde de yakınlardaki bir göl kıyısı görülüyordu. Göl maviydi ve hemen arkasında da mavi tepeler yer alıyordu. Resme bakan birisi, rahatlıkla üç krallığın orada bulunduğunu düşünebilirdi. Yukarıya doğru yükselen figür girsin diye iki yana açılan gökyüzü ise mucizesinin bir başka yansımasını andırıyordu. Cennetteki gün batımının bütün renkleri, çok renkli yeryüzüne ve uzaklardaki mavi krallığa doluyordu. Oysa, Hıristiyan ikilik algısında böyle bir tasavvur mevcut değildi. Benzer bir etkiyi, Joachim Patenier’in otuz yıl sonra yaptığı, Aziz Jerome’yi ıssızlığın ortasında resmeden ünlü tablosunda daha belirgin bir şekilde görmek de mümkündü. Jerome, gri kara yığınların içine kurulmuş, derme çatma bir çadırın altında çömelmişti ve arkasındaki dünya büyük çoğunlukla maviydi: mavi nehir, mavi kayalar, mavi tepeler... Ve görünen oydu ki, Jerome sanki sadece medeniyetten değil, bu kutsal gölgelikten de sürülmüştü. Öte yandan, Memling’in bir başka tablosundaki figür gibi, Jerome de uçuk mavi bir kıyafet içindeydi. Bakire Meryem’i tasvir eden pek çok tabloda da tercih edilen bir elbise rengiydi aslında bu. Bir başka ifadeyle, onların üzerine giyindiği esas şey elbise değil, mesafenin ta kendisiydi; uzakların belirsizliğinin bir .kısmı hemen her şeyi kapsayacak şekilde ilerlemişti sanki

tarihli Ginevra de’Benci portresinde, Leonardo sadece mavi 1474 ağaçlardan ve mavi ufuk çizgisinden oluşan dar bir şerit

resmetmişti. Solgun ve asık yüzlü kadını çerçeveleyen kahverengi ağaçların ardındaki bu şerit, kadının elbisesinin önünü birleştiren bağcıkla da aynı renkteydi. Leonardo tablolarında gökyüzü efektlerini kullanmayı severdi zaten. Bu nedenle, şu satırları binaları resmederken kaleme alması hiç de şaşırtıcı değildi: “Birinin diğerinden daha uzakta görünmesi için etrafındaki havayı daha yoğun resmetmelisin. Bunun için ilk binayı kendi renginde, onun arkasındakini ise daha az keskin ve daha mavi çizmelisin. Eğer çok uzakta göstermek istediğin bir başka bina varsa, onu daha da mavi resmetmelisin. Beş kat uzaktaki, beş kat daha mavi olmalıdır.” Öyle görünüyor ki, belli bir tarihten sonra ressamlar, mesafenin mavisine tutulmuşlardı. Bu tablolara bakarken, yeşil çimlerle, kahverengi ağaç gövdeleriyle ve beyaza boyalı evlerle kaplı geniş bir alandan geçtiğinizi ve belli bir mesafeden sonra mavi bir ülkeye vardığınızı hayal edebiliyordunuz: O ülkede çimler, ağaçlar ve evler birdenbire maviye dönüşüyordu. Başınızı eğip kendinize baktığınızda, Hindu .tanrısı Krişna kadar mavi olduğunuzu görmeniz işten bile değildi

On dokuzuncu yüzyılın siyanotiplerine, başka bir deyişle, mavinin fotoğraflarına bakarken de bu dünyanın farkına varabilirsiniz. Siyan, mavi demekti gerçi ama ben bu terimin baskıda kullanılan siyanüre göndermelerle dolu olduğunu sanırdım hep. Siyanotipler ucuzdu ve yapılması kolaydı. Bu nedenle amatörler siyanotiplerle çalışmayı tercih ediyorlardı. Profesyonel fotoğrafçılar ise siyanotipleri taslak olarak, deneme amacıyla kullanıyorlardı. Çünkü bir süre sonra soluyor ve birkaç hafta içinde de tamamen yok oluyorlardı. Silinen bu kopyalar, başka renklerdeki asılları sipariş edilmeden evvel numune olarak gönderiliyordu. Siyanotipler sizi karanlığın da, ışığın da mavi ve beyaz olduğu başka bir dünyaya götürüyordu; köprüler ve insanlar ve elmalar, göller kadar maviydi. Sanki her şeye melankolik siyanür gözlüklerinin ardından bakılıyordu. Hatta, yirminci yüzyılın ortalarına kadar bu renk, kartpostallardaki varlığını sürdürmüştü. Laf aramızda, bu mavi saraylardan, mavi buzullardan, mavi heykellerden ve mavi tren .istasyonlarından bende de var

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, Henry Bosse adında bir adam oval fotoğraflardan oluşan bir albüm yaptı. Bu fotoğrafların hepsinde yukarı Missisippi Nehri vardı ve hepsi siyanotip mavisiydi. Başlangıçta, bir masal diyarını, evvel zaman içinde nehrin nasıl göründüğünü betimlediklerini düşünüyordunuz. Fakat Bosse, nehir yatağını daraltıp düzleştirmekle görevli mühendislerle birlikte çalışıyordu aslında. Temel amaç, adalardan, girdaplardan ve bataklıklardan oluşan bu kıvrımlı vahşi yaratığı, daha dar ama daha hızlı akan, yatağı belli bir ırmağa dönüştürmekti. Bunun için, nehrin doğal sınırlarını ortadan kaldıracak çıkıntıların yanı sıra, bentler ve su yolları yaptılar. Bir başka deyişle, koca nehri daraltıp kilitlediler. Fakat Bosse'nin fotoğrafları dokümantasyon ve mühendislik için gerekenden çok daha güzeldi. Her biri mavi taşlı kabartmalı bir broş gibiydi. Tren rayları bir tarafa, inşaat halindeki köprüler de maviydi ve fotoğrafın ön planında yer aldıkları halde renkleri değişmiyordu. Ama gerçek dünyada uzaklar hep uzak bir mesafedeydi ve oraya vardığımızda mavi olmaktan çıkıyordu. Uzaklar yakın olduğunda .ise aynı yer olmuyorlardı

Bir yıl süren büyük bir kuraklığın ardından Büyük Tuz Gölü'nün [Great Salt Lake] su seviyesi öylesine düştü ki, normalde suyla kaplı bölgelerin çoğu çıplak kaldı ve ben sudaki yansıması simetrik katı bir obje ya da değerli bir taş gibi yükselen Antilop Adası'na kadar yürüyerek gidebildim. Antilop Adası, mavinin içinde batmadan yüzüyordu. Kısa bir süre öncesine kadar göl olan kilometrelerce alan şimdi sığ havuzlardan, nemli ya da kuru kumlardan, temiz su gölcüklerinden ibaretti. Bu haliyle, adaya kadar uzanan sığ gölcüklerden, kumdan parmaklardan ve adanın, ilerdeki derin mavi sularda beliren yansımasından oluşmuş yamalı bir yapboza benziyordu. Bazen sığ alanlar derinleşiyor ve ben başka bir yol bulmak zorunda kalıyordum. Yine de adaya doğru kilometrelerce ve saatlerce yolumu pek az değiştirerek ilerleyebildim. Kimi zaman bombeleşmiş kumların üzerinde ilerledim; bu bombeler bazen yumuşaktı, bazen de kuma bastığımda altta sanki hava boşluğu

kalmış gibi ayağım bir miktar içine gömülüyordu. Kimi zaman ise ayağımı cıvımış toprağa basmak zorunda kalıyordum. Böyle durumlarda ayak izim, ağırlığımın suda yarattığı baskı yüzünden yerinden oynayan ve rengi bulanıklaşan bir toprakla çevreleniyordu. Ardımda bayrak gibi açılan ayak izleri bulunduğu sürece, kelimenin gerçek manasıyla kaybolmam imkansızdı. Buna karşılık, Antilop Adası'na doğru yürürken zaman kavramını yitirdiğimi fark ettim. Bu sefer yaşadığımın şeyin, bulunduğum yeri şaşırmakla ilgisi bile yoktu; çevredeki her şeyin sular altında kalmasından kaynaklanan .bambaşka bir kayboluştu bu

Bazen yerde küçük birkaç tutam kahverengi meşe yaprağı göze çarpıyordu. Bu yeterince tuhaftı çünkü görüş açısına giren mesafede bir tek ağaç bile yer almıyordu. Üstelik, kıyı da bir hayli uzaktaydı artık. Bazen de, bir zamanlar sahilde oturan kuşlara ait olduğu anlaşılan ıslanıp birbirine yapışmış tüyler, telekler ve minik kemikler görüyordum. Yapraklar buraya kadar nasıl gelmişti, kuşlar nasıl ölmüştü? Akıl sır erdirilemeyen bu ayrıntılar, dibine bir türlü inilemeyen derin vadileri andırıyordu. Büyük Tuz Gölü'nün çevresini, arkamdaki kayalıkları ve dağların tepelerini aşındıran esas güç, eski zamanların Bonneville Gölü'ydü aslında. Dünyanın çok daha nemli olduğu, Arizona'da kızılağaçların büyüdüğü ve Ölüm Vadisi'nin de büyük bir gölden ibaret olduğu o uzak geçmişte bu toprakları Bonneville Gölü kaplıyordu. Büyük Tuz Gölü'nden çok daha büyük ve çok daha derin bir göldü bu. Onun bu topraklardan silinişinin üzerinden on bin yıl, belki de daha fazla zaman geçmişti. Buna rağmen, şu anda adımladığım bölgede gölün kalıntılarını görmek, bir zamanlar suların derinliklerinde bulunan yükseltilerin izini sürmek pekala mümkündü. Yolumun üzerindeki kalıntılar ve yumuşak kum, şimdi yürüdüğüm bu arazide kısa zaman öncesine kadar kürek çekebileceğimi veya yüzebileceğimi hatırlatıyordu. Burası yeni bir alandı, geçici bir alandı; kış geldiğinde sular altında kalacaktı ve belki de yüzyıllar boyunca burada yeniden yürümek mümkün olmayacaktı. Antilop Adası, parlak ışık altında altın gibiydi. Ben yürümeye devam ettikçe büyüyüp netleştiği halde,

nedense hep bir rüyayı veya umudu andırıyordu. Kalan su, soluk maviydi ve o kavurucu ekim öğleden sonrasında çok ötelerde soluk renkli gökyüzüyle buluşuyordu. Öyle iç içe geçmişlerdi ki, suyun .nerede bittiğini, havanın nerede başladığını söylemek güçtü

Yürüyüşe kendimi öyle kaptırmışım ki zamanın zincirleri gevşedi ve ben de Salt Lake City'de yaptığım konuşmayı düşünmeye başladım. Değişimdeki hikmeti takdir edemediğimizi göstermek için bir başka gölden, Bolivya'daki Titicaca Gölü'nden bahsediyordum. Ben iki yaşındayken bir yıl Peru'nun Lima kentinde yaşamıştık. Bir defasında hepimiz –annem, babam, erkek kardeşlerim ve ben– Andes'e gitmiş, Titicaca Gölü'nü Peru'dan Bolivya'ya uzanan bir genişlikte bir uçtan diğer uca kadar kat etmiştik. Titicaca Gölü, yüksek rakımlı göllerden biriydi ve tıpkı Tahoe, Como, Sonstance ve Atitlan gibi mavi gökyüzüne dik dik bakan mavi gözlere .benziyordu

Birkaç yıl önce bir gün annem öteberileri koyduğu bir sandıktan Bolivya yolculuğumuz sırasında bana aldığı turkuaz bluzu çıkardı. Bu bluz, yerli kadınların giydiği kıyafetlerin bir minyatürü gibiydi. O küçük elbiseyi açıp bana uzattığında, onu giydiğim zamanlara dair anıların birden zihnime üşüşmesiyle birlikte, bambaşka şeyler de çekti dikkatimi: Meğer ne kadar da ufak bir bluzmuş bu, içine giren kollarım fena halde kısa, gövde kısmını dolduran göğüs kafesim cırcır böceği kadar küçükmüş! O kollar ve o göğüs kafesi artık bana ait değildi. Asıl şaşırtıcı olan, o sırmalı bluzu giydiğim günlere dair anılarımın, onun içindeyken hissettiklerimi de kapsamasıydı. Ama bunlar, o bluzu giyerken ne kadar ufak tefek olduğuma ilişkin şeyler değildi. Aksine, o günleri hatırlayan şu yetişkin halimin tamamen dışında nitelikler taşıyordu. Hafızanın devamlılığı, bir çocuğun bedeniyle yetişkinin bedeni arasında kalan .o derin uçurumu ölçmekte isteksiz davranıyordu

Bluz elime yeniden geçtiğinde, bir bakıma hafızamı kaybetmiş gibiydim. Zira, elimde tuttuğum bu minik şeyle hafızamda mevcut olan ayrıntılar birbiriyle bağdaşmıyordu. Fakat bu idrak bir süre sonra kendiliğinden silindi ve ben onun ardından bakakaldım. Bazen

fresklerin ve mucizevi şekilde muhafaza edilmiş bedenlerin mühürlendiğini, yüzlerce veya binlerce yıl boyunca ışıktan korunduğunu duyarsınız. Aksi takdirde, temiz havaya ve ışığa maruz kaldıkları ilk andan itibaren silinmeye, dökülmeye ve yok olmaya başlayacaklardır. Kimi zaman kazanmak ve kaybetmek, inanmak istediğimizden daha fazla iç içe geçmiş olgular halinde yaşar çevremizde. Öyle ki, bazı şeylerin yeri ve konumu asla değiştirilemez ya da onlara sahip olunamaz. Bazı ışıklar da atmosfer .boyunca yol alamaz ve dağılır

Bluzu kendi sandığıma kaldırdım ve hakkında yeniden düşünmeye başladığımda tekrar oradan çıkardım. Gördüm ki, hafızam onu daha tanıdık bir şeye, Navajolu kadınların ve kızların giydiği kadife bir elbiseye dönüştürmüştü. Bolivya bluzu boncukluydu, uçuk mavi çizgilerden ve ezilerek dümdüz edilmiş iki mavi fiyonktan oluşan zikzaklı bir yakası vardı; çizgili kumaşı ise sırmalı ipektendi. Mavi bir yüzme havuzu ya da yarı değerli bir taş gibi turkuazdı ve bu haliyle gökyüzünden daha parlaktı. “Bolivya” .dedim bir arkadaşıma o bunu “Oblivion” anladı

Yazmaya ilk başladığımda, çocukluktan yeni çıkmıştım ve o döneme ilişkin anılarım yani beni ben yapan güç hâlâ son derece canlı ve etkiliydi. Birçoğu zamanla silikleşti ve ben ne vakit onlardan birini yazmaya kalktıysam, bir süre sonra arkasından el sallamam gerekti. Bir anı olarak gölgeli yaşamı artık sona ermiş ve eğri büğrü harflerle zamanın bir yerine sabitlenmişti. Bir başka ifadeyle, benim ayrılmaz bir parçam olma niteliğini kaybetmişti. Bu haliyle, hem güvenilirliğinden hem de canlıların yer değiştirebilme özelliğinden mahrumdu artık. O bluz, anılarımda yaşattığım haliyle içine girdiğim bir kıyafetten ibaret değildi ne yazık ki; bana yeniden uzatıldığında bir an görür gibi olduğum, aslında pek de tanıdık gelmeyen bir çocuğun giydiği elbiseye dönüşmüştü. Yirmilerindeki bir insan, hayatının büyük çoğunluğunu çocuk olarak geçirmiştir fakat hayat ilerledikçe, çocukluğun tüm yaşama oranı küçüldükçe küçülür, uzaklaştıkça uzaklaşır, silindikçe silinir. Dediklerine göre, hayatın sonu yaklaştıkça başlangıcına ilişkin anılar yeniden

canlanıyormuş. Dünyanın etrafını dolaşmış ve geldiğin karanlığa dönmüşsündür sanki. Yaşı ilerlemiş olanlar için genellikle yakında ve yeni olan muğlaktır, zaman ve mekan bakımından uzakta .bulunanlar ise çok daha canlıdır

Oysa, çocuklar söz konusu olduğunda, uzakta bulunan pek ilgi çekici değildir. Gary Paul Nabhan çocuklarını Büyük Kanyon'a götürdüğü gün, "Yetişkinlerin resmedilmeye değer panoramik bir manzara veya manzaralı bir nokta yakalamak amacıyla etrafı gözden geçirirken ne kadar çok zaman harcadıklarını fark ettiğini" yazıyor. Halbuki o sırada çocuklar ellerinin ve dizlerinin üzerinde, hemen önlerinde ne varsa onunla meşgul oluyorlardı. Böylece, "Biz yetişkinler soyutlamalardan etkileniriz" türünden bir gerçeğe ulaşmıştı. Dediğine göre, ne zaman dağlık bir buruna ulaşsalar, oğlu ve kızı ansızın elini bırakıyor, kemik, kozalak, parıltılı bir kum taşı, tüy veya vahşi çiçekler bulabilmek için toprağı eşeliyorlardı. Çocuklar açısından mesafe diye bir şey yoktur; diğer odaya geçen anne, bir bebek için sonsuza dek gitmiş gibidir. Doğum gününü yeni kutlayan bir çocuk, bir sonraki doğum gününe kadar önünde sonsuzluk gibi uzanan bir mesafe bulunduğunu düşünmekten alamaz kendisini. Soyut olan imkansızdır, ele geçirilemez; ulaşılamaz. Onların zihinlerindeki manzara, ortaçağ tablolarını çok fazla aratmaz aslında: Ön planda birçok canlı şey bulunur, arkalarındaki ise sadece duvardır. Mesafenin mavisi zamanın eşlik ettiği bir süreçtir: Melankolinin, kaybın, özlemin keşfiyle birlikte gelir; yıllarca yolculuk yaptıktan sonra ayak bastığımız yerkürenin karmaşıklığını keşfettiğimiz anda gelir. Acının ve güzelliğin bu kadar iç içe geçtiği bir dünyada, olgunluğun Nabhan'ın dediği türden bir soyutlama kabiliyeti ile pek fazla ilgisi yoktur. Burada söz konusu olan, zamanın bizden aldıklarını uzakların güzelliğiyle telafi .etmeye yarayan bir estetik algıdır

Antilop Adası yaklaştıkça yaklaştı, büyüdü, netleşti ve artık devam edemeyeceğim bir noktaya geldim. Belki edebilirdim ama bunun için normal zamanlarda bile okyanustan çok daha tuzlu olan ve şu an kuraklık nedeniyle adamakıllı yoğunlaşan bir denizi

yüzerek geçmem gerekirdi. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu yolculuğa ilişkin alternatif bir son hayal edebiliyorum aslında. Üzerimi çıkarıp yüzmeye başladığım, sırtımdaki yanıklara aldırmadan, suda hareket eden bir mantar gibi adaya doğru ilerlediğim bir son. Nihayet adaya vardığımda ise ne yapardım hakikaten bilemiyorum. Üstelik adanın varmaya değeceğinden de emin değilim. Altın gibi ışıldayan o ada eriyecek ve geriye birkaç .fundalıkla biraz gübre kalacaktı

Yürüyebileceğim kadar uzağa gittikten sonra, aşağıya baktım ve gördüğüm engebeli toprak ile suyun ölçeğini bir anda yitirdim. Sanki uçaktan yeryüzüne bakıyormuş gibi hissettim kendimi. Uçaklar bir şehirden diğerine uçarlar ama ara yerde hiçbir zaman ayak basılmamış topraklar vardır ve onların nerede bulunduğunu ancak tahminen söyleyebilirsiniz: Newfoundland'da bir yer, Nebraska veya Dakotas'ta bir yer. Gökyüzünde kilometrelerce yükselince, yeryüzü bir harita gibi görünür, ne var ki, haritaları anlaşılır kılan referans noktalarından yoksun bulunduğumuz için çözmekte zorlanırız. At nalı şeklindeki kıvrımlar da, yüksek ovalar da isimsizdir. Bu, meseleyi bütünüyle zorlaştırır, zira kelimeler yokken haritaların sırrına vakıf olamazsınız. Bir seferinde, bir şehirden diğerine iş seyahati yapanlar arasında uçağın böyle bir yere acil iniş yapmasını dileyenlerin sayısının epey yaygın olduğunu keşfetmiştim. Bu isimsiz yerler, garip bir biçimde insanların içindeki kaybolma, uzaklara gitme arzusunu, o melankolik merak duygusunu uyandırıyordu. Bu aslında mesafenin mavisinden başka bir şey değildi. Büyük Tuz Gölü'nde geçirdiğim o gün, bir ara uzun uzun ayaklarıma baktım. Uzakla yakının böylesine iç içe girdiği, su birikintilerinin okyanuslara, kumdaki kıvrımların sıradağlara benzediği bu eski zaman arazisinde, ayaklarım bile bana çok uzakta .göründü

Geriye döndüm. Ada birdenbire arkamda kalmıştı, önümdeyse Tuz Sarayı'nın yıkıntıları vardı. Beni sıradan dünyanın karmaşasına geri götürecek olan kamyon da orada bekliyordu. Fakat yürüyüşe başladığım yerin hemen yakınında benim için hazırlanmış bir başka

sürpriz daha vardı: Kuruyan suyun geride bıraktığı tuz kristalleri girintiler oluşturmuştu. Biri gülden bir halı, diğeri kamış yığını, bir diğeri kar tanesinden bir tarla gibiydi. Hepsi çamurlu tuzdan meydana gelmişti, küçüklüğü ve solgunluğuyla dikkatimi çeken kahverengi gül salkımını kesip yanıma almak istediysem de bir anda güzelliğini kaybetmeye başladı. Bazı şeylere ancak kayıp kaldıkları sürece sahip olabiliyoruz ve kayıp sandığımız bazı şeyler de aslında .kayıp filan değiller, sadece uzaktalar

Papatyadan Taçlar

Ailemin sahip olduğu şeylerin kendisine has bir yok olma yöntemi var. Henüz çok daha gençken, babamın küçük kız kardeşi bana ağzına kadar aile fotoğraflarıyla dolu bir kutu göstermişti. Benim kendi başlangıçlarımın ötesindeki o boş duvar, üzerinde ciddi pozlar ve isimsiz, yabancı yüzler bulunan, sepyadan jelatin gümüşüne, çeşit çeşit kartın oluşturduğu şelale sayesinde ancak yol vermişti. Halam ve ben, kızılağaçların hüzünlü gölgesinin düştüğü oturma odasında uzun süre kart kutusuyla birlikte oturmuştuk. Halam bir görüntüden diğerine geçerken daha önce duyduğum ya da duymadığım bazı isimler telaffuz ediyordu. Beni en çok etkileyen, babaannem ve onun iki küçük erkek kardeşinin Ellis Adası'ndan, başka bir deyişle, New York Limanı'ndaki büyük göçmen kapısından geçtikleri dönemde çekilen fotoğraf olmuştu. Boylarına ve o zamanların portre fotoğrafçılığı kurallarına göre sıralanmışlardı. Saçları muhtemelen bitlendikleri veya saçkıran hastalığına yakalandıkları için tıraşlanmıştı. Çukurlaşmış gözlerinden dehşet okunuyordu, bu bakışa o dönemin bütün göçmenlerinde rastlayabilirdiniz. Üzerlerinde aynı denizci kıyafeti bulunan bu üç çocuk, Avrupa'yı ve .Atlantik'i geçmiş, başka bir kıtaya tek başlarına gelmişlerdi

Aradan yıllar geçtikten sonra o kutudaki fotoğraflara ne olduğunu sorduğumda, halam, öyle bir kutunun hiçbir zaman var olmadığını, hepsini hayalimde canlandırdığımı söyledi. Birkaç yılın ardından yeniden sorduğumda ise bu defa kutunun varlığını onayladı fakat ortadan kaybolduğunu ifade etti. Nesnel bir geçmiş için çapa hizmeti görmesi gereken fotoğraflar bile, babamın ailesine ilişkin hatıralarımı oluşturan diğer her şey kadar değişkendi. Babam ve halam artık aramızda değiller, babaannem ve dedem çok daha evvel aramızdan ayrıldılar. Anlattıkları o birkaç dağınık hikayeyi tekrar edecek veya onlarla çelişecek hiç kimse kalmadı artık. Şaşkınlık yaratan her hikaye, sorgulanmamaları gerektiğine ilişkin bir uyarıyla

birlikte gelir, küçük bir tepki doğurur ve tekrarlanırdı. Bu nedenle her biri gizemli bir keramet ve haber değeri taşırdı. Aslında bir açıdan bu geçmiş, geldiği yeri temsil ediyordu; imparatorluklar tarafından yalanıp yutulmuş sonra kusulmuş topraklardı bunlar. O devirlerde sınırlar dili ve kültürü hiçe sayarak değişirdi. Komünizmin, geçmişi en büyük tamamlayıcısı olan photoshoplu fotoğraflarla baskı altında tuttuğu bir coğrafyaydı söz konusu olan. Oynanmış fotoğraflar, dönemin koşullarına ayak uydurur, dünyadan silinenler fotoğraflardan da silinirdi. Başları tıraşlanmış bu üç çocuk, önce Litvanya'ya, ardından Polonya'ya, sonra Prusya'ya bağlanan, derken bir süre Napolyon'un askerlerinin işgaline uğrayan, onların kaçtığı dönemde ise Rusya egemenliğinde bulunan Bialystok'tan göç etmişlerdi. Bir sonraki dünya savaşında ise Yahudilerin silinmesine neden olacak Almanlar tarafından işgal .edilecekti Bialystok

Bu biraz da, ailem açısından gerçeğin sabit bir ölçüsünün olmamasından kaynaklanıyordu. Tıpkı diaspora gerçeğiyle uzun zaman önce tanışan insanlarda göçün, aynı yerinden edilmişlik hissini yaratmaması gibiydi bu. Çünkü gerçek, ailemin zaman içinde benimsediği farklı dillerin birinden ötekine gidip gelirken damıtılmıştı. Evde Rusça veya Lehçe yerine, Almancanın ortaçağdan kalma bir lehçesi olan Aşkenaz dili Yidişçe konuşuluyordu. Alman değillerdi, aile bireylerimizin mavi gözleri ve sarı saçları, genlerimizin saflığını yitirdiğini gösterse bile, yaklaşık iki bin yıl önce İsrail'den kopan diasporanın soyundan geliyorlardı. O dilden de benim kuşağıma birkaç hakaret dışında pek bir şey kalmamıştı. Aşkenazlar karakterdeki kusurları Eskimoların buzu veya Japonların yağmuru betimlediklerine benzer bir isabetle tarif edebiliyorlardı. İbranicenin varlığı ise başka bir amaçla korunmuştu. Bu dil, o dönemde henüz hayalden ibaret olan bir vatana ilişkin görüntüleri aktararak, onu konuşanların farklı çevrelerde eriyip gitmesine engel oluyordu. Bazen kaybedilmiş bir coğrafyaya ve artık yaşlanmış bir dile duyulan bu bağlılığın kökenindeki mucizevi kararlılığın erdemlerini düşünürüm. Elbette

yeni coğrafyalarda eriyip gitselerdi durumlarının bugünkünden daha iyi olacağını söylemek de mümkün. Bugün artık adını hatırlamadığımız birçokları hiç şüphesiz öyle yapmışlar, bulundukları coğrafyanın diline, hikayelerine, sevilecek yerlerine uyum sağlamışlardı. Sürüldükleri coğrafyayı hatırlamayı bırakıp sürgünlüğe son vererek, yaşadıkları ülkeyi tam manasıyla kucaklayabilmişlerdi. Zira ancak geçmişlerini kaybederek sürgün duygusundan kurtulabilirlerdi. Sürüldükleri o yer artık yoktu ve onlar da o yeri terk eden insanlar olmaktan çoktan çıkmışlardı. Galiba Yeni Dünya'nın yerlisi olmayı da, Eski Dünya'da hiçbir zaman benimsenmeyen bu gönüllü unutuş sayesinde, efsaneleri .anlatmayı bile reddederek başarabilmişlerdi

Holokost'tan sağ kurtulan herkes, bunu onlara düşmanca davranan memleketlerini arkada bırakarak mümkün hale getirebildi. Bildiğim kadarıyla, sadece tek bir kadın soykırımdan önce yaşadığı topraklara geri döndü. Kızının bana uzun yıllar sonra Los Angeles'ta anlattığına göre, onu kurtaran aşktı. Bir Rus'a âşık olmuş ve ailesinin, evlenmemesi yönündeki baskılarına rağmen kalbinin götürdüğü yer olan Rusya'ya kadar gitmişti ve kocasını elinden alan İkinci Dünya Savaşı sırasında orada hayatta kalmayı başarmıştı. Üstelik o zamanlar oğluna hamileydi ve zaten bir çocuğu vardı. Savaş bittikten sonra Polonya'daki ailesinin yanına dönmeye çalışan bir duldu artık. Fakat ailesinin bütün bireyleri yok edilmişti. Tüberküloz canını alana dek küçük yaştaki çocuklarıyla birlikte orada tek başına yaşadı. Annenin ölümünden sonra çocuklar, antisemitist rahibeler tarafından işletilen bir yetimhaneye konuldu. Bir süre sonra etnik kökenleri fark edildiği için bir gemiye bindirilip İsrail'e gönderildi. Anladığım kadarıyla oğlu hâlâ orada yaşıyor ama kızı okumak için önce Fransa'ya gitti, ardından da ABD'ye taşındı. Negev Çölü'nde bedevilerle, Keşmir'de kraliyet ailesiyle, Arizona'da mimarlarla birlikte yaşadı. Yatak odasındaki masasında dünyanın çeşitli yerlerindeki çöllerden aldığı toprakları, küçük bardaklar içinde saklıyordu. Uzaktan bakan birisi, bu küçük bardakların içinde sarı, kırmızı ve hatta lavanta renginde güzel mi

güzel pudralar bulunduğunu sanabilirdi. Defalarca başka bir yere taşınmış olsa da, ona kalan vatan işte bu topraklardı. Başka kadınlar makyaj masalarında nasıl allık veya pudra dolu birkaç kavanoz birden bulunduruyorlarsa, o da bu bardakları muhafaza ediyordu. O günden sonra birbirimizi kaybettik. Kendisi babaanne tarafından .değil, dede tarafından akrabamdı

Babaannemin annesi de kaybolmuştu ya da bana anlatılan buydu. Genelde olduğu gibi, bu hikayede de evden ilk ayrılan babaydı; Yeni Dünya'da –Los Angeles'ta– kendine bir hayat kurup gereken yol parasını kazandıktan sonra eşini yanına alacaktı. Bir süre sonra da, mecburen akrabaların yanında kalan çocuklar getirilecekti. Bu planla birlikte büyük babaannemin Doğu Avrupa ile ABD'nin batı yakası arasında bir yerlerde kaybolduğu da anlatılmıştı bana. Eskiden, dünyanın bu iki uzak ucu arasında bir insanın başına gelebilecekleri hayal ederdim. Onun çayırların ortasında trenden indiğini, kaybolduğunu ve kayıp olarak kaldığını; ailesinin ve etnik kökeninin ona sunduğu hayatı, Isaac Bashevis Singer öykülerinin rahatsız edici baskısını geride bırakıp Willa Cather romanlarının içten sükunetine adım attığını düşünürdüm. Amerika'nın batısında bulunan, o uçsuz bucaksız araziler, göçmenleri ve gezginleri geçmişlerini tıpkı bir bavul gibi kaybetmeye ve kendilerini yeniden .keşfetmeye davet ediyordu. Bu hep böyleydi

Şimdi fark ediyorum ki atalarıma bahşettiğim trenden ya da arabadan inme, bir sohbetten veya yükümlülükten kurtularak başka bir coğrafyaya adım atma arzusu aslında benimdi. Büyüdüğüm yerde coğrafya bir başvuru kaynağı gibiydi; dünya ve gökyüzüyle, madde ve ruhla dikey olarak hizalanmamıza yardım eden, ilgi çekici sosyal ilişki imkanlarıyla dolu, yatay örgütlenmiş bir krallıktı. Engin açık alanlar bu arzunun dilinden en iyi anlayan yerlerdi; ben bu alanları önce çölde, ardından batının çayırlarında bulmuştum. Tahmin edilebileceği gibi, böyle yerlere girmek pek kolay değildir; kamuya ait ağaçlık veya sarp alanlara ulaşmak için geçeceğiniz yerler genellikle özel mülktür. Karşınızdaki, çölleşmiş bir göl

yatağının mutlak boşluğu değilse eğer, bu alan tarıma ya da otlak olmaya müsait bir arazi demektir. Ve böyle yerleri fiyatlandırmak, hiçliği fiyatlandırmaktan kolaydır; bu nedenle hiçliğe giden yolda .karşınıza özel mülkiyet alanları çıkar

Birkaç yıl önceki Bağımsızlık Günü’nde New Mexico’nun kuzey doğusundaki devasa bir sığır çiftliğinde düzenlenen bir pikniğe katılmıştım. Beni oraya götüren arkadaşlarımın dışındaki herkese yabancıydım. Muson mevsiminde olduğumuzdan, otlak, üzerinden parlak sineklerin havalandığı, kaktüs ve çiçek desenli, yeşil bir halı gibiydi. Birkaç günlük yürüyüş mesafesindeki mavi dağlara doğru kesintisiz bir biçimde uzanıyor, birçok hayvana yuva oluyordu. Bu öylesine geniş bir alandı ki, yürümek istediğinizde durmak zorunda kalmanızı gerektirecek herhangi bir şey bulmanız mümkün değildi. Büyük ihtimalle de, o büyük mesafeyi aşmak için harcadığınız zaman tarafından bambaşka bir şeye dönüştürülecektiniz. Beraberimdekilere bazı mazeretler uydurarak çayıra daldım, kavak ağaçları ve karaağaçlara ulaşana kadar da durmadım. Bu enginlik içinde rastlayabileceğiniz yegane ağaçlar bunlardı ve gölgelerine sığınan insanlar yok olup gittikten sonra çok az büyümüşlerdi. Yaz esintisi tenimi okşuyordu, bacaklarım kendi iradeleri varmış gibi ileriye doğru adımlar atıyordu ve dağlar cazibesini koruyordu. Ağaçlar henüz daha geride kalmamışken durdum, galiba o gün enginlikte tamamen kaybolmaya o kadar da hazır değildim. Sanırım bu alanları gerçekliğin ve özgürlüğün berrak bir sonucu olarak .görüyordum

Boşluk, iç dengesini yakalamış bir insanın, üzerinde hareket“ ettiği izdir,” demişti Tibetli bir bilge, altı yüz yıl önce. Bu deyişi bulduğum kitap, “iz” kelimesinin Tibetçe karşılığıyla ve kelimenin açıklamasıyla devam ediyordu. *Shul:* “Geçtikten sonra geride kalan işarettir; örneğin bir ayak izi. Başka bir bağlamda, *shul* vaktiyle bir evin dikili olduğu yerde kalan yaralı çukuru, bir nehrin seller gibi çağladığı kayalarda açtığı kanalı, bir hayvanın önceki gece uyuduğu çimenlerde bıraktığı oyuntuyu tarif etmek için kullanılır. Bunların hepsi *shul*dur: Bir zamanlar orada bulunan bir şeyin bıraktığı etkidir.

Patika *shul*dur çünkü onu çiğneyen ayakların toprak üzerindeki etkisidir, bu ayaklar toprağın engellerini temizler ve onu diğerlerinin hizmetine sunar. Bir *shul* olarak boşluk da bir zamanlar orada bulunan bir şeyin geride bıraktığı etkiyle karşılaştırılabilir. Bu durumda, böylesi bir etki bencil bir arzu türbülansından miras kalan çukurlar, işaretler ve yaralar tarafından bırakılmıştır." Oysa Yidiş dilinde *shul* sinagog demekti. Fakat ben bu kayıp ecdadı tapınağa değil, cennetin bütün o yolları aşıp ayaklarınıza kadar indiği, ıssız .enginliklerdeki bir patikaya göndermek istiyordum

Uzun süre babaannemin annesinin, Lewis Hine'ın 1905 tarihli, "Ellis Adası'ndaki Genç Yahudi Kadın" adlı fotoğrafındaki insan olduğunu hayal ettim. Belgesel niteliğindeki çalışmalarıyla tanınan bir fotoğrafçı için, karanlık ve gergin yüz hatları kadar, belirleyici bir özelliği olmayan yumuşak fonuyla da tuhaf bir kare bu. Pek çok fotoğrafta insan istilası altında gibi görünen Ellis Adası artık boş ve hâlâ burada. Mekanın Ellis olduğunu anlamamızı sağlayan tek işaret, fotoğrafta bulanık çıkan parmaklıklı kaldırımlar. İnsanlar kuyruklar halinde bu kaldırımlardan geçtikten sonra Büyük Salon'da bazı işlemlere tabi tutuluyordu. Ellis Adası'nın kalabalığı ve bitmeyen koşuşturmaları düşünüldüğünde, bu özel ve ıssız an, hem ada hem de Hine için epey sıradışı. Çünkü bu fotoğraf, adadaki sosyal koşulları değil, o kadının ruhunu yansıtmayı amaçlıyor. Başörtüsünü veya eşarbını, ortadan ayırdığı ve bir süredir yıkayamadığı koyu renk saçlarını gösterecek kadar geriye itmiş bir kadın, fotoğraf makinesinin ötesindeki bir şeylere bakıyor. Makine dikkatini ne dağıtmış, ne de toplamış. Onu Avrupa'nın uzak doğu ucuna konumlandıran tek şey, montunun asimetrik ilik yerleri. İyice yaklaşınca neredeyse genç ve güzel bir kadın olduğu, şefkat dolu nazarlarla baktığı da anlaşılıyor. Halbuki uzaktan bakınca veya fotoğrafın daha ufak ya da daha koyu baskılarına göz atınca, bu göçmenin yüzü değil kafatası dikkat çekiyor. Açlık, yorgunluk veya korku yüzünden, ulusal sınırların değil de daha başka sınırların ötesine geçmek üzere gibi. Gözlerinin gölgeli yuvalarının üzerindeki alnı, ardındaki gökyüzü gibi bembeyaz parlıyor. Soluk benizli

alnının ardından soluk benizli bir gökyüzü göze çarpıyor sanki ya da .her ikisi de fotoğraf kağıdındaki boşluklar sanki

Uçsuz bucaksız çayırlara ayak basan kadın imgesi zihnimde artık bir tılsım kadar güvendeyken, babaannemin annesinin kaybolmadığını söylediler bana. California'ya ulaştıktan sonra kocası onu bir akıl hastanesine kapatmıştı. Üç çocuğu eyalete vardıklarında babalarının Amerikalı bir kadınla yeniden evlendiğini ve bu evlilikten bir kızı olduğunu öğrenmişlerdi. Kalanını tahmin edebiliyordum, babaannem akıcı şekilde İngilizce konuşan üvey bir kız kardeşin kendi yerine geçtiğini fark ediyor; halbuki o ömrünün geri kalanında bu dili ağır bir aksanla konuşacaktı. Başlangıçta yolunu bir şekilde bulmuş gibi görünüyor. Hatta fotoğraflardan birine dikkatle bakılırsa eğer, kadınlara yönelik bir yürüyüş kulübüne üye oluyor: Dizlerine kadar gelen, bağcıklı botlar ve üniforma gibi taşıdıkları büzgülü kısa pantolonlar içindeki gözü pek genç kadınlar, Los Angeles'ın çamlı dağlarında gezinen askeri bir gruba benziyor. Gözleri umut dolu olan, zeytin yeşiliyle kuşanmış bu kadınlar arasından onu seçemiyorum. Rusya işgali altındaki komşu bir kentten kaçan dedemle evleniyor. Dedemi 1920'lerde Rus Devrimi'nin çalkantılarını yaşadığı bu kentten çıkaran ise büyük ağabeyi oluyor. Vaktiyle bir tanıdığın anlattığına göre, Yahudi yürüyüş kulübünde tanışıyorlar. Ne var ki, bu bilgi onlar hakkındaki diğer hiçbir şeyle uyumlu değil, çünkü son derece şehirli görünüyorlar. Yeni Dünya'nın açık arazilerinde maceraya atılmalarını sağlayacak bir araçlar olarak değil de, etten bir mesken gibi kullandıkları bedenlerinin içine çekilmişler. Gene de, atalarımın trenden inip çayırlara ayak bastığı fantazime, en çok onların .hikayesi yakın duruyor

Babaannemin annesi birdenbire, çocuklarının hayatından yitip gitmişti. Burada karşımıza çıkan soru şuydu: Bu kadın ortadan kaybolmayı mı tercih etmişti, yoksa düşüncelerinden kurtulmanın bir yolunu bulamadığı için mi böyle davranmıştı? Soruyu şöyle formüle etmek de mümkündü elbette: Bir başka yol seçerek sadece çocuklarının hayatından mı kaybolmuştu yoksa dünyada ve zihninde

yol bulma yetisini yitirdiği için kendisi için de kayıp mıydı? Zihin de bir coğrafya olarak düşünülebilir; ancak oranın bodur çayırlarında benim kaybolma ve yok olma oyunumu oynayan sadece bilgelerin zihinleridir. Çünkü kalanların mağaraları, buzulları, coşkun nehirleri, yoğun sisleri, ayaklarının altında açılan kanyonları ve aileleriyle aynı adı taşıyan yağmacı vahşi hayatları vardır. Bu, kaybolmanın kolay, bazı bölgelerini ziyaret etmenin ise korkutucu olduğu bir coğrafyadır. Bir rahibin, dörtnala giden bir adamı durdurup nereye gittiğini sorduğu bir Budist öyküsü anlatılır. "Atıma sor," der adam. İşte bu kontrolü mümkün olmayan duygu, rotanızı seçmenize ve hatta onu görmenize izin vermez. Bu deliliğin en basit halidir, hayatımızın bir döneminde hepimiz tadına .bakmışızdır

Babaannem benim hayatıma, annesinin onun hayatından çıkışı kadar ansızın girdi. Annemin Doğu'da yaşayan ve seyrek olarak görüştüğümüz İrlanda asıllı annesi dışında bir büyükannem daha bulunduğundan hiç kimse bana bahsetmemişti. Ben okula başlamadan kısa süre önce Los Angeles'a yaptığımız yolculuğa kadar da böyle sürmüştü bu. California'ya geri geleli henüz çok olmamıştı. Arabayı, asfalt denizinin ortasındaki yüksek bir betonarme tesise sürmüştük ve bu beklenmedik büyüğümüz, biz dışarıda beklerken aşağıya kadar inip beni öpmüştü. Yanağımda ruju kalmıştı ve annem kafasını çevirip baktığında bu ruj lekesini kan sandığı için küçük bir çığlık atmıştı. Babaannem daha sonra Napa'da bulunan devlete ait sığınma evine aktarıldı. Burası bizim yaşadığımız yere bir hayli yakındı. Yıllarca bu evin, insanların emekliliklerini geçirdikleri bir yer olduğunu düşündüm. Zira, babaannemin kaldığı koğuşta hep yaşlı kadınlar vardı ve zaten kimse de bana aksini söylememişti. Oradaki kadınların hepsi dört gözle çocuklarının ziyaretini bekliyor, gittiğimizde etrafımıza doluşuyor ve bize bozuk para veriyorlardı. Esrarengiz bir biçimde huzurlu bir yerdi, etrafında ağaçların gölgelerini düşürdüğü geniş çimenlik alanlar vardı. O günleri hatırlamaya çalıştığımda aklıma

oraya giderken yolumuzun üzerinde bulunan San Pablo Körfezi’ndeki kırmızı kanatlı siyah kuşlar ya da küçük oğlan kardeşimle oradaki çimlerin üzerinde papatyadan taçlar yaptığımız uzun akşamüzerleri geliyor. Babaannem bu taçları solana dek geniş göğsünde ve kambur sırtında taşırdı. Bir de büyük bir ağacın altına kurulan vişne suyu standını hatırlıyorum. Eve dönmeden evvel orada durup vişnelerin tadına bakardık. Ona geçmiş hakkında bir şeyler sormak aklıma gelmemişti, büyük olasılıkla söyleyecek pek .bir şeyi de yoktu zaten

Paranoid şizofreni hastası olmalıydı. Ömrünün son yıllarını bu teşhisle hastanede geçirmişti. İçinde bulunduğu koşullar göz önüne alındığında, dünya görüşünün son derece makul olduğunu düşünürdüm hep. Onu tanıdığım yıllarda tam bir insan kalıntısı gibiydi. Zihni şok tedavisiyle, yıllardır kullandığı ilaçlarla ve o dönem hastanelerin payına düşen başka ne varsa, bütün onlar yüzünden bozulmuştu. Onun içinden söküp aldıkları acı mıydı, yoksa geçmişi miydi, bunu söylemek güçtü ve belki de aslında bu ikisi aynı şeydi. Tedavisini üstlenen doktorlar, büyük olasılıkla bu şiddette bir istikrarsızlığa hiçbir zaman şahit olmamışlardı: Kaybolan anneler; ortaçağ Rusyası’nın Polonya sınırları ile, göz alıcılığıyla hafıza kaybına yol açan Los Angeles arasındaki muazzam uçurum; geride bıraktığı üç veya dört dil ve hiçbir zaman tamamen hakim olamadığı İngilizce; geldiği dünyanın ve o dünyadaki akrabalarının yok oluşu... Post-travmatik stres bozukluğu, bir zamanlar bir başka terapistin onun davranışlarını açıklamak için koyduğu alternatif bir teşhisti. Verdiği tüm savaşlarla birlikte, hiçbir şeyin gerçekleşemeyecek kadar korkunç olmadığı bir .dünyayı tanımlayan bir durumdu bu

Babamın çocukluğuna ve ailesi hakkında birinci ağızdan anlattığı hikayelere güvenebilirim. Ebeveynlerinden otuz santimetre kadar uzundu, mavi gözleri ve bir zamanlar sarı olan saçlarıyla annesinden çok daha güzeldi. Çünkü Güney California güneşi ve onun sağladığı bereket içinde büyümüştü. Etnik kökenin gereksiz bir yük olarak görüldüğü, Amerika’nın geleceğe bir din gibi inandığı 1950’lerin

büyük asimilasyon dalgasının bir parçasıydı. Babam da, hayatı boyunca dizginlenemeyen firari bir at gibi yaşayıp onlara benzemeyi başardı. Yabani babasını ve deli annesini kimliğinden neden silmek istediğini anlamak çok zor değildi. Babamın küçük kız kardeşi yani halam, annesi gibi esmerdi ve babasıyla birlikte El Paso'da kaldığı ergenlik yıllarında Meksikalı sanıldığı için Juarez'den Rio Grande'ye dönerken genellikle sorun yaşıyordu. İkinci kocasından aldığı soyadı sayesinde olduğu gibi görünme seçeneğini bir kenara bırakarak göründüğü gibi olmuş ve sınırdan bir Latin kadını olarak geçmeye başlamıştı. Durağan bir geçmiş algısına, günün ihtiyaçlarına göre durmadan başkalaşım geçiren hayallerden ve kurmacalardan daha az dayanak olsalar da aile hikayelerinin ve fotoğrafların koruyucusu halamdı. Yakıcı, edebi, radikal... Kamusal .veya özel, her tarih anlatısı ve her fotoğraf böyledir

Bir defasında halam, annesinin yani babaannemin kendi evinde çekilmiş bir fotoğrafını asmıştı duvara. Orada sadece bir defa karşılaştığım fotoğraflardan biriydi. Fotoğrafta, henüz taslak halindeki ahşap bir çiftlik evinin yanında ayakta duran bir çocuk vardı. Eğer fotoğraf beş yüz yıl evvel icat edilmiş olsaydı, bu fotoğrafın o zaman çekildiğini düşünmemek için hiçbir geçerli neden yoktu. Fotoğraf, babaannemin ergenliğini veya yirmili yaşlarını sürerken, güneşin iyimserliği altında kısa zamanda hızla kalkınan Los Angeles'a gelmek için bıraktığı dünyada işlerin nasıl da tersten ilerlediğini bütün çıplaklığıyla gösteriyordu. Halamın bazen önüme koyduğu bu fotoğraflara sıkışmış insanların benimle çok az ilgisi varmış ya da hiç yokmuş gibiydi. Yüzleri, pozları ve kıyafetleri, aile bağlarını veya akrabalıkları değil, çekildikleri dönemi ve yeri yansıtıyordu. Fotoğraf teknolojisi ve gelenekler, her kuşağın fotoğraflarına farklı bir görünüm kazandırıyor; tarih, moda ve yiyecekler de her beden üzerinde farklı izler bırakıyordu. Böylece, belirli bir dönemde çekilen fotoğraflardaki hemen herkes birbirlerine akraba gibi duruyordu. Diğer kuşaklarla aralarında herhangi bir bağ olduğunu ortaya koyan hiçbir ayrıntı mevcut değildi. Tabii ki, 1960'lardan önce ışıkta ve havada,

denizaltındakine benzer bir derinlik ve parlaklık söz konusuydu. Deri, bu ışığın ve havanın etkisiyle mat bir obje gibi parlıyordu. Ayrıca, o fotoğrafların, emülsiyonuna daha az gümüş katılan yeni siyah-beyaz filmlerdeki gibi belli belirsiz bir aurası da vardı. Bence, *Büyük Buhran*'ı yaşamamış Amerikalıların büyük çoğunluğu, onun gizliden gizliye baştan çıkarıcı diye nitelenebilecek, siyah ve beyaz yüzeylerden ibaret bir dünyada olup bittiğini düşünüyordu. Yoksulluğu ölçmek için hazırlanmış gibi duran bütün kompozisyon, zenginliğin kendisi haline gelmişti sanki. Oysa, bu yüzyılın başlarında, tepeden gelen kaba ışık altında çekilen bütün fotoğraflar, bedenleri göbeklendiren kıyafetlerin üzerinde yükselen, çukur yüzlerle doluydu. Himalayalar'ın tepelerinde de deniz kabuğu fosilleri vardı fakat bunları birbirine benzetmek asla mümkün .değildi

On yıl kadar önce erkek kardeşlerimden biri Mexico City'deki kuzenlerimizi ziyarete gitti. Orada, babaannemizin birinci dereceden kuzenleri de vardı. Babaannem, ebeveynleri ABD'ye göç ettikten sonra onlarla kalmıştı ve o ABD'ye geldiğinde, kuzenleri de Meksika yolunu tutmuşlardı. Seyyar satıcılıkla başladığı kariyerini zengin bir sanat koleksiyoneri olarak tamamlayan, ailenin en yaşlı üyesi, birlikte geçirdikleri çocukluk günlerini gayet iyi hatırlıyordu. Kardeşime, babaannemin annesinin Ellis Adası'na ve ABD'ye hiçbir zaman ulaşamadığını, Rusya'daki bir akıl hastanesine kapatıldığını söyleyen de oydu. Bu hikayeyi duyduktan sonra, "Ellis Adası'ndaki Genç Yahudi Kadın," hayali aile albümümden bir anda silindi ve şahsiliğini yitirerek, belgesel denen dünyadan çıkma bir Lewis Hine fotoğrafına dönüştü. Soyundan geldiğime inandığım o isimsiz kadın, yüzünü ve hayal edilebilirliğini bir kez daha kaybetmişti ne yazık ki. Onun bilinmezliğinin bıraktığı boşlukları dolduracak hikayelerin ve görüntülerin peşine düştüğümde aradığım neydi, şimdi bunu merak ediyorum. Hine'ın o fotoğrafı 1905'te çekilmişti. 1905, babaannemin doğduğu ama erkek kardeşlerinin henüz doğmadığı bir yıldı. Benim ilgimi çeken meçhul kadın, büyük olasılıkla hiçbir zaman Ellis Adası'na ulaşamayan benim aile

büyüğümün doğduğu tarihten çok daha erken bir dönemde fotoğraflanmıştı. Halamın güvenilmezliği netlik kazanmıştı zaten, benimki de şimdi görünür oluyordu: Hine'ın fotoğrafının benim karanlık ve tekinsiz bir versiyonuma benzemekle birlikte, babaannemin annesiyle hiçbir alakasının bulunmadığını ancak şimdi görebiliyorum. Babamın kısa boylu, soluk benizli, esmer insanlardan oluşan ailesinin bu özellikleriyle bir loto oynasaydık, ...kim bilir annesi neye benzerdi ama şu anda mesele o değil

Bazen kendime ait bir tarihim bulunmadığı için tarihçi olduğumu düşünüyorum. Tabii bir de, gerçeğin ele avuca sığmadığı bir ailede gerçeği anlatmakla ilgilendiğim için... Bu amaca ulaşmanın en sağlam yolu, gerçekle otoriter ve objektif bir ilişki kurmak yerine, kendi arzu ve niyetlerimi açığa çıkartmaktan geçiyordu. Zira gerçek, sadece olayların gerisinde bir yerde saklanmıyordu. Umutların ve ihtiyaçların altında da o vardı. Yazdığım tarihlerin temel özelliği, genellikle gizli, kayıp, ihmal edilmiş ve başkalarının radarına girmeyecek ölçüde belirsiz ve biçimsiz olmalarıydı. Birilerine ait olan bakımlı tarlalar değildi onlar; birçok tarladan geçen ama kimseye ait olmayan patikalar ve su yollarıydı... Bilhassa sanat tarihinde rol alanlar neredeyse İncil'deki gibi birbirlerini takip ediyor, bir ressamın diğer ressamlardan miras aldığı uzun bir el alma zinciri halinde uzanıp gidiyor. *Eski Ahit*'in babadan oğula geçerek anlattığı soy kütüğünün anneleri ve hatta annelerin babalarını dışarıda bırakması gibi; bu derli toplu hikayeler de şiir, rüya, politika, şüphe, çocukluk deneyimleri, mekan algısı niteliğindeki başka kaynakları ve bu kaynaklardan alınması muhtemel ilhamı dışarıda bırakıyor. Bu bakış açısı, tarihin dört yol ağızlarıyla, dallanıp budaklanmalarla, düz çizgiler yerine dolambaçlarla dolu olduğu gerçeğini bir kenara koyuyor. Bu diğer kaynaklara ..."büyükanneler" diyorum ben de

Fakat benim büyük büyükannem başka bir şeyi temsil ediyor aslında. Gizemi ve bilinmeyeni temsil eden birinci dereceden bir akrabaya sahip olmak, zamanla bir ödül haline gelebilir belki. Çayırların üzerindeki hava boşluğu kadar cömert bir hediye üstelik;

tıpkı bazı soruların cevaplardan daha çok iz bırakması gibi... S*hul*, bir zamanlar orada bulunanın geride bıraktığı etki anlamına da geliyor. Babaannem, benim için bir zamanlar burada bulunan ve onun bıraktığı etki, belki de yolculuk rotamı da belirliyor. Soy ağaçlarını inceleyebilir, uzaktaki bağlantıların izini sürebilir ve gerçek hikayeyi öğrenebilirdim. Ama bu onun gerçeği olurdu, benim gerçeğim ise büyürken bana anlatılan değişken hikayelerin gerisinde bir yerde yatıyordu. Uzun çayırlara adım atan o kadını ilk kez hayal ettiğim günün üzerinden yıllar geçti. Ve şimdi, akıl hastanesi yolundaki bataklıkta gördüğüm kırmızı kanatlı siyah kuşlar ve dönüşte aldığımız vişne suyunun tadı, kuşların ışıltısı kadar canlı ve uzun çayırlara adım atan o kadından çok daha yakın. Üzerinde gezindiğim çimenliklerde bozuk para kadar büyümüş bir papatya görür görmez, hemen her zaman, solmakta olan o papatyadan taçları düşünürüm. Sanki kuşlar benim akrabalarım, .atalarım, vişne suyu da damarlarımdaki kandır

Halamın bu konuda söyleyecek başka hiçbir şeyi yok artık. Dünyadaki son gününü zaten birlikte geçirdik. Bir arkadaşı beni bir gece öncesinde arayıp akciğer kanserinin hızla kötüleştiğini söyledi. Halbuki bir ay kadar daha yaşayacağını sanıyorduk. O günlerde hiç olmadığım kadar meşguldüm ve normalde elimdeki işi bir çırpıda kenara bırakan biri değilimdir. Fakat ertesi sabah bir yolunu bulup halamın yaşadığı ormana doğru yola koyulmuştum bile. Evi, Viktoryen bir yazlık site olarak tasarlanan tesisin kuzey yamacındaydı. Yıl boyunca kimse burada yaşamadığından kızılağaçlar yeniden büyümekle kalmamış, gölgelerini ve rutubetlerini de yanlarında getirmişti. Evdeki nem de, tıpkı ortalıkta gezinen beş kedisi gibi, hastalığını kötüleştirmişti ama ölene dek burada kalmakta kararlıydı. Halamın en gurur verici başarısı, yirmi yıl önce mahallesinin su havzasını tomrukçulardan korumak için verdiği hukuk mücadelesiydi. Bu mücadele, sonraki davalar için de .emsal teşkil etmişti

Evine ulaşmak için kuzeye doğru ilerlerken büyüdüğüm kenti, elma bahçelerini, yerlerini kasvetli kızılağaçlara bırakan üzüm

bağlarını ve dik, kısa toprak yolları geçtim. Halam tükenmiş görünüyordu, gözleri kocaman açılmıştı ve korku doluydu. Bir taraftan da, usulca tıslayan bir alet aracılığıyla saf oksijen soluyordu. Kediler ise kitap ve dergilerin saçıldığı masanın üzerinde dolaşıyordu. Ona yeni kitabımın ilk kopyasını verdikten sonra, taşınabilir oksijen tankıyla beraber evden çıkmaya ikna ettim. Zaferimi kutlamak için öğle yemeği yiyecektik. Her zaman inat ve ısrarla altını çizmeye çalıştığım gibi, bu aslında onun zaferi sayılırdı. Zira, daha yazmaya başlamadan uzun yıllar önce bana kitaplar ve örnekler temin eden oydu. Bu arada halam bir yandan beni daha önce hiç girmediğim bir yola yönlendiriyor, bir yandan da bir sürü konuya birden değinmeye gayret ediyordu. Laf arasında, bu yeri ne kadar çok sevdiğini, benim bir arazi satın aldığımı görecek kadar yaşayamayacağı için üzüldüğünü söyledi. Çocuklarından, benim ailemden yani o küçük ağacının diğer dalından ve geleceğimden bahsetti. Sonradan, konuşulması gereken her şeyi o gün konuşmuşuz .gibi geldi

Bu arada, takip ettiğimiz nehir, bir hayli genişleyerek de olsa denize ulaştığı için nihayet huzur bulmuştu. İkindi güneşi ona denizin gümüşi rengi gibi bir renk veriyordu Manzaraya baktım ve daha evvel dinlediğim hikayelerden ikisi o an gerçekmiş gibi geldi: kıyı kabilelerinin, ruhların denizi aşarak batıya gittiklerine ilişkin inancı ve ölümün, bir nehrin denize kavuşmasına benzediğine dair anlatılanlar. Halamı arabayla ölüme bırakmıştım ya da gök gürültüsünden hemen sonraki o durgun aydınlıkta ikimiz birden ölümle tanıştık. Suyun ve ışığın parlaklığında, geçtiğimiz orman daha da karanlık görünüyordu ve biz ölümün renksiz ve göz alıcı coğrafyasına girmiştik bile. Öyle bir manzarada ölüm de en az yaşam kadar hayati bir önem taşıyordu ve korkunç olamayacak kadar görkemliydi. Bambaşka bir aleme dönüşüyor, önümüzde bambaşka kapılar açıyordu. Ertesi gün halamın bilinci kapandı ve .denize yaptığımız o geziden dört gün sonra evinde öldü

Hafızamda tüm canlılığıyla duran o iki fotoğraf, dokuz ay sonra kuzenimin İskoçya'daki evinde yeniden ortaya çıktı. (Halamın üç

çocuğundan ikisi Avrupa'ya dönmüştü. Yeni toprağın aşısı onlarda aynı neticeyi vermemiş gibi görünüyordu. Oysa anneleri, ABD'yi klasik solcu argümanlarla eleştirse bile, nehri, kızılağaç ormanını ve evini severdi ve onlardan nadiren uzaklaşmıştı). O fotoğraflara bakarken muhayyilemin onları ne kadar değiştirdiğini bir kez daha fark ettim. Bunları yazmak için masanın başına geçtiğimde ise benim de diğerleri gibi geçmişi sildiğimden artık kuşkum yoktu. Üstelik, göbek adımın büyük büyükannelerimden birinin isminin İngilizceye uyarlanmış versiyonu olduğunu biliyordum. Fakat ergenliğe girerken tınısını bir türlü sevemediğim ve zaten çok az insan soyadımı kavrıyorken ikinci bir adı gereksiz bulduğum için onu kullanmayı bırakmıştım. Ancak şimdi o adın, büyük büyükannelerimden hangisine ait olduğunu ayırt edebiliyorum. Hiç kuşkusuz, o gizemli kadının adıyla tanışmamı sağlayan yazdığım bu hikaye. O isim aynı zamanda bana da ait. İsimlerim arasında bir .boşluk

Mesafenin Mavisi

de İspanyol Álvar Núñez Cabeza de Vaca, komutanının’1527 gemileri güvenli bir limana götürme emrine karşı geldi. Komutan o sırada yanına adamların çoğunu alarak keşif için karanın iç kesimlerine doğru ilerlemişti. Narváez, –komutanın adı buydu– nedenini sorduğunda, seferin en yetkili ikinci kişisi olan Cabeza de Vaca, “Komutanın gemileri, gemilerde kalanların da komutanı tekrar bulamayacaklarını kesin olarak hissettim, yola ne kadar hazırlıksız çıkıldığını bilen herkes bunu tahmin edebilirdi zaten. İç kesimlerdeki tehlikeyle yüzleşmeyi, kıyıdan güvenle uzaklaştığım için lekelenen onurumu sorgulamaya yeğledim,” yanıtını vermişti. Hazırlıksız Narváez, Cabeza de Vaca ve üç yüz adam on beş gün boyunca, ıssız düzlüklerdeki cüce palmiye ağaçlarının arasından kuzeye ilerlediler. Juan Ponce de León on dört yıl önce bu ıssız düzlüklere Florida adını vermişti. Karşılaştıkları yerliler onlara kuzeyde Apalachen adında bir bölge olduğunu, “Orada daha fazla altın ve istediğimiz hemen her şeyin bulunduğunu” söylemişlerdi.

.Onur ve açgözlülük, mutlak bilinmezin ülkesine açılan iki kapıydı
Apalachen’de, tarlalarında ergin, depolarında kuru mısır bulunan,
tüm hazinesi ise geyik derisi ile “küçük ve düşük kaliteli şallar” olan kırk sazlık ev çıktı karşılarına. Buna rağmen, altın avcılarının ilerleyişlerine ara vermeye niyetleri yoktu. Gölleri bata çıka aşarak günlerce dolaştılar. Bu arada, yerlilerle çatışmaya giriyor, aç kaldıkça atlarını yiyorlardı. Meksika’ya ve oradaki İspanyol kolonisine ulaşmak için sallar inşa etmeye başladılar. Gitmek istedikleri yere ne kadar uzakta olduklarını asla bilmedikleri gibi, zırhlarını delip geçen oklar ve açlık yüzünden can çekişiyorlar, bunlardan kurtulanlar da boğulma tehlikesiyle karşı karşıya kalıyordu. Yeryüzünde hiç kimse bu ilk fatihler kadar kaybolmamıştır herhalde. Onlar, topoğrafyası ya da iklimi hakkında hiçbir şey bilmedikleri bir kıtayı dolaşıyor, dillerini asla

anlamadıkları yerlilerle anlaşmaya çalışıyorlardı. Hayatta kalmak için çırpındıkları topraklarda karşılarına çıkan bitki ve ağaç topluluğunu tanımadıkları gibi, kokarca, timsah, bizon türü .hayvanlara da tam anlamıyla yabancıydılar

Eduardo Galeano, Amerika'nın fethedildiğini ama keşfedilmediğini yazmıştı. Ona ayak basan insanların empoze edecekleri bir dinleri ve nerede olduğunu bilmedikleri bir altın madenine ulaşma hayalleri vardı. Bu hiçbir zaman bitmeyen ve günümüzde de süren bir keşifti aslında. Avrupalı Amerikalılar, yüzyıllardır kaybolmuş haldeler; pratikte öyle değillerse bile, bulundukları yeri tam manasıyla kavrayamadıkları, o yerin tarihine ve doğasına özen göstermedikleri için öyleler. Bu yabancılığı aşmak amacıyla, bu yeni kıtada karşılarına çıkan yerleşim yerlerine, geride bıraktıkları kentlerin isimlerini verdiler. Bununla da yetinmeyip yerleştikleri yerleri, yanlarında getirdikleri bitkilerle ve hayvanlarla, yeniden inşa edip eskiden yaşadıkları yerlere benzetmeye çalıştılar. Fakat kültürel kaos kaçınılmazdı. Balkabağı ve akçaağaç başta olmak üzere ismini bile bilmedikleri pek çok ürün beslenme programlarına, Connecticut, Dakota ve rakun gibi kelimeler ise zihinlerine girmekte gecikmedi. Bir başka ifadeyle, bu toprakları fethe gelen Cabeza de Vaca ve tayfası, bu topraklar ve üzerinde yaşayan insanlar tarafından fethedilmişlerdi. Hiç değilse o nereye geldiğini kavramıştı. Sefere çıkan altı yüz adamdan dördü hariç hepsi, bilmedikleri topraklarda yaşamlarını yitirmişti. Kimisi vahşet, kimisi hastalık, kimisi ise açlık yüzünden hızla, kimisi de kabilelerin kölesi ya da uyum sağlamış bir üyesi olarak yavaşça öldü. Onların .yaşadığı serüvenin büyük bir kısmını tarih yazmadı

Mississippi deltasına vardıklarında, Narváez adamlarından en güçlü ve en sağlıklı olanları da yanına alarak bir sala bindi. Bu saldakiler, diğer iki salı geride bırakıp küreklere asıldılar. Günler geçti. Geride kalan sallardan biri fırtınada kayboldu. Cabeza de Vaca'nın kumanda ettiği diğer saldaki adamlar ise "birer birer çaptan düşüyor ve ölüme yaklaşıyordu. Artık pek azının bilinci yerindeydi. Ayağa kalkabilecek beş adam bile kalmamıştı. Gece

indiğinde bir tek seyrüseferci ile ben sala göz kulak oluyorduk. Karanlık çöktükten iki saat sonra bana görevi devralmamı söyledi; çünkü o gece öleceğine inanıyordu.” Cabeza de Vaca, gece yarısından sonra yaşadıklarını, “Etrafımdaki insanları o halde görmektense ölmeye razıydım,” sözleriyle anlatıyordu. Şafak sökerken kıyıya vuran dev dalgaların sesini duydu. Nihayet gün ağardığında karaya ulaşmışlardı. Orası büyük olasılıkla Teksas’taki Galveston Adası’ydı. Karaya çıktıktan sonra adamların “duyuları güçlenmeye, hareket kabiliyetleri ve umutları geri gelmeye başladı.” Yerliler onları balık ve köklerle beslediler; tekrar gemiye binmeye çalıştılar fakat salları kıyının yakınlarında alabora oldu. Öyle ki, “Hayatta kalanlar kaçarlarken, doğdukları günkü kadar çıplaklardı. Sahip oldukları her şeyi kaybetmişlerdi.” Bir kez daha yerlilerin insafına sığınmak dışında çareleri kalmamıştı. Derken kış geldi ve İspanyollar açlığın kucağına düştü. Yerliler ise İspanyolların beraberinde getirdiği dizanteri yüzünden ölmeye başlamıştı. Sal enkazından sağ kurtulan doksan kişiden geriye kalan on altısı oraya .Lanet Adası adını verdi

Cabeza de Vaca, bu kabilenin kölesi oldu ve su içindeki bitkileri yolmak, kamışların köklerini ayıklamak gibi ağır işlere koşulduğu “dayanılmaz” bir hayat sürdü. Annesinin karnında yaşadığı günlere geri dönmüş gibiydi. Dilsiz, elbisesiz, silahsız ve güçsüzdü. Fakat bir süre sonra oradan kaçacak ve yine o yörede deniz kabuğu, aşı boyası ve fasulye ticareti aracılığıyla kendisine yeni bir yol çizecekti. Olağanüstü denilebilecek tarzda fiziksel dayanıklılığı ve kendisini tekrar yaratma kabiliyeti var gibi görünüyordu. Yediği mütevazı bir yemeğin üzerine günlerce ve haftalarca yürüyebiliyordu. Yine de yeniden esir düştü. Bu defa sağ kalmayı başaran birkaç tanıdığa rastladı ve onları örgütleyerek bu yeni tutsaklıktan da kurtulmayı bildi. Kaçaklar hep birlikte bir diğer yerli kavmin yaşadığı topraklara ulaştı. Şifacı olarak kabul edildikleri bu topraklarda ilkbahara kadar kalıp güçlerini toparlayacaklardı. Cabeza de Vaca’nın hikayesindeki bu noktayı dikkat çekici kılan, fasulye ararken kaybolduğuna ilişkin sözleri olacaktı. Kendisini bir

anda içinde bulduğu bu yeni yaşama öylesine iyi uyum sağlamıştı ki, fasulyelerin yetiştiği bölgede rotasını ve yoldaşlarını kaybedene dek kaybolduğu aklına bile gelmemişti. Beş gün boyunca yolculuk etmiş, geceleri ateş yakıp ısınabilmek için elinde sürekli yanan bir meşale taşımıştı. Nihayet beşinci günün sonunda, Narváez'in ekibinden her nasılsa sağ kalan arkadaşlarına ve onu kaktüs .meyveleriyle besleyen Kızılderililere rastlayacaktı

Kavurucu güneşin altına çıplak çıktıkları için "tıpkı yılanlar gibi yılda iki kere deri değiştiriyor"lardı ve güneş, rüzgar ve taşıdıkları ağır yük canlarını yakıyordu. Gerçi içlerinden biri, "zenci" Estevanico veya Estaban Afrika'dan gelmişti ve güneş yanıkları konusunda torpilli sayılırdı. Şimdi bir kez daha "doktor olmuştuk ve sıra bir şeyleri şifalandırmaya geldiğinde doktorların en cesur ve en atılgan olanı bendim. Verdiğimiz hizmetlerin isabetliliğine duyulan güven öyle bir noktaya evrilmişti ki, biz aralarındayken hiç kimsenin ölmeyeceğine yürekten inanıyorlardı." Florida'da yaşadıkları felaketin üzerinden yıllar geçmişti. Her kabilenin yanında birkaç ay kalıyor, arkasından da batıya doğru olan yolculuklarını sürdürüyorlardı. Yolun belli bir noktasından sonra bu çıplak felaketzedeler kutsal varlıklara dönüşmüşlerdi. Yolculukları, üç ya da dört bin yerlinin katıldığı bir zafer alayına benziyordu. Uğradıkları her köyde mucizelerine yürekten inanmış insanlar tarafından karşılanıyor, şereflerine danslar düzenleniyor, hayatlarının hiçbir döneminde görmedikleri kadar büyük bir itibar görüyorlardı. Kendilerine bakır çıngıraklar, mercan boncuklar, turkuazlar, Cabeza de Vaca'nın zümrüt olduğunu tahmin ettiği beş yeşil ok başı hediye edilmiş, bunların yanı sıra altı yüz geyik kalbi önerilmişti. Cabeza de Vaca'nın Kalpler Köyü dediği bu yere .ulaşmaları tam dokuz yıllarını almıştı

Dokuz yıl süren bu ağır yolculuktan sonra aradıkları izleri bulmuş, fatihlere ilişkin haberleri duymuşlardı. Onların ulaştığı bölgeye bugün New Mexico deniliyordu. Nihayet, "Hıristiyan korkusuyla herkes dağlara kaçtığı için kimsesiz kalan o geniş topraklar"daydılar artık. Cabeza de Vaca ve üç arkadaşı,

Hıristiyanlara “Kızılderilileri öldürmeye, köleleştirmeye ve topraklarını ellerinden almaya son vermelerini söyleyecekleri” konusunda yerlilere güvence vermişlerdi. Böylece yeniden yola koyuldular. Cabeza de Vaca daha sonra yazdığı raporda, yerlilerin İspanyol boyunduruğunu ve Hıristiyanlığı kabul etmelerinin tek yolu olarak nezaketi önermişti. Bir gün siyah derili yoldaşı ve on bir yerliyle kırk sekiz kilometreden fazla yürümüşlerdi. Ertesi sabah at sırtındaki köle avcısı İspanyollarla karşılaştılar. Başka bir kıtanın insanları arasında huzurla yürüyen bu çıplak adam büyük bir şaşkınlığa yol açmıştı. Neredeyse on yıldır kendi insanlarının arasına dönmek için yanıp tutuşuyordu belki ama bu ilk karşılaşma hiç de kolay olmamıştı. İspanyollar, Cabeza de Vaca’nın yanındaki yerlileri esir almak istemişti. Bunun üzerine o ve hayatta kalmayı başaran diğer arkadaşları “öyle öfkelenmişlerdi ki, derhal orayı terk etmişler, fakat bu arada yanlarındaki Türk stili yayları, keseleri ve beş zümrüt ok başını bırakmak zorunda kalmışlardı.” İşin en ilginç tarafı ise, birlikte yolculuk yaptıkları Kızılderililer, onların da fatihlerin soyundan geldiklerine inanmayı reddediyorlardı. Çünkü, “Biz gün doğumundan gelmiştik, onlar gün batımından... Biz hastalara şifa vermiştik, onlar ise sağlıklı olanı öldürmüşlerdi. Biz çıplak ve yalınayaktık, onlar ise giyinikti, ayrıca atları ve mızrakları vardı. Biz hiçbir şeye göz koymamış, aksine bize sunulanları paylaşmıştık, oysa onlar karşılarına çıkan herkesten çalıyor, kimseye bir şey vermiyorlardı.” Florida’ya ayak bastığında, gün batımından ...gelen o adamlardan biriydi halbuki

Meksika’daki İspanyol kasabasına vardıktan sonra, Cabeza de Vaca’nın üzerine bir şeyler giyinmeye ve yatakta uyumaya alışması zaman aldı. Çırılçıplak dolaşmış, yılan gibi deri değiştirmiş, açgözlülüğünden, korkularından ve insanın yaşamak için ihtiyaç duymadığı hemen her şeyden arınmıştı. Karşılığında da birkaç dili sökmüş, şifacı olmuş, birlikte yaşadığı yerlilere hayranlık duymayı ve onlarla özdeşleşmeyi öğrenmişti. Bir zamanlar olduğu o kişi değildi artık. İspanya Kralı’na sunduğu rapor kısa ve özdü, kişisellikten uzaktı. Cümleleri sadece mekanlara, yemeklere ve

çatışmalara ilişkin somut verileri sıralıyordu ve bunlar da en az detaya ve tanıma sahipti. Ruhunun geçirdiği olağandışı başkalaşımı ifade edebilecek herhangi bir kelime yoktu, varsa da o bilmiyordu. Oysa, oraya giden ilk insanlardan biriydi; Amerika'da kaybolup da geri dönmeyi başaran ve başından geçenleri anlatan ilk Avrupalıydı. Ve aynı yoldan geçen diğerleri gibi kaybolma hali ülkesine geri .döndüğü zaman değil, başka bir şeye dönüştüğü zaman sona ermişti

Cabeza de Vaca ve arkadaşları, Amerikan coğrafyasına saplanmışlardı. Ne var ki, sonraki yüzyıllarda pek çok kişi bu topraklara iradeleri dışında esir olarak getirildiler. Dönenlerden bazıları deneyimlerini yazdılar ya da yazdırdılar. Bu da zamanla edebiyatın Amerika'ya özgü ayrı bir dalı haline geldi: esaret öykücülüğü. Elbette dönemeyenlerin hikayeleri hâlâ kayıt dışı. Onların yolculukları yazılı değil, en azından İngilizcede yok. Ama ...hikayeciliğin bir başka türünde kayıt altına alındı bile

Böyle bir serüvenin öznesi olan tutsaklar, başlangıçta evden çok uzakta olduklarını ve arzuladıkları şeylerle aralarına mesafe girdiğini hissederler. Fakat bir noktada, her şey hayret verici şekilde tersine döner: Artık evdedirler ancak özledikleri ne varsa onlara yabancılaşmıştır. Dolayısıyla artık onları istemek için bir nedenleri kalmamıştır. Bazıları, özlemini çektikleri şeylerin alışkanlıktan ibaret olduğunu fark edince eve gitmeyi arzulamaktan vazgeçerler ve zaten bir süredir evde olduklarını anlamakta gecikmezler. Diğerlerinin eve dönme hayalleri ise çevrelerindeki detaylar tanıdık gelmeye başladıkça adım adım silinmeye başlar. Çevrelerini bir dili öğrenir gibi öğrenirler ve bir sabah uyandıklarında, artık onu akıcı bir şekilde konuşabildiklerini keşfediverirler. Bir başka ifadeyle, bu kazazedeler için uzak yakına dönüşmüştür ve yakın garip bir biçimde bir hayli uzaklaşmıştır kendilerinden. Yabancı olanı reddetmeyip onu kucaklamalarının bunda büyük payı vardı hiç kuşkusuz. Bu kucaklayış, her şeyi tanıdık hale getirmeye yetmişti. Cabeza de Vaca, göçebe olarak geçirdiği on yıldan sonra artık kendi kültürüyle uyumlu bir insan değildi. Halbuki başlangıçta belirgin bir hedefi ve amacı vardı ve o asla böyle bir şey değildi. Görüldüğü

kadarıyla, ulaşmak istediği yere ulaşmak da bir başka travma .kaynağıydı. Zaten bu nedenle, pek çokları geri dönmeyi reddetmişti

kışının ortasında, Massachusetts'teki Deerfield'e yakın bir 1704 sınır köyünde, yedi yaşındaki Eunice Williams, ailesi ve komşularının çoğunun da aralarında bulunduğu 112 kişiyle beraber Fransız ve Kızılderili saldırganlar tarafından esir alınmıştı. Onlara verilen makosenleri ayaklarına geçirip New Hampshire'ı geride bıraktılar ve Massachusetts'in kuzeyinden Montreal'e yürüdüler. Her yer karla kaplıydı. Çocuklardan çoğu yolun bir bölümünde veya tamamında kucaklarda taşınmıştı. Bu çocuklardan bir kısmına, evlatlık olarak satılacak potansiyel esir gözüyle bakılıyordu. Eunice'nin ağabeyi Stephen Williams, önce Abenaki, ardından Pennacook şefi tarafından satın alınmıştı. Halbuki, dini anlamlarla yüklü fiilde belirtildiği gibi, 1705 baharında "günahları bağışlanmış" ya da diyeti ödenmişti. Eunice ise Mohawk Iroquois kabilesi tarafından Montreal'de tutulacak ve bir daha oradan hiç .dönmeyecekti

Iroquois kabilesinin geleneklerine göre, evlat edinmek törensel bir pratikti. Ölmüş bir aile üyesinin yerine esir düşen biri evlatlık alınabiliyordu. Kimi zaman da, kabilenin savaştaki kayıplarının yeri bu şekilde dolduruluyordu. Evlat edinme töreninden sonra tutsaklara yeni bir isim veriliyor ve ona artık ailenin bir üyesi gibi davranılıyordu. Eğer verilen isim ölmüş birine aitse, ölen kişinin sevdiği bir şey ya da kimliğinin bir parçası yeni sahibine miras kalıyordu. Eunice Williams, yapılan törenin ardından resmen bir başkası olmuştu artık. Ailesinden hayatta kalmayı başaranlar, birkaç yıl içerisinde püriten cemaatlerine geri döndüler. Fakat Eunice için aynı şey söz konusu olmadı. Zaten tören esnasında ona, birlikte yaşadığı halka "yakında kalpten bağlanacağı" söylenmişti. Orada kaldı ve kısa sürede İngilizcenin nasıl konuşulduğunu bile unutmaya başladı. Yeni isminin yanına bir Katolik vaftiz adı eklemişti. Bu da Iroquois dilinde ikinci bir ad demekti. (Püriten bir papaz olan babası için kızının Katolikliğe geçmesi, Kızılderili olmasından çok daha (.korkunçtu

Ergenliğinin sonlarına yaklaştığı 1713'te kabilenin François Xavier Aoresn adlı üyesiyle evlendi ve elli iki yıl boyunca yani kocasının ölümüne kadar evli kaldı. Ağabeyi Stephen, 1722'de günlüğüne Kanada'dan gelen bir adamla görüştüğünü yazacaktı. "Oradan kötü haberler getirdi. Zavallı kardeşim, Kızılderili kocasıyla yaşıyormuş. İki çocukları olmuş; bunlardan biri hayattaymış, diğeri ise ölmüş." Williams ailesi Eunice'nin kaybı için hiçbir zaman yas tutmadı ya da onu ruhen kaybolmuş biri olarak düşünmedi. Halbuki o uzun zaman evvel tutsaklığını nihayete erdirmişti zaten. Stephen ve diğer ağabeyleriyle ancak 1740'ta bir araya gelebildi. Onlarla birlikte evlerine kadar gitti ve yine onlarla birlikte halka açık bir ayine bile katıldı. Bu durum ailenin diğer bireylerini umutlandırmıştı. Onun yeniden evine ve uzunca bir süre ayrı düştüğü hak yoluna döneceğini düşünüyorlardı. Ne var ki Eunice, aile geleneklerine uymayı ve "Kızılderili battaniyelerini üzerinden çıkarmayı" reddetti. Akrabalarının evine taşınmaktansa, kocasıyla birlikte geniş çayırlarda çadır kurmayı tercih etti. Duygusal ve kültürel mesafesinin koşullarını kendisi belirliyor, akrabalarının beklentilerini dikkate almıyordu. Buna benzer muhtelif vesilelerle biyolojik ailesini birkaç kez daha ziyaret ettiyse de, onu esir alan topluluğu bırakmaya hiçbir zaman yanaşmadı. .Doksan beş yaşında öldüğünde hâlâ o kabilenin bir parçasıydı

Eunice'ten konuşurken ailesi, ondan hep, ulaşılamaz bir başka dünyaya taşınmış biri gibi bahsediyordu. Fakat asıl çarpıcı gerçek, on sekizinci yüzyılda bile sınırların net olmamasıydı. Eunice'in beraber yaşadığı Mohawkların Montrealli Cizvitlerle yakın ilişkileri vardı. İşgalci konumundaki Fransız ve İngilizler ile yerliler arasında dikkate değer bir hareketlilik vardı. Bu benzerliklere rağmen yine de aralarında belirgin farklar bulmak mümkündü. Eunice, biyolojik ailesinin dilini artık konuşmuyordu, onları görmeyeli otuz yıldan fazla bir zaman geçmişti. Daha da önemlisi, inançları ve ritüelleri Püritenler'den tamamen farklı olan insanlarla birlikte yaşıyordu. John Demos, Eunice Williams'ı ele aldığı *The Unredeemed Captive* adlı kitabında meseleye farklı bir bakış açısı getirmişti. Buna göre,

beyazlar açısından en zor olan, Iroquois kabilesinin çocuklara daha kibar davrandığını ve esirlerin yerli kültürü yeğlediklerini kabul etmekti. Kabul etmek bir yana, bunu hayal etmekte bile zorlanıyorlardı. Halbuki, gerek Cabeza de Vaca'nın mensubu olduğu İspanyollar, gerekse Eunice Williams'ın ailesi, o ikisinin bir parçası haline geldikleri yerli kültürlerden çok daha saldırgan ve aynı ölçüde mesafelilerdi. Onlarda katı, takıntılı ve eğilmez bir taraf vardı: Fatihlerin zırhı kadar sert ve köşeli, Püriten inancı kadar .kasvetliydiler

Burada söz konusu olan ayrıntılardan bazılarını Stephen Williams'ın kardeşinin durumunu reddedişinde somut olarak görmek mümkün aslında. Stephan'a göre, Eunice'in yaşadıkları bir trajediden başka bir şey değildi. Zaten bu nedenle, sabırla kardeşinin kendilerine döneceği günü bekliyordu. Çünkü o tutsak alınmıştı ve her tutsak gibi özgürlüğü hak ediyordu. Oysa Stephan'ın görmediği temel bir gerçek vardı. O da, Eunice'in artık başka biri olduğuydu. Stephan bunu asla kabul etmek istemiyordu. *Kayıp* kelimesinin bu hikaye bağlamında birçok manası var. Esirler, başlangıçta kelimenin birinci anlamıyla *kayıp*tırlar, yuvalarından kopartılıp terra incognita'ya götürülmüşlerdir. Çoğunlukla kadın olan bu tutsaklar, günahları bağışlanıp kabileye kabul edilene kadar geride kalanlar için de bir *kayıp*tır. Burada, sahip olduğumuz herhangi bir şeyin kaybı durumunda kullanılan dil –kayıp şemsiye, kayıp anahtarlar– söz konusudur. Bu dil yapısı gereği, çoğunlukla kadın olan bir kişinin kaybolmuşluğunu ve esaretini zihnen sona erdirebileceği ihtimalini dikkate alacak şekilde düzenlenmemiştir. Buna karşılık, kayıp kelimesinin ruhsal imaları da vardır. "Tövbekar Köle Tüccarı" ilahisindeki bir dize bunun için güzel bir örnektir: "Bir zamanlar kayıptım fakat şimdi bulundum." Kafirler arasında kalan biri, genellikle ruhen kaybolmuş bir zavallı olarak görülür. Çünkü o artık Hıristiyanlığa ve onun temsil ettiği medeniyete yabancılaşmıştır. Bu nedenle, koşullarına bakılmaksızın ilk esirlerin sonsuza dek kayboldukları varsayılmıştır. Halbuki onlar kendilerini her zaman böyle görmüyorlardı. Şimdiki zamanın parçası olabilmek için, bir

bakıma geçmişlerini kaybetmişlerdi. Hatıraları ve eski bağları terk .etmek, adaptasyon için ödenen ağır bir bedeldi

Mary Jemison, 1758 yılında Pennsylvania'da ailesiyle birlikte esir alınmıştı. Williams'ın aksine hikayesini yazıya döktüğü için onun sesi bize ulaşabildi. Mary on beş yaşındayken, ailesiyle birlikte yaşadığı sınır kasabası baskına uğramıştı. Baskın neticesinde, Mary dahil pek çok çocuk esir alınmıştı. Eli kamçılı bir Kızılderili, esir alınan çocukları rotadan sapmamaları için sürekli uyarıyordu. Aç ve susuz bir şekilde, günlerce yürümüşler, sonunda “karanlık ve kasvetli bir bataklığın kıyısında” konaklamışlardı. Orada Mary'ye ve küçük bir oğlan çocuğuna, yolculuklarının süreceğini apaçık gösterecek bir biçimde makosenler verilmişti. Ailesi ve kardeşleri ise öldürülmüş, “en korkunç biçimde ezilmişlerdi.” Tıpkı Eunice Williams gibi, o da evlat edinilmişti. Ölmüş bir ağabeyin yerini doldursun diye, sonsuza dek kız kardeşi olarak göreceği, Senecalı, “kibar, iyi huylu, barışçıl ve ılıman yaradılışlı” iki kadının yanına verilmişti. Esaretin ve katledilen ailenin travması bütün canlılığını korurken, başka bir dilde ve başka bir kültürde yeni bir hayata başlamak hiç de kolay değildi. Fakat bu yeni koşullara uyum sağlamak mecburiyetindeydi. Aksi takdirde ölmekten başka bir seçeneği kalmıyordu. O ve diğer çocuklar hayatta kalmayı ve yeni hayatlarına tutunmayı seçtiler. Bu kopuş, doğum kadar ani ve vahşi .olmak zorundaydı

Birkaç yıl sonra beraber yaşadığı Senecalılar, sonraki yıllarda Pittsburgh olarak isimlendirilecek Pitt Kalesi'ni ziyarete giderken onu da yanlarında götürmüşlerdi. Burada beyazların sürekli onunla ilgilendiğini gören kız kardeşleri, çareyi onu hızla kanoya sürüklemekte buldular. “Geldikleri yoldan geri dönerek nehri tekrar aştılar” ve eve giden uzun yolda hiç durmadan kürek çektiler. Mary Jemison, o günlerin zihninde bıraktığı etkiyi daha sonra şöyle anlatacaktı: “İngilizce konuşabilen beyaz insanları görmek, içimde onlarla beraber eve gitmek ve medeniyetin nimetlerini paylaşmak için tarifsiz bir istek doğurdu. Onlardan yeniden kopartıldığım zaman, ikinci kez esir düşmüşüm gibi hissettim. Bunun üzerine,

belki de ilk kez içinde bulunduğum sefil durumu, ilk kayıplarımın hissettirdiğine benzer bir acı ve üzüntüyle kara kara düşündüm. Her şeyin ilacı olan zaman, olumsuz duygularımı süpürdü ve bir süre sonra, önceki gibi yine halimden memnundum. Yaz boyunca mısır tarlalarımızı sürdük...” Daha sonra evlenmiş ve bir de çocuğu .olmuştu. Kocasını kaybettiği yıllara kadar Seneca’daki evindeydi

Oysa, beyazlar arasına dönme fırsatı, bir kez daha karşısına çıkmıştı aslında Mary’nin. Bu defa onu kurtarmaya soyunan bir Hollandalıydı ve karşılığında ödül almayı umuyordu. Bunun için kızın peşine takılmış ve yakalamak için büyük bir çaba sarf etmişti. Jemison ise Hollandalının elinden kurtulacak ve saklanabileceği bir ”.yere “mümkün olduğu kadar süratli bir şekilde koşacaktı

Hollandalıdan kurtulmuştu ama Hollandalının ödül aşkı, Senaca kabile şefinin de ilgisini çekmekte gecikmemişti. Sırf ödül için onu kendi elleriyle geri götürmeye karar vermişti ki, Mary yine kaçmış ve genç yaştaki oğluyla beraber yabani otların arasında saklanmıştı. Bir zamanlar terk etme özlemiyle yanıp tutuştuğu bir yerden kopmamak için artık her çareye başvuruyordu. Tekrar evlenecek ve altı çocuğu daha olacaktı. Şimdi, “Altı Ulusun Şefi’nin verdiği tapu sayesinde,” uzun ömrünün kalan yıllarını geçirdiği, geniş toprakların sahibiydi. Bir katibin kaleminin filtresinden geçmiş otobiyografisine göre hayatı, “tekrarlanmamasını ümit ettiği trajik bir karmaşaydı.” Fakat burada söz konusu olan, çocuklarının ölümü ve ondan sonra yaşadığı muhtelif anlaşmazlıklardı. Artık dertleri son derece kişiseldi ve kendine ait toprakları beyaz çiftçilere kiraladığı için, bu .geniş arazi iki kültürün de buluşma noktası haline gelmişti

Meseleye doğulu tutsaklar açısından bakıldığında, farklı coğrafyaların çakışmasının yarattığı kargaşanın, kültürler arasındaki sınırları bulanıklaştırdığı apaçık görülüyordu. Oysa, Cynthia Ann Parker’a göre böyle bir bulanıklıktan bahsetmek mümkün değildi. 1836’da, daha dokuz yaşındayken, Teksas ovalarında yaşayan ailesiyle birlikte oraya yeni yerleşen Comancheler tarafından esir alınmıştı. Ailesinin, kendisinin dışındaki bütün fertleri katledilmişti. Hayatta kalan sadece oydu ve artık bir parçası haline geldiği yeni

topluluğun seçkin üyelerinden biriyle, Peta Nocona ile evlenmişti. .Zamanla iki oğul ve bir kız annesi olacaktı

Çeyrek yüzyıl sonra bir savaş daha çıkacaktı ve üstelik bu seferki beyazlar tarafından başlatılmıştı. Savaş esnasında Cynthia, kollarında en küçük çocuğuyla bir ata bindirilip kaçırılmıştı. Hatta, bir süre kocasının savaşta öldüğüne bile inandırılmıştı. Fakat çok geçmeden bunun bir yanlış anlaşılmadan kaynaklandığı ortaya çıkacaktı. Buna rağmen, kocasını ve oğullarını bir daha görmesi mümkün olmayacaktı. Fort Worth'deki amcası ona sahip çıkmış, bunu da onu yeni bir esarete mahkum ederek göstermişti. Kaçma ihtimaline karşı geceleri kızıyla birlikte kilit altında tutuluyordu. Bir zamanlar bir parçası olduğu fakat artık ona ait olmayan bu kültürde geçirdiği on yıllık dönem, İngilizceyi yeniden öğrenmesine yetmeyecekti. Onunla tanışan bir adamın aktardığına göre, "vahşi bir ifadesi vardı ve insanlar ona baktığında başını eğmek zorunda kalıyordu. Bir erkek gibi balta kullanıyor, tembel insanlardan hoşlanmıyordu. Tüyleri yolunmamış hayvan derilerini tabaklamada, örgüde, halat veya kamçı ilmeklemede ustaydı. İki oğlunun bozkırda kaybolduğuna inanıyordu ve bundan hiç hoşnut değildi." Beyazlar onun esaretten kurtarıldığını düşünürken, o tam aksi kanaatteydi. Asıl şimdi tutsaktı. Beyazlar arasındaki esaretinin onuncu yılında bir hastalığa yakalanan kızı ölmüştü. Kendisini bilhassa aç bırakıp zayıf düşüren Cynthia Ann Parker da çok geçmeden grip yüzünden kaybedecekti hayatını. Oğullarını bir daha hiç görmemişti ama onlardan biri, ölümünden kırk yıl sonra ondan geriye kalanları .almak ve onu kendi dünyasına yeniden gömmek için gelecekti

Thomas Jefferson Mayfield'ın hikayesi ise bu kadar acıklı değildi. Mayfield'in ailesi 1840'larda Teksas'tan Kalifoniya'ya taşınmıştı. Yerli komşularının evlerine balık, av eti ve palamut ekmeği depoladığı San Joaquin Valley'e yerleşmişlerdi. Thomas için her şey annesi öldükten sonra değişmeye başlayacaktı. Babası iş gezileri yüzünden onunla ilgilenememiş ve oğlunun Choinumne Yokutlar ile birlikte kalmasına izin vermişti. Vahşi baskınlar sırasında esir alınan çocuklarla veya Cabeza de Vaca'nın trajik gemi

kazasıyla başlayan maceralarıyla kıyaslandığında, Mayfield'ın bir kültürden diğerine geçişinde, insana şaşırtıcı gelen bir yumuşaklık söz konusuydu. Yokutlar annesinden kalan boşluğu dolduruyordu gerçi ama belirli bir kadın onu evlat edinmemişti. Bunun yerine, hepsi ona göz kulak oluyordu. O da bir grup çocuğun arasında koşturup duruyordu. On yıl boyunca onların yanında yaşamış ve bazen üç yıl boyunca babasını görmediği bile olmuştu. İç savaşın patlak vermesi Mayfield'in hayatını da etkileyecekti. Yokutlar, beyaz yerleşimciler tarafından artan şiddetle kuşatıldıkça daha önce ait olduğu kültüre geri dönmek dışında bir çıkar yol bulamayacaktı. Onun anıları, bir bakıma, (On dokuzuncu yüzyılda gündeme başka tutsaklar gelse bile) esaret öykücülüğünün bitişine işaret ediyordu. Çünkü yerli halklar artık kendi topraklarında özgür değillerdi, tersine, her geçen gün yayılan baskınlar karşısında esir düşenler artık onlardı. Üstelik, pek azı bu çocukların gördüğü cana yakınlıkla karşılanacaktı. Artık farklılıklarını öne çıkaran, kendisini birdenbire bir çarpışmanın içinde bulan bireyler değil kültürlerdi. Bu yeni çatışma tarzı, bir süre sonra yakın ile uzak arasındaki mesafeyi .yeniden tanımlamayı da gerektirecekti

Bu öyküleri okurken, iz sürme, avlanma, yön bulma gibi maharet gerektiren becerilerin de mutlaka öğrenilmesi gerektiğini görmek insanı cezbediyor. Ayrıca, hayatta kalmanın temel motivasyon olması ve bunun da neredeyse kaçmayla eşdeğer hale gelmesi çarpıcı tabii ki. Günümüzde, olağan bir günde bile, hayatta kalma endişesini, araba veya kıyafet seçimiyle bir arada düşünmek mümkün. Bazı güçlüklerle karşılaşıp onlarla yüzleşmeye ne kadar hazır olduğumuzu tarttığımız durumlarda bile, yukarıda öyküleri anlatılan kahramanların yaşadıklarının yanına yaklaşabildiğimiz asla söylenemez. Ama gerçek hayatta kalma sanatı, göze öyle hemen çarpmayan ayrıntılarda yatıyor. Orada ihtiyaç duyulan temel şey, ruhsal bir esneklikle birlikte, başımıza gelebilecek belalarla mücadeleye hazırlıklı olmaktan ibaret. O tutsaklar, hepimizin hayatlarında olup biteni en yalın ve dramatik haliyle gözümüzün önüne seriyorlar aslında: olduğun kişi olmaya son vererek, ondan

vazgeçerek dönüşmek. Böyle bir karar, nadiren bu kadar dramatik bir seyir izler. Sonuç itibariyle her hayat, yakın ve uzak arasındaki mesafeyi adımlamakla geçiyor. Bazen eski bir fotoğraf, bazen eski bir arkadaş ya da bir köşede unutulmuş eski bir mektup, bize bir zamanlar olduğumuz o kişinin bambaşka bir yere gittiğini hatırlatır. Zira, orada, onların arasında oturan, ona değer veren, bunu seçen, şunu yazan o insan artık yoktur. Farkına bile varılmadan büyük mesafeler alınmıştır. Yabancı olan artık tanıdıktır ve bir zamanlar bize tanıdık gelen, yabancı değilse bile biraz tuhaftır, hatta rahatsız edicidir. Tıpkı zamanla küçülen bir elbise gibi rahatsız eder bizi. Ve hiç kuşkusuz bazı insanlar diğerlerinden daha fazla yol alırlar. Bazıları için, sorgulanması bile gerekmeyen bir kendilik algısı doğumda kazanılmış bir hak gibidir. Diğerleri ise yola bazen hayatta kalmak, bazen de keyif almak için, ama mutlaka kendilerini yeniden keşfetmek amacıyla çıkarlar. Uzaklara yapılacak yolculuklar bunun için caziptir zaten. Oysa, bazı insanlar, değerler sisteminin ve bu sistem adına yapılan uygulamaların, tıpkı içinde oturdukları ev gibi kendilerine miras kaldığını düşünürler. Bazı insanlar ise o evi yakıp yıktıktan sonra, kendilerine ait yeni topraklar bulup her şeye sıfırdan başlamak derdindedirler. Psikolojik dönüşüm söz konusu olduğunda bile derin izler bırakan böyle bir durum, kültürel dönüşüm .aşamasında çok daha dramatik ve hatta trajik sonuçlar doğurur

Kendilerini bir başka kültürün içinde bulan insanlar, bedeni birden fazla kez parçalara ayrılan ve yeniden şekillenen kelebeğin ıstırabına benzeyen bir süreçten geçerler. *Regeneration* adlı romanında, Pat Barker, “değişimin ve tedavinin ilk aşamalarının, çürümenin ilk aşamalarına ne kadar çok benzediğini gayet iyi bilen” bir doktoru anlatır. “Bir kozayı kesip açın, orada çürümekte olan bir tırtıl göreceksiniz. Göremeyeceğiniz şey ise şudur: Bu mistik yaratık, yarı tırtıl, yarı kelebek; zihni böylesine işaretler arayanlar için, insan ruhunu sembolize eder. Zira dönüşüm süreci, çürümenin neredeyse tüm aşamalarını kapsar.” Kelebek, insan ruhunu öyle iyi sembolize eder ki Yunancada ona *psyche* derler ve bu ruh anlamına da gelir. Dünyada çürüme aşamasını, değişimi ve her bitişin yeni bir

başlangıca vesile oluşunu ortaya koyan böyle pek fazla dil yoktur. Ya da dönüşümün sancılarına değinen bir dil... Genellikle onun bir çiçeğin açışı kadar vakur olduğu anlatılır. Bunları kaleme aldıktan sonra bir gün, bir söyleşi ile verilmiş bir söz arasında kalan boş vaktimde, evimin yakınlarında bulunan ve restore edilip bir süre önce yeniden açılan eski çiçek serasına gittim. Oraya dokuz yıldır yani büyük bir fırtına sırasında tahrip olduğundan beri gitmemiştim. Yıllar evvel zihnime kazınan haritalar kadar büyük koyu parlak yaprakları, asmaları, karayosunlarını, orkideleri yeniden görmek, o nemli mutluluğu içime çekmek niyetindeydim. Fakat oraya ulaşınca, buğulu camları bulunan büyük yeşil evin batı kanadını kelebek bahçesine çevirdiklerini gördüm. Bu özel odanın ortasında da kelebeklerin üredikleri bölüm vardı. Geleceğin kelebeklerinin bir müfreze gibi türlerine göre dizildiği, üstünkörü çakılmışa benzeyen ahşap rafları içine alan dört yanı pencerelerle çevrili bir bölümdü bu. Kozalar, içlerindeki kelebeklerin şekillerini almıştı bile. Bazıları hafif bir esintiyle sallanıyorken, hemen yanlarındaki kozalar hareketsiz duruyordu. Ben orada onları izlerken dört kelebek

...kozadan çıkıverdi, bir başka gün gittiğimde ise yedi tane daha Son derece ilginç bir manzaraydı bu. Kelebekler, kanatları, açılmamış bir paraşüt gibi toplanmış ya da mektup gibi buruşturulmuş halde çıkıyor dışarıya. Çıktıkları anda da, o geniş kanatların öyle dar bir yere nasıl sığdığına şaşırmaktan kendinizi alamıyorsunuz. O ilk anda, bedenlerini ilk ve son kez tüm çıplaklığıyla görmek mümkün oluyor. Çünkü kanatlar bir defa açıldı mı, kelebeğin diğer uzuvlarına baskın çıkıyor. Halbuki, o ilk anda daha ziyade bir böceğe veya sineğe benziyor. Göz alıcı renklere sahip kanatları açıldığında birkaç çiçeğin birden akrabası olduğunu düşünmemizi sağlayan hiçbir özelliğe sahip değil. Bir başka ifadeyle, daha sonra dönüşeceği canlıyla en küçük bir benzerlik taşımıyor. Kanatlarını açmalarını sağlayacak sıvı, kozadan çıkar çıkmaz bedenlerinden kanatlara doğru pompalanmaya başlıyor. Bu sıvıyla şişen bedenler, kozadan çıktığı halde bir süre hareket edemiyor. Kanatları o belli belirsiz evrelerden geçerken her biri

kozasına tutunuyor. Kanatları tamamen düzleşmeyenler yeteri kadar özgürleşemiyor ne yazık ki. Bir kelebek, kozasından yana kıvrılmış turuncu kanadıyla hareketsiz kalakalmıştı örneğin. Bir diğeri yolun yarısında tıkanmış, sarı ve siyah kanatlarıyla hiç çiçek açamayacak bir tomurcuğa benzemişti. Bir başkası, yırtmak istediği kozanın duvarlarına çılgınca vurmuş, aynı hareketlilik diğer kozalara da sirayet etmekte gecikmemişti. Zinciri başlatan nihayet özgür kaldığında, kanatlarını düzleştirmek için vakit artık çok geçti. Dönüşüm sürecinin büyük bölümü, çürüme evresiyle öylesine iç .içeydi ki, doğum topyekün ve derhal olmak zorundaydı

Fakat kelebeğin hayatındaki değişimler her zaman bu kadar dramatik değildir. İlginç bir tınlaması olan *instar* kelimesi, iki başarılı deri değiştirme dönemi arasındaki gelişim evresini tarif eder. Bir tırtıl da bu aşamadan geçer, bir yılan da, tabii kıtanın güney batısını yürüyerek aşan Cabeza de Vaca da... Hepsi derisinden tekrar tekrar ayrılır. Deri değiştirdikten sonra hâlâ bir tırtıldır fakat artık aynı derinin içinde değildir. Deriden ayrılırken uygulanan, mezuniyet ya da endoktrinasyon törenleri gibi ritüeller vardır. Bunlar aslında değişimi müjdeleyen törenlerdir. Halbuki değişimlerin çoğu, böylesi belirgin ve yüreklendirici törenlerden mahrum olarak meydana gelir. *Instar* kelimesi hem göğe uzanan hem de yere kök salmış bir şeyi işaret eder; hem cennetten çıkan, hem de yıkıcı bir şeyi... Belki de değişim genel olarak böyledir, ...yakın ile uzak arasında titreşen, üstü kapalı bir yıldız

Terk Etmek

Terk edilmiş hastanedeki en güzel şey dökülen boyalardı. Duvarlar üst üste bindirilen pastel tonlarda boyanmıştı, hastanenin terk edildiği yıllarda, bu katmanlar kar taneciklerini andıran eşkenar dörtgenler meydana getirmişti. Kabarıp açılan katmanlar da, dörtgenin her kenarına başka bir renk vererek kıvrılmıştı. Duvara yapışmış kar tanecikleri, kabuk değiştiren ağaçlara benziyordu. Yalnızca uzaktaki kapılardan sızan ışıkla aydınlanan uzun bir koridorda yürüdüğümü hatırlıyorum. Koridorun boyası tavandan ve duvardan, büyük gofretlere benzeyen parçalar halinde sarkıyordu. Rüzgarıma kapılan bazıları, arkamdan süzülerek düşüyordu. Orada çektiğimiz film bu küçük detayları göstermeyecek kadar grenliydi. Bu koridorda ilerlediğim bir sahnede, arkamdan gelen ışık o kadar güçlüydü ki, boynumu yutuyor, başımsa bedenimin üzerinde uçuyormuş gibi görünüyordu. Hastaneye dadanan hayalet .olmuştum

Yirmi yaşımda olduğum zamandı, hayatımın yarısı yaşanmamıştı
ve benim yaşlarımdaki bir çocuk, bana şimdiye kadar aldığım en kibar, en demokratik teklifle gelmişti: Onunla San Francisco'daki evimin yakınında bulunan, harap haldeki hastanede film çekmek ister miydim? İsterdim, nitekim çektik de... Ve ardından gelen altı yılı muazzam bir huzur içinde birlikte geçirdik. Sonraki birkaç yılda bile hâlâ birbirimize yakındık. Yetenekleri test sonuçlarında göze çarpmayan şu dahilerden biriydi. Pek tahsilli sayılmazdı. Mekanik-görsel-uzamsal konulardan anlıyordu ve tıpkı bir mühendis gibi, kendisini ifade etmek veya anlam aramak yerine problem çözmekle ilgileniyordu. Senaryolar ve hikayeler onu aşıyordu aslında. Ben de bu fırsattan faydalanıp Super-Eight marka kamerasıyla ve elindeki siyah-beyaz filmlerle hastaneyi çekmeyi önerdim. Siyah-beyaz filmler o zamanlarda bile artık epey seyrek görülüyordu. 1980'lerin

başıydı ve şimdi geriye dönüp bakınca, harabelerin altın çağı .olduğunu görebiliyorum

Punk'ın en parlak dönemine geldiğimizde; bir şeylerin son demlerini yaşadığımız açıktı; modernizmin, Amerikan rüyasının, endüstriyel ekonominin ya da belirli bir şehircilik anlayışının. Kanıtı ise dört bir yanımızda, şehrin harabelerindeydi. Bronx kilometreler boyunca, binalar boyunca harabelerle doluydu; Manhattan'ın bazı mahalleleri de aynı durumdaydı. Ülkenin dört bir yanındaki konut projeleri çöküş dönemine girmişti, San Francisco ve New York ekonomileri için kilit görevi gören limanlar, tıpkı San Francisco'nun o güzelim Güney Pasifik tren bakım istasyonu ve bünyesindeki en göz önündeki iki bira fabrikası gibi terk edilmişti. Boş araziler, bir hayalet gibi arşınladığımız sokakları, dişleri eksik birinin gülümsemesine benzetiyordu. Yıkıntılar her yerdeydi, çünkü şehir zenginler, politika ve gelecek vizyonu tarafından terk edilmişti. Kentsel harabeler o devrin simgesiydi. Zaten şehir estetiğine punk bir hava katan buna benzer yerlerdi ve estetik her şey gibi onun da etik değerleri vardı, nasıl davranılması, nasıl yaşanması gerektiğine .dair kesin buyrukları bulunan bir dünya görüşüydü

Peki bir harabe en nihayetinde nedir? Bir harabe, doğaya terk edilen insan yapısından başka bir şey değildir ve şehirdeki bir harabede cezbedici olan, çağrıştırdığı vahşi doğadır: Tüm tezahürleri ve tehlikeleriyle, bilinmeyenleri vaat eden bir yer. Şehirleri erkekler (ve daha az sayıda olmakla birlikte kadınlar) inşa ederler; fakat bu yerlerin çöküşünü hazırlayan doğadır. Depremler, kasırgalar, zamanla şiddetini artıran çürüme, erozyon ve paslanma gibi süreçlerle başlar yıkım. Taşın, ahşabın ve tuğlanın mikrobik bozulmaları eklenir daha sonra buna. Bitkilerin ve hayvanların, kendi karmaşık düzenleriyle insanın basit düzenini altüst etmesi ise çöküşü hızlandırır. Ekonomik ya da politik nedenlerle, binaları onarmaktan vazgeçmek demek, doğanın kontrolü ele almasına da izin vermek demektir. Vandalizm, kundakçılık ve savaş gibi insanların vahşileştiği durumlar da harabelerin meydana gelmesinde etkilidir. Avrupa'daki ve Amerika'nın güneyindeki şehirler, savaş

sırasında bilinçli olarak harap edilmişti ama bu ülkenin kuzeyi ve batısı başka gerekçelerle yıkıntılara teslim olmuştu. O zamanlar harabeler, sanatın bazı dalları için sembolik bir yuva işlevi de görüyordu. Fotoğrafçılığın bir bölümü, resim, müziğin büyük kısmı, dönemin bilim kurgu filmleri buralardan çıkmıştı. Rock klipleri ve sadece savaşta giyilmeye uygun, eski, yıpranmış, örümcek ağı bağlamış moda fotoğraflarına da bu mekanlar fon oluşturuyordu. Bunların hepsi, terk edilmişliği görünür kılan bir manzara meydana getiriyordu. Binalar, önce ihmalkarlık ve vahşete terk edilmiş, .arkasından da tutkuların bir kısmı harabelere taşınmıştı

Bir şehir bilinçli bir zihni andıracak şekilde inşa edilir; hesap yapabilen, yönetebilen ve üretebilen bir ağ söz konusudur. Harabeler ise şehrin bilinçaltıdır; hatıraları, bilinmeyen yönleri, karanlığı ve kayıp toprakları barındırır içinde. Şehrin bilinçaltı, buralarda ve bunlar aracılığıyla yeniden canlanır. Harabelere dönüşen binalarla birlikte, şehir planlardan kurtulur ve kısa sürede yaşamın kendisi kadar karmaşık bir hale gelmekte gecikmez. Keşfedilebilecek fakat muhtemelen asla haritalanmayacak bir şeydir o artık. Heykellerin ve oyuncakların canlandığı, hayvanların insanlaştığı peri masallarında sözü edilen de böyle bir dönüşümdür işte. Aradaki fark çarpıcıdır: Masallarda hayatın karşılığı olan hemen her şey, harabelerle birlikte şehre gelen ölümün nefesi olup çıkar. Ancak bu, cesetlerin çiçekleri beslemesi gibi üretken bir ölümdür. Şehirdeki yıkıntılar, sıradan üretim ve tüketim alışkanlıklarının dışında kalan sanat için de ideal .bir mekan haline gelmiştir

Punk rock hayatıma tıpkı bir vahiy gibi bir anda geldi. Gerçi şimdi dönüp baktığımda bu vahyi o dönemde ruhumda meydana gelen patlamalarla uyumlu, isyancı bir ses şiddetinden fazlası olarak göremiyorum. On beş yaşındaydım. O yaştaki her insan gibi kendimi yükselen alevler arasında tahayyül ediyor, dünyanın zirvesinden atladığımı sanıyor ve sadece dış dünyada değil, iç dünyamda da hayatta kalmayı başardığım için şaşırıyordum. Bana göre sonradan kırsal bölgeler ve yaban dünya en güçlü titreşimi yayan yerler olacaktı. Fakat punk'ı keşfetmemle birlikte başlayan o

on yıllık süreçte ön plana çıkan şehirlerdi. Toplumsal olanı, fiziksel bir ekmek ile ruhsal bir ekmek arasında sandviç haline gelmiş bir katman olarak andım sık sık. Fakat bu tanım, insanın karşısına çıkabilecek olasılıkları dar ve tahmin edilebilir sınırlara hapsediyordu. İnsanlara çarparak dans etmek, alkol almak, sahneden seyircilerin üzerine atlamak ve kemiklerinize kadar titremenize yol açan hoparlörlerin önünde dikilmek... Punk, politik öfkesi, tahrik etme dürtüsü ve uç durumları ifade etme biçimiyle, toplumsal olana, toplu bir başkaldırıyı simgeliyordu. Tıpkı harabeler gibi, toplumsal hayat da ruhun yabanileştiği, ötede olanı aradığı, hayal gücünü zorladığı vahşi doğaya dönüşebilirdi. Erotik, kafası güzel ve saldırgan olanda da bir çeşit yabanilik vardı ve vahşi doğaya kıyasla şehirlerde daha kolay konumlanıyordu. Onun da bir zamanı vardı, .gençliğin zamanı ve gecenin

Demeter ile Persephone’yi düşünüyorum şimdi. Belki de Persephone, ölüm kralıyla birlikte, onun yeraltındaki krallığına gittiği için memnundu. Belki de annesinden uzaklaşmasının tek yolu buydu, belki de Demeter tıpkı Lear gibi, doğal olanı reddeden kötü bir ebeveyndi. Çocukların ebeveynlerini terk ederken sergiledikleri doğal davranış da, Demeter’in reddettiği şeyler arasındaydı zaten. Belki de Persephone, yaşça kendisinden bir hayli büyük olan Hades’te son derece soğukkanlı ve peşinden koştuğu bilgiye vakıf bir adam görmüştü. Karanlığı, altı ay süren kışları, karın keskin tadını ve annesinden özgürleşmeyi sevdiği de söylenebilirdi. Belki de gerçekten yaşamak için ölümün de resmin bir parçası haline gelmesi gerektiğini biliyordu. Öyle ki, ancak cehennem kraliçesi olduğu zaman yetişkin kabul edilmiş ve iktidara gelebilmişti. Hades’in krallığına “yeraltı” deniliyordu. Kanun dışı sayılan ne varsa, “yeraltı” onları temsil ediyordu. İnsanların ve diğer canlıların yeraltında doğduğu Hopi yaratılış mitlerindeki gibi, kültür .yeraltında meydana geliyordu

Sessiz sakin küçük kasabalarda yaşayan ergenlik dönemlerindeki gençler, çevrelerine, umutsuzluklarını ortaya seren kıyafetlerin içinden bakarlar. Benim gençliğimde de moda olan ikinci el,

yıpranmış, lekeli ve yırtık giysilerdir bunlar. Yaşamlarının bu döneminde yeraltı onların gerçek yuvasıdır; şehrin cesaretinde ve yumuşak karnında buna yakın bir şey bulurlar. Ergenliğin iç dinamikleri bile, onları en azından birkaç yıl için gece yaratıklarına dönüştürür . Çocukluk boyunca yaşama doğru büyürsün ve ergenlikte, yani hayatın zirvesinde, ölüme doğru büyümeye başlarsın. Ölümlülük, hoşça karşılanması, kucak açılması gereken bir genişleme hali gibi hissedilir. Bu kültürde gençler için, yetişkinliğe geçiş hapishaneye girmekten farksızdır. Ölüm onlara bu hapishaneden çıkış yolları bulunduğunu hatırlatır. “huzurlu bir ölüme yarı âşıktım,” demişti yirmi sekiz yaşında yaşamını yitiren Keats. Biz de öyleydik, o devirde âşık olduğumuz ölümün kendisi .değil, sadece fikriydi

Terk edilmiş hastanede çektiğimiz filme, *A Cure for Living* [Yaşamın Çaresi] adını koymuştum. Başlamadan kısa süre önce, yüksek tavanlı, geniş ve sade odaya dizilmiş alçak yataklarda yatan kadınlardan biri olduğumu düşündüm. Burası, yatak odasından ziyade bir tren istasyonuna benziyordu. Bir “askeri kerhane” olduğu da söylenebilirdi. Bence bu erken varsayıma ilham veren endüstriyel müziğe melankolik bir ağıt havası katan ve hem söz yazarları hem vokalistleri olan Ian Curtis kendisini asmadan önce sadece birkaç albüm çıkarabilen Joy Division grubuydu. “Joy division” [Neşe tümeni], esirlerin çalıştırıldığı askeri kerhaneler için Naziler tarafından bulunan bir isimdi. Benim düşüncemde, seks işçiliği asla böyle alenileşmiyordu. Tüm olan biten şuydu: Sırada beklerken bir adam geliyor ve bana küçük bir şey; bir tür sembol, bir hediye uzatıyordu. Hiçbir karşılık beklemeden verilen bu hediye sayesinde artık kaçmakta özgür olduğumu anlıyordum. Sanki basit bir denklem kurulmuştu ve bu sembol vasıtasıyla diğerlerinden ayrılmıştım. Çünkü bu seçim, başka seçimler yapılmasını da mümkün kılmıştı. Düşümde çoktan yola koyulmuştum ve zaten film .benim kaçışımı anlatacaktı

Kerhanedeki o sahneyi hiç filme almadık fakat söz konusu hediyeyi bir sahnede kullandık. Yönetmene göre, sembolü bir

kurdele olmalıydı. Ama ben, halamın birkaç sene önceki doğum günümde armağan ettiği Vladimir Nabokov'un *Solgun Ateş*'inde rastladığım garip bir cümleden esinlenerek kurdele fikrine karşı çıkmıştım. Nabokov, "Kayıp eldiven mutludur," diyordu. Belki de tüm film, film yapımcısının bana verdiği bir hediyeydi veya kendi kaçışımı yazmam için aldığım bir teşvikten ibaretti. Film de en nihayetinde Theseus'un Girit'teki labirentte geri dönüş yolunu bulmasını sağlayan ipliğe benzer bir kurdeleydi. Hastane, her biri odalardan ve koridorlardan oluşan beş katlı binasıyla, mahalleyi bölen adalardan birini tamamen kaplıyordu. Çevresi yan yana dizilmiş mızraklara benzeyen demir parmaklıklarla çevriliydi. Bu parmaklıkların üzerinden atlar, mahzenlerden birinin işgalciler ya da kaşifler tarafından kırılmış camından içeriye girerdik. Çevrede sık sık bu işgalcilerin ve kaşiflerin izlerine rastlardık. Hastanenin dolambaçlı genişliği, bana Borges'in labirentlere ve sonsuz kütüphanelere dair masallarını hatırlattı. Zaten hikayemin aksiyomlarından birine göre hastane sonsuzdu, dışı olmayan bir iç mekandan ibaretti. Bu fikir, –eski beyaz bir gecelik giyerek canlandırdığım– kadın kahramanımızın varoluşsal hastalığı için bir metafor ve film uğruna yıkık koridorların tozlu ışığı altında gezinip durması için bir bahaneydi aslında. Ve bu, şehrin harabelerinin ve sefaletinin sinematik kovalamacalara sahne olduğu bir dönemdi.

.*Savaşçı*, *Terminatör* ve *Bıçak Sırtı*, o zamanlarda yayınlanmıştı
Filmini çektiğimiz bu kaçışım sırasında başıma gelen çarpıcı olaylardan biri, deliliği kuşku götürmeyen bir doktor tarafından kaçırılmamdı. Doktor, ruhun insan bedeninin belirli bir yerinde bulunduğuna inanıyor ve bu yeri keşfedebilmek için ölümcül ameliyatlar yapıyordu. Cerrah maskesi taktığı için onun adına bir şeyler yazmak kolaydı. Sessiz filme de uyarlanabilecek, uzun, atıp tutan bir monolog yazdım. Söz konusu karakter, kısmen Djuna Barnes'in *Geceyi Anlat Bana* adlı romanından ödünç alınmıştı. Laf aramızda, bu kitap da yine o halamın hediyesiydi. *Geceyi Anlat Bana* gençlik edebiyatına dahil edilmediyse de, kitaptaki erotik ıstırap ve uç durumlara ilişkin tanımlara bakılırsa, dahil edilebilirdi.

Aklımda, çatı katında oturup kadın kıyafetleri giyen geveze Doktor Matthew O’Connor vardı. Kalbinin kırıklığıyla öne çıkan Dr. O’Connor, inci gibi cümlelerden derlediği koca bir bölüm boyunca aşk ve gece hakkında nutuklar atıyordu. Bu bölümdeki cümleler, .kitabın geri kalanından çok daha büyüleyiciydi

Film yapımcısı da, ben de, yeteneklerimizi nasıl ve nerede kullanmamız gerektiğini sonraki yıllarda anlayacaktık, film ise harabe haldeki o muhteşem mekanlarda belli bir amaç doğrultusunda vakit geçirmek için bulduğumuz bir bahaneydi sadece. Hastanenin, cesetlerin sığabileceği paslanmış çekmeceleri olan bir morgu, gözlemcilerin operasyonları yukarıdan izlemelerini sağlayan tiyatro salonu şeklinde bir ameliyat odası vardı ve tekerlekli sandalyeler için rampalar bulunuyordu. Bunlara bir de, uzun zaman önce buradan ayrılan insanların hastalık ve tedavi süreçlerini anlatan tıbbi kayıtların oluşturduğu yığınları ve garip paslı aletleri eklemek gerekiyordu. Fakat hepsinin üzerini tozlu camlar tarafından filtrelenip terk edilmiş odalardan koridorlara yayılan bir ışık kaplıyordu. Filmde, çoğu bizim kadar amatör bazı arkadaşlarımız da yer almıştı. İçlerinden sadece Marine, daha o zamanlardan neredeyse bir oyuncuydu. Marine filmde, bir örtüye sarılmıştı ve nota kağıtlarıyla kaplı demir bir yatağa yaslanmış vaziyette viyolonsel çalıyordu. Bir taraftan da, sonu olmayan hastaneden nasıl kurtulabileceğimi gösteren haritayı nota kağıtlarının arasından çıkarıyordu. Sonu olmayan hastane nasıl benim icadımsa, harita da film yapımcısının icadıydı ve onun .tarafından çizilmişti

Marine’yi son kez, birlikte gece kulübüne gittiğimiz yaz gecesinde görmüştüm. Birçok plan yapmış, birbirimizi ilk gördüğümüz günü güle oynaya hatırlamıştık. Yedi yıl önceydi, o neredeyse on yedisindeydi ve ben yirmi bir yaşımda bile değildim. Onu ilk kez, bir bahar öğleden sonrası, kenar mahallerden birinde, üzerinde gri deri ceketi ve bir elinde sımsıkı tuttuğu bas gitarıyla grubunun prova yapacağı garaja doğru yürürken gördüm. Uzaktan bakıldığında,

olduğundan daha yaşlı ve daha kararlı görünüyordu. Bas gitardaki başarısıyla arasında doğru bir orantı vardı sanki. Sirklerde at sırtında gördüğümüz akrobat kızlar kadar büyük bir marifetle, etkileyici bir şeyi kontrol ediyor gibiydi. Parmakları doğum günü mumlarına benziyordu. Bu parmaklardaki nasırlarla da, parmaklarını kanatana kadar bas çalmaktan da gurur duyduğu belliydi. Viyolonselden bas gitara geçmişti; sonuçta büyük enstrümanlar zaten ona yabancı değildi. Hayal kurardı. Garaja gittiği o günden sonraki buluşmalarımızdan birinde, viyolonselinin aslında bir kayık olduğunu ve bu kayıkla ailesinden uzaklara doğru kürek çektiğini söylemişti. O zamanlar çellonun hayatında hâlâ büyük bir yer kapladığını fark etmemiştim; kemancı annesinin onu her pazar kendisiyle birlikte kilisede çalmaya tatlı dille nasıl ikna ettiğini de... Halbuki bir akşam Marine'yi, annesini ve kokain satıcısı kibirli arkadaşını gece yarısı ayininde dinlemek üzere, çocukken de ritüeller ve aidiyet duygusu için gittiğim Katolik kilisesine .gitmiştim

Benim için üç şey onu çok iyi tarif ediyordu: güzelliği, yeteneği ve değişken yaratılışı. Bu sonuncusu, Marine'e sahip olmak isteyenlere işkence eden kaçamak bir durumken, bana göre, ardı kesilmeyen sürprizlerden ve onun izini sürmedeki başarısızlıktan ibaretti. Marine hassas bir erkek fatma idi; bir çocuğun yumuşak ve kusursuz denilebilecek cildine sahipti ve bu cilt ihtirasının ve solgunluğunun üzerini örtüyordu. Büyük yerine uzun kelimesiyle tarif edilmesi gereken kızgın koyu renk gözleri ise bambaşka bir dünyaydı. Şüpheli tavırlarıyla köşeye kıstırılmış bir hayvan gibiydi. Oysa, o son gece nasıl da zarif birisine dönüştüğünü gayet iyi hatırlıyordum. İnsanlar, vahşi bir yaratığı yakalar gibi onu ele geçirmek, ele geçirdikten sonra da sanki bir çocukmuş gibi ihtimam göstermek isterlerdi. Güzellikten genellikle, sadece şehvet ya da hayranlık duyguları uyandırıyormuş gibi bahsedilir. Oysa en güzel insanlar, bu güzellik onları alın yazısı veya hayatın manası gibi gösterdiği için güzeldirler. Aslında her biri çarpıcı bir hikayenin kahramanı gibidir. Onlara duyulan arzu, neye benzediği bilinmeyen

kaderlerinin bir parçası olma ihtirasından başka bir şey değildir. Kaldı ki, güzellik yalnızca zevkle açıklanamaz, o aynı zamanda anlamlar dünyasına açılan bir büyük kapı ya da penceredir. Bir yandan da, başka insanlar üzerindeki etkileri bir kenara bırakılacak olursa, onlarda olağanüstü hiçbir şey yoktur. İstisnai güzellik ve cazibe, o uğursuz perinin bebeğin vaftiz töreninde sunduğu armağanlar gibidir. Hiç kuşkusuz, bunlar, taşıyan kişinin diğerleri üzerinde hatırı sayılır ölçüde egemenlik kurmasına imkan verir. Diğer insanlar çoktan karaya oturmuşken, onlar tutundukları kayalıklarda denizkızı rolüyle meşguldürler. Orada çırpınan diğerleri ise nereye gittiklerini kendilerinin belirlemesi gerektiğini çoktan unutmuşlardır. Marine başkasına cazip gelen bir hayatı yaşıyordu. Onda güzelliğin yanı sıra yetenek, tatbikat ve cesaret de .bulunuyordu

Tanıştıktan sonraki birkaç yıl boyunca aynı çevrede zaman geçiren yakın arkadaşlardık. Hatta, bir sürat patencisiyle yaşadığı yakınlardaki evden çıktıktan sonra birkaç ay için yanıma da taşınmıştı. Sonra uzak diyarlarda avarelik etmeye başladı, ben de başka alemler tarafından yutulmuştum. Yine de benim hep aynı evde oturmam iletişimi kolaylaştırıyordu. Yeni bir işi veya ilişkisi hüsranla sonuçlandığında, tekrar annesi ve anneannesiyle yaşamaya başladığında arayıp haber veriyordu. Ne var ki, son seferde büyük bir merakla aile evinin kapısını çalan bendim. Albüm kontratı imzalamak için gittiği Los Angeles'tan yeni dönmüştü. Aradan o kadar yıl geçmemiş gibi, dostluğumuza kaldığımız yerden devam etmiştik. Mayıs başlarıydı ve sonraki birkaç hafta düzenli olarak buluşup konuşmuştuk. Haziran ayı geldiğinde Marine bir cumartesi akşamını benimle birlikte dolaşarak geçirmek istediğini söyledi. Birlikte dışarı çıkmaya ikimiz de bayılırdık. Geçmişi yad eder, .gelecek için planlar yapardık

Benim için Marine, parçası olmakta zorlandığım türbülanslı bir dünyanın cazibesine sahipti. Bana tamamen yabancı bir yetenekti bu. Yazmak tüm sanat dalları içerisinde en bedensiz olanıdır; okumak ve yazmak büyük ölçüde şahsi ve münzevi deneyimlerdir.

Bu yüzden, sanatçının doğrudan seyirciyle temas kurduğu sanat dalları olarak müzik ve dans beni her zaman büyülemiştir. Yazarlar böyle bir deneyimi nadiren yaşarlar. Bazı müziklerin kelimeleri vardır ve rock müziğin kelimeleri bazı dönemlerde şairlere bile ilham vermiştir. Ama ne şekilde olursa olsun, kelimeler öncelikle seslerdir, zihinden önce bedene konuşur. Marine de üç akorlu bir punk rock müzisyeni olmak istiyordu. Dolayısıyla, rock 'n' roll'un daha gösterişli ve daha az ideolojik diyarlarına çekilmesi şaşırtıcı sayılmazdı. Şaşırtıcı olan, pek fazla bilinmeyen ve ilgi çekmeyen kültürel konulardaki birikimiydi. Bu bilgi, büyük büyük dedesinin büyük bestekarlarla takıldığı yıllardan bu yana aile yaşantısının bir parçası olan klasik müzikle sınırlı değildi. Bir anda bir adamın sakalını De Sade'ınkine benzetebilir, pek bilinmeyen bir terim kullanabilir, barok dönemine dair veya Aziz Anthony'nin baştan çıkarılışı hakkında alaycı bir dille konuşabilirdi. Santa Monica'da Audubon'un bol illüstrasyonlu böcek rehberini bulduğunda yaşadığı sevinci hâlâ hatırlıyorum. Dünyanın subtropik bölgelerinde sürünen .egzotik türler onu büyülüyordu

Onu üç karakteristik özelliğiyle tarif etmektense, üç yere benzeterek tarif etmek daha doğru olabilir belki: bizi biz yaptığını bildiğimiz halde küçümsediğimiz ve kaçtığımız banliyöler, keyif evine çevirdiği şehirdeki gece ve nihayet lirik Avrupa kültürünün ve belki çocukluğumuzun arka bahçelerindeki tepelerin pastoral dünyası. Annesinin, Avrupa'da konservatuvarda okurken bir süreliğine beraber olduğu babasıyla hiç tanışmamıştı, ismini ise bir bestecinin metresinden alıyordu. Marine doğduğunda annesi çok gençti. Bu nedenle, Marine yaşamının büyük bölümünü anneannesi ve dedesiyle geçirmek zorunda kaldı. Yani evden pek çıkmayan bir anne ve müzisyenlikleri haciz ve üzüntü yüzünden unutulmaya yüz tutan anneanne ve dede ile büyüdü. Doğrusu bu ya, bu insanların bu çocukla ne yapacaklarını bildikleri pek söylenemezdi. Orada bulunduğum zamanlarda anneannesinin çığlıklarının evi doldurduğunu duyuyordum. "Balıkçı karısı," diyordu Marine ona ve "hane halkı Verdi'nin eserini seslendiren öfkeli bir koro sanki," diye

devam ediyordu. Çığlıklar acımasızdı, tehlikelere ve ihanetlere dair bir ayin gibi çınlayıp duruyordu. Saatler ve kalın kıyafetler için vahşi bir hatırlatmaydı. Zaten bu tarafıyla, gençliğin barbarlığını, evdeki asi kızın huysuzluğunu vurgulayan sonu gelmez bir ulumaydı. Hiç mola verilmeden tekrarlanan bir zikir yahut neredeyse on yıldır tekrarlanan hiddetli bir cümle olduğu da söylenebilirdi. Marine evden ayrılacağına dair işaretler gösterdiğinde şiddetleniyordu. Öyle ki, telefon konuşmalarımıza dalıyor, bizi alt kata ya da kapının dışına kadar takip ediyordu. Bütün bunlar büyük olasılıkla koruma güdüsünden .kaynaklanıyordu; fakat uzun zamandır bu güdünün tadı tuzu yoktu

Ondan her haber alışımda, durumu farklıydı; başka birisiyle yaşıyor, bir gruba giriyor ya da biri diğerinden çıkıyordu. İşi vardı, işsizdi, zafer kapısındaydı veya bir facianın yaralarını sarmaya çalışıyordu, ve yeniyetmeliğinin sonlarına doğru ise erkek sevgililerden uzaklaşıp kadın sevgililere yaklaştı. Diğer meselelerde olduğu gibi bunda da kesin olan bir şey yoktu. İstikrar ve emniyet onu sıkıyor muydu bilmiyorum. Kaosa balıklama dalışı, yok yere kendisine zarar verişindeki pervasızlığın bir parçası mıydı, onu da bilmiyorum. Yoksa başına sardığı bütün bu tehlikeler, uyuşturucuya doymuş yeraltı müzik dünyasının doğal bir sonucu muydu? Onda öylesine bir kayıtsızlık ve stil vardı ki, sadece bu bile, dünyayla tanışırken üzerlerine geçirecekleri bir kişilik inşa etmeye çalışan gençler için çok şey ifade ediyordu. Böyle bir yaşantı, istekler ve ihtiyaçlar konusunda saydamlığı ifade eden açık sözlülüğün antitezinden ibaretti. Bizimle boğuşan duygu akıntıları görünmez ve .adsızdı

Marine, henüz bir ergenken, muhtelif renklerdeki göz farlarıyla olağanüstü şeyler yapardı. Gökçe maviler, pembeler, altın renkleri ve gözlerini Bizans mozaiklerine dönüştüren tüm o diğer şaşırtıcı renkler parmaklarında uçuşurdu. Daha sonra daha az göz makyajı yapmaya başladı ve o son gece yüzünde hiç boya yoktu. Artık makyajın onu yaşlı gösterdiğini söylüyordu. Henüz yirmi dört yaşındaydı. Kahverengi saçlarını siyaha boyamıştı; soluk mu soluk

esmer teni ve ince kemikleriyle kendi kendisinin fotoğrafına dönüşmüş gibiydi. Mükemmel bir, anlık görüntü. O geceden bir jest: çenesi yukarıda, kapalı gözlerinden dışarı taşan bezgin bir ifadeyle, alnına düşen saç tellerini geriye atmış. İkimiz de siyah kot, siyah tişört, çizme ve deri ceket giymiştik. Sonra bir ara eve uğradık. Ben onun demo kasedini dinlemek için can atıyordum, o da benim ilk kitabımın taslağını görmek için bir hayli hevesliydi. Fırsattan istifade, aynanın karşısına geçip kendimize çekidüzen vermiş, arkasından hem orada hem de barlarda dans etmiştik. Birlikte olduğu adam, o zamanki grup üyelerinden yaşça büyük bir müzisyendi ve oturduğu yerden hoşgörüyle izlemişti bizi. Geceyi, motosikletlilerin takıldığı bir barda bitirmiştik. Son içkilerimizi yudumlarken, Marine barın büyük kedisini kucağına gelmeye ikna .etmeyi bile başarmıştı

Göz alıcı görünüyordu, uyuşturucuyu bıraktığını söylediğinde de ona inanmıştım. Onunla cumartesi günü dışarıya çıkmıştık, perşembe günü de bir kadınla buluşacaktı. O buluşmaya erkek arkadaşıyla birlikte benim de gelmemi istiyordu. Üstelik bu konuda hiçbir zaman olmadığı kadar ısrarcıydı. Salı günü hem gömleğini bende unutup unutmadığını sormak hem de perşembe randevusunu hatırlatmak için aradı. Böylesi bir berraklık ve sorumluluk olağandışıydı; bu yüzden perşembe sabahı telefon gelmeyince grupça tuttukları evi aradım. Yaşlı müzisyen Marine'in salı gecesi öldüğünü söyledi ve dağıldı. "Küçük Marine," diyordu, "buna ".inanamıyorum

Marine ile bin bir macera: Yirmi birinci yaş günümün öğleden sonrasında onunla ve film yapımcısıyla, San Francisco'nun kuzeybatı ucundaki Sutro Hamamları'nın uçsuz bucaksız kalıntıları arasında dolaşıyorduk. Dalgalar kıyıya öyle sert vuruyordu ki, çarpmanın etkisiyle su metrelerce yükseğe sıçrıyordu. Bir diğer macerada kısa süre önce gelen baharın yeşilliğinde, civardaki bir tepelikte yürüyor, sadece, genç kızlara bilindik nedenlerle güçlü uyuşturucular veren, dünyaca ünlü yaşlı bir rock yıldızının yüzme

havuzuna taş atmak için duruyorduk. Bir başka gün, ormanda uçurtmasını uçurmak için çıktığımız bir keşif gezisinde, buzlu bir akıntının içinde ayaklarımız morarana dek bata çıka ilerliyorduk. Üstelik, uçurtma bütün rüzgarlar tarafından reddedilmişti! Bir başka seferinde Marine on dokuz yaşındaydı ve hızlı bir içki aleminin sabahıydı. Genç kadın, dehidrasyon ve düşme şikayetiyle bıkkın ve sabırsız, hastane elbisesinin içinde bekliyordu. Bir diğerinde onun evindeydik. Başını bir horoz gibi kaldırdığı bebeklik fotoğraflarına bakarken, hepsinde Mussolini’ye benzediğini söylüyordu. Bir başkasında, film yapımcısının babasının dikenli arka bahçesinden kopardığımız gülleri, Marine sahnedeyken havaya atıyorduk fakat grubun solisti bu tantananın kendi için koptuğunu sanıyordu. Bir başka gün, Marine ve ben, ailesinin kaldığı dairenin bulunduğu caddenin aşağısındaki Katolik mezarlığının duvarlarına tırmanıyorduk, bitişikteki okulun bahçesine bağlı, körler için eğitilmiş tüm köpekler havlıyordu. Ölümünden altı ay önce bir gün eve geldiğimde telesekreterde onun mesajını bulmuştum. Neşeli bir .ses tonuyla, “Seni seviyorum. Ben Marine!” diyordu

Ertesi gün grubun kaldığı evi, cenaze törenine dair birtakım şeyler öğrenmek için aradığımda, “Fakat çok mutlu görünüyordu, en sonunda hayatını düzene sokmuş gibiydi,” dedim. Müzisyen arkadaşı, “Marine hiçbir zaman kendisi için mutlu değildi; o senin için mutluydu,” diye yanıtladı beni. Birlikte geçirdiğimiz geceden sonra annesi uzakta olduğundan, anneannesiyle ilgilenmek için eve döndüğünü anlattı. Salı gecesi de anneannesinin evinden çıkıp bir partiye gitmişti. Partide onu öldüren bir uyuşturucu almıştı. Bu şaşırtıcı değildi belki ama gerçekçi de görünmüyordu. Annesini arayana kadar tuhaf bir hata yapıldığını ya da bu hikayenin bütünüyle uydurulduğunu düşündüm. Annesi bana Marine’in cesedinin tören için çok güzel hazırlandığını söyledi. Onu bir an evvel görmek için törenin yapılacağı şapele gitmeliydim. Oysa izmaritleri hâlâ kül tablamda, saçları hâlâ fırçamda, kıyafetleri arabamda ve sesi hâlâ kulaklarımdaydı. Daha yeni birkaç gün önce yan yana durup aynaya bakmıştık, aynada görünen iki kişinin daha

esnek ve su kadar güzel olanı oydu. Daha fazla dayanamazdım, o cumartesi günü katıldığım sempozyumdan aniden çıktım ve şapele .gittim

Daha önce hiç böyle bir yerde bulunmamıştım. Gürcistan’a özgü bir kemeraltı, iki yanında kapılar bulunan uzun bir koridor, oraya bir cenaze töreni için gelmiş olan ve bana kuşkuyla bakan çocuklu bir aile... Her kapının önünde, oradaki cenazenin kimliğini ortaya koyan küçük plakalar mevcuttu. O küçük plakaların birinde Marine ismini görene kadar koridorlar kafamı karıştırmıştı. Perdeli cam kapı aralık olduğu için doğrudan içeriye girdim. Bu oda, bir şapelin loşluğunu taklit ediyordu. Tuhaf bir sessizliğin hakim olduğu odada büyük mumlar vardı ve pencerelerden akseden solgun ışığı, fildişinden yapılmış pastaya benzeyen geniş ve süslü tabutun üzerine doğru filtreleyen boyalı camlar hemen dikkat çekiyordu. Tabutun yerleştirildiği yükselti, küçük bir sunak havasındaydı ve sanki içinde çocuk yaşta bir erkek vampir yatıyordu. Kapı aralığından bakılınca Marine profilden huzurlu bir uykunun ortasındaymış gibi görünüyordu. O ışıkta, aynı anda hem tanıdık hem yabancıydı; bedenini her zamanki enerjisiyle hareket ettirmediğinde bıraktığı etki oldukça zayıflıyordu. Beyaz saten örtüyle kaplı tabut, yatak kadar yumuşaktı. Kendimi, “Marine, Marine, Marine, uyan artık,” .diye fısıldarken buldum

Sonraki birkaç yıl boyunca Marine’in annesi arada sırada telefon etti bana. Bu konuşmalardan birinde, Marine’in öldüğü gecenin kendisinin düğün gecesi olduğunu söyledi. Evlendiği adam genç ve varlıklı biriydi. Marine’den kaç yaş büyükse, annesinden de neredeyse o kadar küçüktü. Marine bana ondan ne kadar nefret ettiğinden bahsetmişti fakat evliliği hiç anlatmamıştı. Annesi düğününün ertesi günü kutlama için eve bir şişe şampanyayla dönmüştü. Bu, Marine’in ona almış olduğu şampanyaydı. Annesi Marine’i karşısına almış, “Güçlü olmak zorundasın, bundan sonra çok güçlü olmak zorunda kalacaksın,” diyordu. Bu söz, işin rengini değiştirmişti. Evliliğin verdiği acı ve üzüntünün doğal sonucu, ev alternatifinin sınırların dışına itilmesiydi. Dolayısıyla, Marine’in

gözünü karartan kaçma isteği değil, dönüş yolunun tıkanmasıydı. Arabamda bıraktığı mor gömleği ile süveterini katladım ve onları yatağımın ayakucundaki sandığa koydum. Hâlâ oradalar. Gömleğin ..cebindeki lolipopun buruşturulmuş ambalajıyla birlikte

Birkaç yıl önce 1986'da New York'ta AIDS nedeniyle hayatını kaybeden Peter Hujar'ın fotoğraflarıyla dolu galeriye girdiğimde, hayatımın bu dönemi koşarak bana döndü. O galeriye o mühim girişi yapmadan önce, başka galerilerdeki modern sanat çalışmalarını da yakından görmüştüm aslında. Bir başka ifadeyle, sanatın gösterişli, parlak ve zeki haline; dizayn meselelerini, modayı, hoşnutsuzluğu mesele edinen koluna, yani yeni şehrin, eski peyzajın yerini alan pürüzsüz yüzeyine odaklanan faaliyetlere yabancı sayılmazdım. Hujar'ın işlerinde beni etkileyen de buydu zaten. Fakat niteliği farklıydı. Hujar'ın hayvanları, toplumdan uzaklaştırılanları, tuhaf ve harap mekanları tasvir eden siyah-beyaz fotoğraflarında dünya her açıdan pürüzlüydü. Kullandığı yüzey, gözenekli, eskimiş ve yıllanmış yapısıyla ışığı, manayı ve duyguyu özümseme konusunda kabiliyetli görünüyordu. O yıllarda şehir kentsel dönüşüm mekanlarının gizemini ve tehlikelerini barındırıyordu. Chelsea Piers galerinin çok uzağında değildi. Artık bir "aile mekanı" haline gelen bu yer, üst düzey bir spor ve egzersiz kompleksiydi. Pahalıydı, para harcanıp düzenlenmişti, bu nedenle güvenliydi ve sürprizlere açık değildi. Her taraf, orada yapılmasına anlam veremediğim golf ve tırmanış sporları dahil birçok aktiviteyle meşgulmüş gibi görünen sağlıklı insanlarla doluydu. Ne var ki, bu kadarı bile insanın içine işleyen sentetikliği örtmeye yetmiyordu. Amaçların mekan simülasyonuyla bir araya geldiği bir sentezdi bu .ve önünde sonunda bu simülasyon da tahribata teslim olacaktı
Chelsea Piers'ın web sitesi, 1976-1992 yılları arasını yok sayıyor, bugünkü halini almaya başladığı zaman dilimine odaklanıyordu. "Chelsea Piers, kader onu geri çağırana kadar orada öylece oturmuş, limanın havasıyla çürüyordu." Tüm söyledikleri buydu; oysa Chelsea Piers orada oturmakla yetinmemişti. O dönem boyunca,

geçici süreyle özerk bir bölgeye dönüşen arazisinde her türlü cinsel suçlu ve parya kendilerini evlerinde hissetmişlerdi. Deri kıyafetleri içerisindeki sado-mazolar, balık ağlarının arasındaki evsizler ve junkieler... Chelsea Piers, Peter Hujar'ın fotoğrafladığı ve himayesindeki David Wojnarowicz'in (1992'de AIDS'ten öldü) devriye gezip hakkında şunları yazdığı yerdi: "Eski gemicilik şirketlerinin kağıtları dört bir yana, kırık mobilya parçalarının arasına patlamış bir bombanın parçaları gibi dağılmıştı. Üç bacaklı masalar, tepetaklak edilmiş nane yeşili bir deri koltuk, ışık üçgenleri, rüzgar ve su yatağı ta ötedeki duvara kadar uzanıyordu. Ona dayandım, sırtını duvara yaslayana kadar ittim, solgun ellerimi süveterinin altına sokup bedenine temas ederek yukarıya kaydırdım... Ambarda hava kararmadan az önce, koridorları dolaşıp, duvarlardaki graffitileri fotoğrafladı, bazıları hermafroditti, bazıları sigara içen, yüz hatları keskin mafyalardı..." Wojnarowicz'in bakış açısını oluşturan duygusal, erotik, estetik ve etik yoğunluk, bu tür yerlerle ayrılmaz bir bütün meydana getiriyordu. Chelsea Piers, o dönemin sanatçılarının mükemmel bir özeti gibiydi. Kuir, punk, çılgın yahut aktivist kimlikler, o zamanlar bu türden yerler revaçta olduğu için daha rahat çıkıyordu ortaya. Viraneler umutsuz olabilirdi ama bu aynı zamanda özgürlük imkanı anlamına geliyordu. Hatta, Sex Pistols'ın "Gelecek Yok" adlı parçasının şiddet yüklü damarlarındakine benzer bir biçimde, idealist bir özgürlük aşılayan, romantik bir kanunsuzluğun bir şekilde hâlâ hakim olduğu yerlerdi ...buralar

Nükleer bir hata fakat benim korkum yok," diyordu Clash bir" şarkısında, "çünkü Londra boğuluyor ve ben, ben nehrin kenarında yaşıyorum." Reagan'ın nükleer tehditleri göze aldığı bir dönemdi bu; ve nükleer saldırının ardından oluşacak yıkıntılar herkesin hayal gücünü meşgul ediyordu. "Nükleeri Dondurun" kampanyasının aktivistleri, "Yaşayanlar ölüleri kıskanacaklar" sözünü bir mantra gibi ezberlemişlerdi. Kitaplarda, makalelerde, televizyon filmlerinde, Kuzey Yarımküre'nin nasıl bir harabeye dönüşeceğine ilişkin tahminler konuşuluyordu. Bense post-nükleer dünyayı

merakla beklemekle yetinmiyor, geleceğe bakarken hayatta kalma becerisinin mi yoksa üniversite diplomasının mı daha çok işime yarayacağını merak ediyordum. Harabelerin geleceğin mimarisinde peygamberlik makamına denk olduğunu düşünsek de, aslında sadece o döneme hastı. Endüstriyel büyük şehirler başka bir şeye dönüşüyordu: San Francisco ve New York limanlarının banliyölere taşınma süreci neredeyse tamamlanmıştı. Daha iç bölgelerdeki şehirlerin merkezine yerleşen küçük endüstri bölgelerinin yerini ise sanatçılar ve sanatçıları bazen takip, bazen taklit eden tatlı sermaye .almıştı

Şimdi inşaatları harabelerden çok daha korkutucu olan yeni bir dönemin başlangıcındayız. Bunları yazdığım günlerde, silikon temelli yeni yaşam formları, çatlakların arasına, evlerimizi emanet ettiğimiz alarm panellerinin ruhu bile duymadan sızıyordu. Bu formlar, kısa sürede nükleer savaştan çok daha sinsi bir şekilde her şeyi değiştirecekti. 1980'lerde kıyametin nasıl kopacağını hayal ederdik, zira bu, para, güç ve teknolojinin dayattığı garip ve karmaşık geleceğe, kaçınılması zor geleceğe dair kafa yormaktan çok daha keyifliydi. Aynı şekilde, ergenler de genç yaşta öleceklerini düşünüyorlardı; çünkü ölümü hayal etmek, yetişkinlikte alınan tüm o kararların, taşınan tüm o yüklerin seni nasıl bir insana dönüştüreceğini tasavvur etmekten kolaydı. Derken Marine'in ölümünü gençliğimin sonu olarak görmeye başladım. Görüldüğü kadarıyla, ergenliğin yeraltı dünyasıyla bağlantımın koptuğuna dair bir işaretti bu. Belki de ölüm hayata dokunan bir gerçeğe dönüştüğü .için böyle algılıyordum ben

Marine'in ölümüyle nihayete eren o birkaç yılın ardından benim için her şey değişmişti: Babam uzak bir ülkede yaşamını yitirmişti; bakamayacağım kadar korkutucu şeyler yüzeye çıkmıştı ve iyi eğitimli bazı şeytanlarla güreşmem gerekmişti. Bunlar yetmezmiş gibi işimden ayrılmış, halen yürümekte olduğum hayat yoluna savrulmuş ve bağımsız bir yazar kimliği kazanmıştım. Film yapımcısının Los Angeles'a taşınarak eğlence sektöründe başarılı bir kariyere başlaması farklı yönlere gideceğimizi açıkça ortaya

koyuyordu. Ayrıldık. Tüm yaşamımı kaybetmiş ve aşama aşama bir yenisini inşa etmiştim, daha açık ve daha özgür olanı. 1980'leri şehirle en iç içe olduğum dönem olarak düşünsem de, Marine ve ben, şehrin daha kırsal kesimlerini oluşturan güzel tepelerde büyümüş, bir ayağımızı her daim taşrada ve doğada tutmuştuk. Bu ...da bir tür kaçıştı çünkü

Topoğrafyayı bir ilaç gibi tasavvur etmek mümkün olsaydı şayet, bizden önceki kuşağın şehrin kenar mahallelerini sakinleştirici niyetine kullandığını söyleyebilirdim rahatlıkla. Çiftlik evlerinin mülayimliği, çıkmaz sokaklara doğru kıvrılan caddelerin yatıştırıcı çizgileri, homojenlik, bitmeyen tekrarlar, sefalet, çaresizlik, gecekondular, barakalar, göçmen kampları ve işçi kulübeleri ve bunları gözden uzaklaştırmak için konulan o sevimli ve anlamsız isimler... Silmek istedikleri, deliklerimizden çıkan bizlerdik; biçim vermek istedikleri ise bizim yeraltı kültürümüz, sığınağımız ve kimliğimizdi. Bu büyüyü üzerimizden atıyor ve dedelerimizin, anneanne ve babaannelerimizin dünyasının izini sürmek için dışarıya çıkıyorduk. Biz çocuklar, kayıp Avrupa'nın, İkinci Dünya Savaşı'nın, çaresizliğin ve mahrumiyetin çok uzağında değildik. Şehrin bize önerdiği buydu işte: Keskin bir panzehir, tamamen uyanık olma ihtimali, bazılarının korkunçluğunu yaşayarak gördüğümüz tüm o ihtimaller... Hâlâ şehirde yaşıyorum fakat her şeyin değiştiği o günlerde, önce diğer tarafın derinliklerine doğru ilerlemiştim. Önümde başka bir dünyanın kapıları açılıyordu ve bu dünyada geceler uykuya ve –şehrin ışıkları çok uzaklarda olduğundan– yıldızlara aitti. Samanyolu'nu ve dolunayın çölde .bıraktığı gölgelerin sınırlarını öğrenmeliydim

Marine'in bu dünyayı terk edişini düşünüyorum. Sonuçlarından korkmadan bu maceraya atılması, birkaç açıdan cesurca geliyor bana. Acaba ölümden daha beter şeyleri de içine alan bir çaresizlik miydi hissettiği? Ancak uyuşturucunun vaat edebileceği türden bir dikkat dağınıklığını ve kader algısını mı arzulamıştı? Yoksa doğrudan ölüm arzusu muydu? O bunları yaparken, ben bir ödlek gibi, bilincin uzak topraklarını keşfetmekten, kaybolmaktan,

dönememekten mi korkuyordum acaba? On yedi yaşıma bastığım günden beri yalnızdım ve bu erken bağımsızlık beni yaşlandırmıştı: Eğer dağılırsam parçalarımı toplamaya birileri gelir mi, hiçbir zaman emin değildim, bu yüzden attığım adımların sonuçlarını düşündüm hep. Gençler tam manasıyla anı yaşarlar ancak dram ve pervasızlık anını. Dürtüleri doğrultusunda hareket eder, sürüyle birlikte koşarlardı. İşin tuhafı, çocukluğun pervasızlığının sonuçlarına yetişkinler gibi katlanırlar. Bir şeyler ters gittiğinde hissettikleri utanç ve acı, her anı dolu dolu yaşadıkları için sonsuza dek sürecek gibi gelir. Oysa yetişkinlik daha yavaş, daha istikrarlı hareket etmeyi sağlayan ihtiyatlı bir öngörü ve felsefi bir hafızayla kurulur. Ancak hata yapma korkusu da büyük bir hataya dönüşebilir, insanı yaşamaktan alıkoyabilir. Zira, hayat risklerle doludur ve daha azıyla yetinmek baştan kaybetmekle eşanlamlıdır. Bu şekilde daha önce birçok macera fırsatını teptim. Fakat önümde yürüyebileceğim değişik yollar bulunduğunun da farkındayım. Üstelik bu yollardan bazılarında beni delilik ve mutsuzluk bekliyor. Tıpkı Marine'in seçtiği yollardan birinin ucunda ölümün beklemesi gibi. Ne yazık ki, bu, yeteneklerinin ve tutkularının onu götürebileceği diğer yolları .tüketen yol

Birkaç yıl sonra karşıma çıkan bazı fırsatları değerlendirerek, farklı saflık derecelerindeki haşhaşın metalik tadının ve beni dönüştürdüğü sürüngenimsi canlının keyfini çıkardım. Belli ki afyon, sadece fiziksel acıyı değil; seni kendi algılarının, arzularının ve geçen zamanın bir izleyicisi konumuna getirerek, varoluşsal acıyı da dindiriyordu. Takıldığın odanın, kumaşların ve uzun pipoların vaat ettiği tüm o görüntüler ölçüsünde baygınlaşıyordun. Halbuki, Marine'in ölümüne ilişkin bir başka senaryoya göre, onu öldüren eroin değildi. Marine, yanındakilerin onu "uyandırmak" için verdikleri enerji içeceği yüzünden ölmüştü. Çünkü bu ikisi ölümcül bir kombinasyondu. Bu senaryoya bakılırsa Marine, yaptıkları eylemin yasal risklerini üstlenmeyi göze alamayan ödlekler yüzünden hayatını kaybetmişti. Tek bir iğneyle kendisine gelmesi mümkünken doktor çağrılmamış, bu da Marine'in ölümüne yol

açmıştı. Bu durumda, Marine intihar mı etmişti, cinayete mi kurban gitmişti, yoksa her şey bir kaza mıydı? Belki de bunların hepsi bir aradaydı. Marine her seferinde meçhullerin gizemli kapısından içeri daldı ve bütün tehlikelere rağmen eve dönmeyi başardı. Ben ise düz bir çizgi boyunca düşe kalka yürüyüp başladığım noktadan giderek .uzaklaştım

Mesafenin Mavisi

Uzun yıllar önce doldurduğum bir kasete *Mavi* adını vermiştim; seçtiğim şarkılardan bazıları hüzünlüydü, bazıları gökyüzünden bahsediyordu. Bazılarında ise hem hüzün vardı hem de gökyüzü. Arada sırada böyle toplama kasetler hazırlardım; genellikle de uzun yola çıktığım zaman dinlemek amacıyla yapardım bunu. O kasetlere isim vermek başlı başına bir eğlenceydi benim için. Çünkü seçtiğim müziklerde beni etkileyen şeyi o isimlerle tanımlamaya çalışırdım. *Mavi*'den önce doldurduğum kasetlerden birinin adı *Coğrafya Dersleri,* bir diğerinin adı da *Çoğunlukla Trajik* idi mesela. Şarkıları seçerken, bir mekanın çağrıştırdıklarını ve onun müzikteki duygusal yansımalarını yakalamak istiyordum. Bir başka seçki nehirler ve içki içme alışkanlığını temel alıyordu. Müziklerdeki ortak nokta, için dışına çıksa bile boğulmayı göze almak ve asla durmamaktı. Bu kasete de F. Scott Fitzgerald'ın *Sevecendir Gece*'sindeki ölümüne alkolik besteci Abe North'tan esinle, *Tamamıyla Akışkan Bay Kuzey* adını koymuştum, oysa kasetteki şarkıların çoğu güneyliydi.[3] Öte yandan, *Mavi*'deki şarkıların büyük çoğunluğunun blues ile ilişkisi vardı. Sanki müzik, mesafenin mavisinin ardında kalan ve uzun .süredir kavuşma isteği uyandıran köklerine dönüyordu

Country ve western türü müzikleri birkaç yıl önce keşfettim. Burada kastettiğim keman ve genizden gelen bir ses eşliğinde söylenen, duygusal pop diye niteleyebileceğimiz modern şarkılar değil, duygusal deneyimlerin karanlık derinliklerinden bahseden eski melodiler. Ben kıyı şeridinde, göçmen ve liberal kültürün bir parçası olarak büyüdüm. Dolayısıyla, bu müzik türünün krallığından çok uzaklarda bir yerlerdeydim. Üstelik bize, bir kez olsun can kulağıyla dinlemediğimiz o şarkıları hor görmemiz gerektiği öğretilmişti. Onların hepsi kabaydı, banaldi ve çöpten ibaretti. Ama bir ilkbahar günü aniden bu müzikle kuşatıldığımda o şarkılardan en popüler olanların Edgar Allan Poe ve Katherine Anne Porter

hikayelerine benzediğini fark edip afallamıştım. Bu şarkılarda trajediye ve topoğrafyaya âşık güneye has gotik bir hava vardı. Şimdi düşününce, kaybın yürek burkan şiirselliğinin radyo dalgaları üzerinde hakimiyet kurduğu o dönemi ve günümüzün country müziğinin banalliğe nasıl kaydığını merak ediyorum. (Elbette, hâlâ bu türün kenarında köşesinde eserler veren büyük ozanlar var, onları (.ayrı tutuyorum

Bu şarkılar kanıma yavaş yavaş, birkaç dörtlük ve bir nakarata sıkıştırılmış kısa öyküler gibi işliyordu. Daima zamanı genişletiyor ve sonra katmanlara ayırıyordu. Müzik esrarlıydı, uzak bir anı hakkındaydı, ölen ya da giden hakkındaydı ya da en azından duyma menzilinin çok ötesindeki bir sevgiliydi söz konusu olan. Yazmak gibi, müzik de yalnızlığın eseriydi; bestenin ve tefekkürün tenhalığında kendi kendine konuşuyor, zamanda özgürce hareket ediyordu. Öncesizlik ve sonrasızlık ekseninde gidip geliyor, ancak hiçbir zaman kuvvetli romantizmin şimdiki zamanına uğramıyordu. Kim bilir, belki de bu sadece benim zaman algımdan kaynaklanıyordu. Günde neredeyse bin kilometre araba kullandığım o yaz günlerinde zaman tamamen değişmişti. Kilometreler önümden film şeridi ya da çocukların rahatlamak için ihtiyaç duydukları hikayeler gibi geçiyordu. Arizona ve New Mexico'yu aşan Otoban 40, Nevada ve Utah'tan geçen 80 ve 50, California çöllerini yaran 58 ve 285 güzergahımdı. Arada daha az geniş başka otoyollar ve tepeleri ile lokantalarının hep birbirine benzediği fakat ışığın, .bulutların ve havanın değişkenlik gösterdiği başka caddeler vardı

İşin tuhaf tarafı, kasetteki şarkıların hiçbiri anlaşılması güç, alternatif şarkılar değildi. Söz gelimi, Tanya Tucker'ın eski hitlerini bir araya getiren kasedini, önümde henüz keşfedilmemiş bir kıta gibi uzanan bu geniş arazide ilk gezinmeye başladığım günlerde, bit pazarından yirmi beş ya da elli sente almıştım. Kaset bir hikaye antolojisi gibiydi. Eskiden çok güzel olan ancak kayıplarının etkisiyle aklını yitiren bir kadın vardı. Geçmişine sıkışıp kalmış bulunan bu kadın elinde bavuluyla şehirde dolaşıyor, onu uzun zaman önce terk eden bir adamı arıyordu. Tam o sırada isimsiz bir

ses, kadının isimsiz sevgilisine, “Benimle yatmak ister misin (bir taş tarlasında),” diye soruyordu. Bu dizeyi duyunca, tarıma elverişli olmayan, toprağı sert çayırlarda gezinen iki tuhaf âşık canlanıyordu gözlerinizin önünde. Bu garip isteğin tek açıklaması, duyulan ihtiyacın yoğunluğu olabilirdi ancak. (Patsy Cline’ın 1957 yılına ait muazzam hiti “Walking After Midnight” da benzer heyecanlarla yüklü bir şarkıdır. Don Hecht ve Alan Block’un yazdığı sözler, trajik bir öykü anlatır aslında: Gece yarısı bir kadın otoyol boyunca yürümektedir ve tek amacı da, şarkıda “sen” diye seslendiği birisine onu sevdiğini söyleyebilmektir. Bu ilan-ı aşkın ehlileştirilmiş, mantıklı ya da doğrudan bir yolu değildir hiç şüphesiz. Üstelik, kadının aşkını ifade etmek için seçtiği araçlar o kadar çarpıktır ki, isimsiz kişinin bunu öğrenme ihtimali neredeyse yok gibidir. Yalnızlığın coğrafyasından bir daha geri alınamayacak bir sevgilidir o.) Bir diğer şarkıda yine bir kadın, çocukken yanına yaklaşan bir adamı hatırlıyordu. Adam önce annesinin adını, ve annesinin hiç New Orleans diye bir yerden bahsedip bahsetmediğini soruyordu. Derken adam bir çocuğu taciz ettiği iddiasıyla hapse atılıyordu. Yıllar sonra, çocuğa soruyu soran adam ölecek ve silinmeye yüz tutmuş bir not çıkacaktı cebinden: Kızın annesinden gelen, adama, kızının doğumunu haber veren bir nottu bu. Babayla kızı hayatta bir kez karşılaşmışlar ve o tek görüşme birbirlerini tanıyamadıkları için felaketle sonuçlanmıştı. İletişim kurmadaki başarısızlık bu şarkıların ana malzemesiydi ve bu zaaf zamanı, mezarların üzerindeki toz .toprak gibi kapatıyordu

Bu şarkıların hemen hepsi, uzun zaman önce meydana gelmiş bir trajediyi anlatıyordu. Trajediler genellikle başkaları hakkındaydı ve uzaklığın neden olduğu sis perdesi, bir zamanların bu yürek burkan olaylarını biraz kapatırdı. Joseph Conrad da bir hikayesinde anlatıcısını bir gemiye bindirip, uzun yıllar evvel bir başka okyanusta yaşamış bir adamın öyküsünü keşfetmeye gönderir. İşte bunun gibi, aslında üzerinden geçilmesi gereken, çözülmemiş bir muammadan başka bir şey değildir. Bu damardaki şarkıların tipik örneklerinden biri de, benim de en sevdiğim olan “Long Black Veil”

idi. Şarkının kahramanı bize mezarın ötesinden, ölümünden on yıl sonra sesleniyordu. İşlemediği bir suç yüzünden asılmıştı ve en yakın arkadaşının karısı da ölüme gidişini sessizce izlemişti. Çünkü suç saatinde birlikte yataktaydılar ama ikisi de bu bilginin ortalığa dökülmesini istemiyordu. Oysa, adamın masumiyetini kanıtlayabilecek tek yol buydu. O ünlü nakaratta, kadının tepeleri, siyah bir örtünün ardına gizlenerek aştığını ve "gecenin rüzgarları ağlarken adamın mezarını ziyaret ettiğini" duyarız. Bobbie Gentry'nin 1967 tarihli "Ode to Billy Joe" adlı mega hitinde de kadın anlatıcı, sevgilisini (Choctaw Tepesi'nin aşağısındaki) Tallahatchie Köprüsü'nden itmiş olabileceğini söylüyordu. Bu şarkı da dikiz aynasından hayaletlere ve telafisi mümkün olmayan bir zamana bakmak gibiydi: Kayıpların ve hataların onarılması artık .mümkün değildi

Anlatıcılar genellikle anonimdi, isimsizdi, muğlak ifadelerle tarif ediliyordu. Bir adam, bir kadın, uzun zaman önce ölen bir sevgili, sadakatsiz bir evli kadın, acımasız bir koca, yitirilmiş bir umut, bir an için görünmüş fakat sonra yitip gitmiş bir rüya. Fakat bu dramların müziğinin yaygın olarak dinlendiği bölgeler, şarkılarda tüm detaylarıyla tekrar tekrar anlatılıyordu. İnsan sevgisinin yetersizliğini anlatan bu trajik şarkılar aynı zamanda o coğrafyaya yönelik aşk şarkılarıydı. Mekan isimleri, büyülü kelimeler ve sevgi sözcükleri gibi sürekli tekrarlanıyordu. Köprülerin, dağların, vadilerin, şehirlerin, eyaletlerin, nehirlerin (çok fazla sayıda nehirin), otoyolların adları ya da haklarındaki gerçekler, tıpkı hayale dalar gibi hatırlanıyordu. Öyle ki, bir süre sonra zihni durumların da adeta birer mekana dönüştüğü fark ediliyordu: "Lost Highway" [Kayıp Otoban], "Lonely Street" [Yalnız Sokak]. Hepsi birer aşk şarkısı olmakla birlikte, pek çoğunda manzara, insan için derin bir çapa işlevi görüyordu. Öyle ki, kalıcı olan, başka bir tür aşkın cisimleşmiş halinden ibaretti. Mezarlık, belediye binasının ışıkları, tepeler ve idam sehpaları, "Long Black Veil"in anlatıcılarından çok daha canlıydı. Belki de bu, zamanda geri gitmenin imkansızlığını aşka, suça, mutluluğa ya da ölümcül bir karara tanık olan

mekanlarla aşabilme çabasının bir yansıması. Her şey yaşanıp bittikten sonra geriye kalan, mekanlar. Ölümsüz olan ve sahip olunabilen de mekanlar. Hafızanın somut dekorları niteliğini taşıyan ve insanlara kişiliklerini kazandıran mekanlar ve insan da bir süre sonra onlara dönüşüyor. Bir başka ifadeyle, onlara sahip olabilirsiniz .ve en nihayetinde onlar da size sahip olabilir

Eski Tanya Tucker kasetimde, Brownsville, San Antonio, Memphis, New Orleans ve Pecos sık telaffuz edilen isimlerdi. Fakat sokaklardan, tarlalardan, nehirlerden, dükkanlardan, hapishanelerden, feribotlardan ve bunlar gibi başka yerlerden de bahsediliyordu. İnsanlar ise isimsizdi. Sadece bazı şarkılarda kadınlar, tanrıların gül ağacına veya kederlerini dengede tutmak için usulca akan bir çeşmeye dönüştürdüğü trajik figürler gibi, mekanların içinde eriyip gidiyordu sanki. Elbette bir de Delta Dawn adında nikah masasında terk edilmiş bir gelin vardı ve çok daha acısı, içine kapandıktan sonra Sahipsiz Toprak takma adıyla anılmaya başlanan bir tecavüz mağdurunun hikayesiydi. Sahipsiz Toprak, büyüdükçe güzelleşmiş ve hemşire olmuştu. Günün birinde, kendisine tecavüz eden adama hemşirelik etmek üzere çağrıldı. Şarkıdaki detaylar yetersiz olsa bile, kadının onunla ilgilenmek yerine ölüşünü izlediğini anlamak çok da zor değil: “Ve şimdi ruhu yürüyordu, Sahipsiz Toprak’ta.” İnsanların birbirlerinde bırakabilecekleri hasarı gösteren, tecavüzcünün ona nasıl iki defa sahip olduğunu anlatan dehşet verici bir şarkıydı bu. Üstelik, ikinci seferde kadın artık arafa dönüştüğü halde adamın ruhu orada da .yakasını bırakmamıştı

Dikkate değer birtakım olayların meydana geldiği mekanlar, bir duyguyla özdeşleşir. O mekana ilişkin anının iyileşmesi, o duygunun da iyileşmesi anlamına gelecektir ve bazen o yeri yeniden ziyaret etmek o duygunun örtüsünü kaldırmaya yarar. Her aşkın bir manzarası vardır. Bu bakımdan, mekan sadece biz orada bulunduğumuz zaman değil, biz orada değilken de bize sahiptir aslında. Zira, mekan algımızın da kendisine ait bir yaşamı vardır. Bu algının nefes kesici etkisi ile bu etkinin uyandırdığı o güçlü duygu

zihnimizde yankılanan birer çağrı gibidir. Bir başka ifadeyle, içimizdeki mekanlar, en az dışımızdakiler kadar mühimdir. Bu açıdan bakıldığında, mekanları yanımızda taşıma biçimlerimiz kadar, onlara duyduğumuz özlem de mekanları tanrısallaştırır. Pek çok dinin de buna benzer ilahi nitelik taşıyan yöresel mekanları ve o mekanları bekleyen ruhları ya da koruyucuları vardır. Onları "Kentucky" veya "Red River" adlı şarkıları dinlerken hayal edebilirsiniz. Şarkıyı söyleyen kişi bir ruha dua etmektedir. Bu ruh, aforoz edilmeden evvel, yani şarkıyı söyleyen kişi henüz tanrılar arasında yaşarken yası tutulan ruhtur aynı zamanda. Tanrılar gözle görülemeyen varlıklar değillerdir; onlar coğrafyanın, maddenin, .toprağın ta kendisidir

Aslında bütün bu hüzünlerde, haz almamızı kolaylaştıran keyifli bir taraf da var. Bu ilginç karışımın kaynağını hep merak etmişimdir. Dünyayı yorumlarken, genellikle hüzün ile haz duygusunu birbirlerinden uzakta konumlandırmaya gayret ederiz. Başka insanların bize verdikleri neşenin gerisinde, hep bir hüzün riski gizlendiği için böyle olabilir mi acaba? Unutmamak gerekir ki, aşk konusunda asla yanılmadığımızı düşündüğümüz durumlarda bile, ölümlülük sahnedeki yerini almakta gecikmez. Belki de orası hüzün ile neşenin birbirlerinden ayrı düşünülemeyeceği, tüm duyguların ana kaynağa yöneldiği bir yerdir. Farklı kollar halinde akan duygu nehirlerinin döküldüğü bir okyanusa da benzetebiliriz bunu. Ruhumuzdaki derinlik böyle bir şeydir belki de. En olmadık zamanda ortaya çıkmak için fırsat kollayan bu hüzün yaşantılarımızın derinliklerini tarif eden sanatın yan etkisi midir sadece? Yalnızlık potansiyeli ve acının güzelliğine ilişkin tarifler sonucunda hüzünlenmek dışında bir seçenek kalmıyordur belki de. Başkaldırının gücünü ortaya koyan şarkılar da var, genellikle rock 'n' roll şarkıları ama son zamanlarda blues şarkıları arasında da böylelerine rastlanıyor. Gençliğe övgüler dizen, dünyayı yönetme talebini dile getiren bu şarkılar, kişinin kendi potansiyeline ilişkin algının bir yansıması aslında. Country türünde, en azından bu türün eski örneklerinde daha çok, insan hayatının sonraki dönemlerinden

bahsedilir. Yola devam edebilmek için gösterilmesi gereken büyük çaba veya artık devam etmenin mümkün olmadığı anlaşıldığında yaşanan farkındalık anlatılır. Eğer bu tür rock'tan daha derin görünüyorsa gözümüze, bunun nedeni, başarısızlığın başarıdan daha derin izler bırakmasıdır. Genellikle başarısızlıklarımızdan ders .alırız

Biriyle buluşmak, bir projeyi tamamlamak, bir maceraya atılmak ya da eve dönmek için olabilir, amaç hiç fark etmez... Sosyal hayatımı geride bırakarak ya da bizzat onu canlandırmak için çıktığım tüm o yaz yolculuklarında, arabamın önüne uzanmış uzun yolun sunduğu nimetler unutulacak gibi değildir. Beni dünyadan yalıtan o güzel yalnızlıkta, sadece uçsuz bucaksız dış mekanlarda yakalanabilecek o kendine dönüş anlarında, iç dünya ile dış dünya başka hiçbir zaman olamayacağı kadar kaynaşır birbirleriyle. Manzaranın uyandırdığı duygu insanın içine işler; mavi, ufuk çizgisinde yoğunlaştığında ya da bulutlar o olağanüstü seri hareketlerini tekrarlarken, neşe hiç olmadığı kadar acıya yaklaşır. Böyle zamanlarda anımsamak, tarif etmekten çok daha kolaydır. Bazen San Francisco'daki dairemi bir kış kampı, ülkenin batısını kapsayan çemberi ise evim olarak düşünürüm. Ben de zaten bu çemberi yılda birkaç kez dolaşan bir bedeviyimdir (sanılanın aksine, bedevilerin sabit bir çemberi ve mekanla kurdukları istikrarlı bir ilişkileri vardır. Günümüzde bedevi kelimesini telaffuz edenler tersini düşünse bile, onlar serseriliğin ya da aylaklığın epey uzağındadırlar). Dediğim gibi, batı benim evimdir ve bu bölgenin bende uyandırdığı duygular, bu satırları yazarken bile beni etkisi altına alacak kadar yoğun. New Mexico'ya bağlı Gallup'un 80 kilometre kadar batısındaki otobanın kenarını süsleyen ve doğuya kadar 160 kilometre boyunca devam eden yüksek ovalar ve daha onlarca başka mekan üzerimde oldukça etkili. Ve ben yeni yerler görmek yerine, geri dönmeyi ve o eski mekanlara daha derinden bakmayı tercih ederim. Oraları yeniden görmek, her seferinde farklı bir keşiftir benim için. Eğer benim evim gerçekten de burası ise ben

hem o büyülü enginlerin sahibiyim hem de onlara gerçekten .yabancılaşmışım

O şarkılarda bahsedilen insanlar da böyleydi. Yer adlarının şarkılardaki çağrışım gücü, benim hayatımdaki güçlerine denktir; insanların bu adları anmalarından hoşlanırım. New Mexico'da yaşadığım zamanlarda, California'da benim de bir zamanlar yaşadığım bölgeden gelen bir öğrenci, "Sebastopol, Occidental, Freestone, Gravenstein Otoyolu, Petaluma..." gibi yer adlarını sıralayarak büyülemiş ve hipnotize etmişti beni. Fakat şimdi New Mexico'daki yerlerin üzerimdeki etkisi çok daha güçlü: Golondrinas, Mora, Chacon, Trampas, Chimayo, Nambe, Rio en Medio, Canyoncito, Stanley, Moriarty, Doğu Dağları, Cerrillos, Cerro Pelon. Blues'un alt türlerinden birinde, sözleri büyük ölçüde yer adlarından oluşan, konuşma tonuyla yazılan şarkılar var. Yer adlarının birbirini takip ettiği bu tür şarkıların en meşhuru "Route 66". (Belki de kondüktörlerden raylara düşen çığlıklar bunlar; tıpkı bir bluegrass bestesi olan "Orange Blossom Special" gibi... Belki de yolculuk ile listeler kaçınılmaz olarak baş göz edildi ve böylece huzursuzluğun müziği, yer adlarında volta atıyor.) Bir yabancının kendi özüne ilişkin, kavrayışı yüksek varsayımlarını ise Bob Dylan'ın 1969'da yazdığı, Johnny Cash uyarlamasıyla ünlenen "Wanted Man" isimli şarkıda bulmak mümkün. Şarkı bir kanun kaçağının arandığı yerlerin kabarık bir listesi. Albuquerque, Tallahassee, Baton Rouge ve Buffalo şarkıcının ezberden saydığı yerler arasında. Arzulanmak ile avlanmak birbirlerine karıştırılmış, suç işlemenin altındaki motivasyona ilişkin heyecan verici imalarda .bulunulmuş

Bu şarkılarda hayatın bir yolculuk olduğu baştan kabul edilir. Fonda, taşradaki beyazların şehre ya da güneydeki siyahların kuzeye göçü vardır. Mekana duyulan derin sevgi bu yolculukların çerçevesini oluşturur. Fakat bilinmeyenin keşfine ilişkin aydınlatıcı bir anlatım olarak değil, terra cognita'nın kaybına ilişkin bir ada öyküsü olarak. Terra cognita artık sadece şarkılarda kalan bir anıdır. Harita, yüreğin karanlığında yazılmıştır ve kalbi otopsiyle açıldığı

takdirde çapraz kesitler halinde okunabilir. Hiç kimse hiçbir şeyi atlatmaz, zaman hiçbir yarayı iyileştirmez. Eğer onu sevmeye dün değil de bugün son vermişse, George Jones'un meşhur şarkısında denildiği gibi, bunun sebebi bugün ölmüş olmasıdır. Kimliğin çakılıp kaldığı coğrafya katı bir yer değildir; onu kayalar ve topraklardan ziyade, tıpkı şarkılardaki gibi, anılar ve arzular .oluşturur

İnsanlar geleceğe bakarlar ve bugünün taşıdığı potansiyelin tutarlı ve öngörülebilir şekilde serpilmesini beklerler. Oysa geçmişe dönüp bu beklentiyi test ettiğimiz her seferinde, değişimin izlediği dolambaçlı yolların akla hayale sığmayacak ölçüde garip olduğunu görürüz. Örneğin balinanın evrimi hiçbir mantıkla, hiçbir kehanetle açıklanamaz: Kadim bir deniz canlısıyken karaya çıkmış, burada geçirdiği çağlardan sonra denize dönerek, yeryüzünde mevcut olan diğer her şeyden tamamıyla farklı bir yaratığa dönüşmüştür. Blues denilen müzik de ihtimal verilmeyene ilişkin iyi bir örnektir. Güneydoğu Amerika coğrafyasında evrim geçirmiş Afrika müziğinden başka bir şey değildir ve ona nihai şeklini kölelik vermiştir. Avrupai enstrümanlarla ve İngilizce ortaya çıkması yetmemiş gibi, İrlanda, İskoçya ve İngiliz balatlarına da maruz kalmıştır; hani tutkulu bir melankoli taşıyan şu cinayet balatları ve terk edilmiş bakirelere, kanlı intikamlara dair şarkılar. *Blue* kelimesi, melankoli veyahut hüzün anlamındaki eski bir İngilizce kelimeden gelir; mavi ruh halleri, mavi şeytanlar ve blues için kullanılır. Etimoloji sözlüğüme bakılırsa, izini 1555 yılına dek sürmek de .mümkün

Blues'un doğduğu dünya bugün büyük ölçüde ortadan kaybolmuştur. Köleliğin kaldırılmasının üzerinden elli yıl bile geçmeden sınırlı imkanlar ve sınırlı hareket kabiliyeti içinde bir varlık alanı bulmuştur kendine. O erken dönemde yaşayanların biyografilerini okurken, etrafı pamukla çevrili küçük barakaların önünde poz veren ve topraklarının kirasını ürünle ödeyen çiftçilerin fotoğraflarına bakıyormuş gibi olursunuz. Mahpuslar, çocuklar, ağır

şartlar altında çalışan diğer bütün işçiler de dahildir bu fotoğraflara. Etraf Mississippi’nin tozuyla veya su baskınlarıyla örtülüdür ve kanunlar kaprislidir. Bir zamanların köleleri esaretten kurtulmuş gibi görünseler de, aslında hâlâ özgürlüğün epey uzağındadırlar bu toplumda. Bu dünyadan gelen bazı insanlar yetişkinlik yaşantımın büyük bölümünü geçirdiğim mahalleye yerleşmişti. Bana uzun uzun o dönemden bahsettiler. Fakat onlar tek tek ölüyor ve torunlarının torunları tamamen farklı bir öykü dinliyor artık. Oysa yöredeki kiliselerde halen onlara özgü ilahiler söyleniyor. Blues bir açıdan esaret öykücülüğüne benzer fakat bu öyküleri kaleme alan yazar beyaz ise tutsaklık ya geçicidir, ya da tutsak yeni toplumundan kabul görmüştür. Blues, daimi bir içsel sürgünden bahseder çünkü tutsaklar geriye dönemezler. Yine de güneyden ayrılma arzusu, pek çok blues şarkısının temel konusudur. Ancak beyazların bestelediği country müziğinin aksine, blues şarkılarında geride bırakılan topraklara duyulan özlemden bahsedilmez. Bu açıdan bakılınca, nostalji ve sıla hasreti bile toplumun sadece bir bölümüne tanınmış .bir ayrıcalıktır

Yoksulluk ve ırkçılık şimdi de ortadan kalkmış değil. Fakat taşradaki siyahi toplumlar bir yandan göç, bir yandan da ırkçılık bir ölçüde azaldığı için artık eskisi kadar içlerine kapanık yaşamıyorlar. Ucuz ulaşımın ve ana akım medyanın dönüştürdüğü hemen her yerde, bölgelerin kendilerine has nitelikleri bozuluyor. Sanki bir çeşit merkezi çekim kuvveti devreye girmiş ve devreye girmeden az önce de, bölgelerin yerel karakteristik özelliklerinin olabilecek en yoğun biçimde ifade edilmelerini sağlamış. Tıpkı muazzam bir ağırlık ve basınç altında toprak ile minerallerin değerli taşlara dönüşmesi gibi. Gerçek blues, aynı kökenden insanların icra ettikleri blues, 1933’te kaldı. O kırılgan ve değerliydi, şimdilerde çağdışı bulunsa da nostaljik bir yanı vardı. Günümüzde daha çok beyazlar tarafından dinlenen bu müzik, ülkenin dört bir yanına yayıldı ve öyle ya da böyle popüler modern müziğin birçok türünün atası .haline geldi

Bir şekilde blues tüm dünyaya egemen oldu ve kölelik kaldırıldıktan sonra Güney'i etkisi altına alan melankoli, evrensel hale geldi. Belki de evrensel melankoli, kendisini ifade edebileceği bir başka yol buldu. Bir zamanlar mekanlara ilişkin olarak topladığım country müzik şarkıları, blues da sayılabilirdi aslında. Örneğin Hank Williams'ın yazdığı şarkılardan kaçının blues olarak nitelenebileceğini bir düşünün. Fakat bunu düşünürken blues kelimesini birinci anlamıyla yani bir renk olarak ele alabilmek mümkünmüş gibi görünecektir gözünüze. Orijinal blues şarkılarının derin bir renk olduğunu düşünün: Tutkulu, cüretkar... Çivit rengi, gök mavisi ya da camgöbeği seyreltilmiş ve kayıplara, geçmişe dönüşlere dair o beyaz şarkıların derin melankolisine, mesafenin .mavisine dönüşmüştür sanki

Bir Isak Dinesen öyküsünde mavi renkle ilgili ilginç bir hikaye vardır. Hikayeyi okurken, o şarkılardan birini dinliyormuş hissine kapılırsınız. Hikayenin duygusallığı söyleyen kişinin sesinden ya da müzikten değil zamanın, mekanın ve benliğin ufuklarına bakmasındandır. Bunu hatırlayınca, mavi renge ilişkin bu kayıp hikayeyi, Dinesen'in bütün kitaplarında tekrar tekrar boşuna aradım. Derken günün birinde Isak Dinesen ve mavi kelimeleriyle internette gezinirken, yazarın bu hikayeyi *The Young Man with the Carnation* [Yakası Karanfilli Genç Adam] adlı kitabında denizcilere anlattığını keşfettim. Bir yazarın ümitsizliğin pençesinde geçirdiği bir geceye dairdi hikaye. Kriz, yazarın o gecenin sabahında Tanrı ile bir anlaşma yapması üzerine son buluyordu. Tanrı ona, "Kitaplarını yazmak için gerekenden daha büyük acılarla sınamayacağım artık seni; yoksa bundan da azını mı istersin?" diyerek güvence veriyordu. Öykü sadece bir buçuk sayfa uzunluğundaydı. Yani satır sayısı "Long Black Veil" şarkısının mısra sayısı kadardı. Her ikisi de .bir romanın iskeletiydi sanki

Dinesen'in kendisi de Afrika'ya göç etmişti. Belki de Afrika öykücülüğünün blues müziğin melezliğine benzeyen bir damarı, onun masal anlatma yeteneğini beslemişti. Onun masalları daha aydınlıktı ve alışkın olduğumuz kısa hikayelere nazaran daha

şaşırtıcıydı. Fabllarla ve peri masallarıyla mukayese edildiğinde daha inandırıcıydı ve hikaye içindeki bu hikayede, bir zamanlar ülkesine hizmet eden fakat artık mavi porselenler dışında hiçbir şeyle ilgilenmeyen İngiliz aristokratını da yeniden keşfettim. Bu yaşlı adam kızıyla dünyayı dolaşıyor ve porselen topluyordu. Şunu da belirtmek lazım ki o zamanlar porselen çoktan ihracat pazarının bir parçası haline gelmişti. Çinliler kadar Hollandalılar da bu porselenlerden üretiyor ve her iki üretici de ortaya Avrupalıların Çin porselenlerinin görüntüsüne dair inançlarıyla çelişmeyecek sonuçlar çıkarıyordu. Bu mavi-beyaz seramiklerin üzerindeki en bilindik betimleme, kısa ve trajik bir masaldı. Mavi söğüt, kuş, ağaç, su ve ayrı düşmüş âşık insan desenleriyle bu porselenler, içine bir şeyler doldurulup içilebilecek birer şarkı ya da kederli birer çay bardağı gibiydi. Bu yaşlı adamla kızının gemileri batmıştı ve kız tahliye sırasında geride kalmıştı. Bir denizci son dakikada kızın yardımına koşacak, başkalarının gözünden kaçan bu yardım botunda dokuz .gün boyunca baş başa yolculuk edeceklerdi

Dinesen'in, öyküsündeki bu genç yazarın ağzından anlattığı hikayeye göre, ikili kurtulduktan sonra kızın babası denizciyi dünyanın diğer ucuna sürgüne gönderiyordu. Tüm kazazedeler de mavi porselen toplamakla görevlendiriliyordu. "Kızıysa, konuştuğu herkese mavinin sadece tek bir tonuyla ilgilendiğini ve o tondaki porselenler için ne kadar ücret gerekiyorsa hepsini ödemeye razı olduğunu söylüyordu. Ve yüzlerce mavi kavanoz ve mavi kase satın aldığı halde, bir süre sonra hepsini kenara koyuyor ve şöyle diyordu: 'Yazık, çok yazık, bu da mavinin doğru tonu değil.' Denizde geçirdikleri uzun yılların ardından, babası en sonunda aradığı rengin belki de hiç var olmadığını söyleyecekti ona. 'Baba,' demişti cevaben, 'nasıl bir günahkar gibi konuşabilirsin böyle? Tüm dünyanın mavi olduğu o günlerden geriye mutlaka bir şeyler kalmış olmalı.' " Günler ayları, aylar yılları kovalıyor ve günün birinde kızın babası ölüyordu. Ve en nihayetinde bir tüccar ona Çin İmparatoru'nun yazlık sarayından çıkma eski bir mavi kavanoz getiriyordu. Kız, bu mavi kavanozu gördüğünde artık huzur içinde

ölebileceğini söyleyecek, öldükten sonra da kalbinin çıkarılıp bu mavi kavanoza konulmasını isteyecekti. “İşte ancak o zaman her şey eski çehresine bürünecek. Etrafımdaki her şey mavi olacak ve bu ”...mavi dünyanın orta yerindeki kalbim, saf ve özgür, usulca atacak

3 Yazar, bahsi geçen Abe North'un, soyadının “kuzey” anlamına gelmesine gönderme yapıyor. -ç.n.

İki Ok Başı

Bir zamanlar çöle benzeyen bir adama âşık olmuştum, ve ondan önce de çöle âşıktım. Çölleri orada rastlayabileceklerimden ötürü değil, rastlanabilecek iki şey arasındaki muazzam boşluk nedeniyle, yokluğun bolluğu dolayısıyla severim; ki çöller tam da buna, yani boşluğa davet eder sizi. Başka yerlerde verimli toprakların altına gizlenen jeoloji, orada görünür hale gelir. Bu çıplaklık, çöle iskeletvari bir şıklık katar, zaten sunduğu zorlu koşullar –iki su kaynağı arasındaki büyük boşluk, barındırdığı tehlikeler, sıcak ve soğuğun uçlarında seyreden hava durumu– da sizi ölümlülüğünüzü aklınızın bir köşesinde tutmaya mecbur bırakır. Çöller, verimli topraklardan önce meydana gelmiştir ve bu insan gözü ile kalbinin hiçbir ışık algılayamadığı, günün karanlık bir zamanında olmuştur ve çöl meydana gelmiş ve insanlar çölde yürürken yaklaşık otuz kilometre ötedeki dağların gün ağarırken pembe, öğlen bir fundalık kadar yeşil, akşam ise mavi göründüğünü, gecenin inmesine yakın bulutlarla kaplandığını hemen öğrenmiştir. Işık arazinin kemikleşmiş dayanıklılığını yumuşatır, onun anlamını mimiklerin yüzü değiştirdiği gibi değiştirir. Çöl, tıpkı ruh hali her saat farklılık gösteren dağlar gibi, tıpkı öğle saatlerinde çırılçıplak uzanan fakat geceleri gölge ve gizemle kaplanan mekanlar gibi, sonuna kadar canlıdır. Karanlık, gözlerin susuzluğunu giderdiği bir depoya dönüştüğünde; yağmuru müjdeleyen bulutlar, tutkuyla geldiğinde ya da bir bedel ödetir gibi gittiğinde; yağmur kendisini, yıldırım ve şimşekle birlikte yeryüzüne teslim ettiğinde; aniden yükselen o nemle birlikte kumun, tozun ve çalılıkların kendilerine has kokuları etrafa yayıldığında; insan çölün ne kadar canlı olduğunu anlar. Kayaların, havanın, rüzgarın, ışığın ve zamanın ilkel güçleri ona can katar. Biyoloji ise burada kendisini korumaya çalışan, ev sahibi tarafından büyülenmiş, gölgede bırakılmış ve tehdit edilmiş davetsiz

bir misafirdir ancak. Bu engin genişlik, bu yuvarlak hatlı sadelik ?âşık olduğum şeydi işte. Peki ya adam

Baharın sonlarına doğru bir akşam, Mojave Çölü'nün derinlerindeki evinde onu ziyaret ettim. Öncesinde onu sadece bir defa görmüştüm. O ilk görüşmeden birkaç ay sonra beni aramış, bizi tanıştıran arkadaşımın telefon numarasını bulmaya çalıştığını söylemişti. Telefonu bir saat, hatta belki daha uzun bir süre kapatmamış, yolum Mojave'ye düşerse uğramamı söylemişti. Ben de o gün uğradım işte. Akşamın son parlak ışıkları, yerini mevsimin ilk sıcak gecesinin karanlığına bırakana dek konuştuk onunla. O hafif esinti bile benim için başlı başına bir keyif kaynağıydı. Artık gece geldiğinde bile sarıp sarmalama gereği duymadığımız kollarımız ve bacaklarımızda, bu hafif esinti oyunlar oynuyordu. Dolunay gökte yükselirken biz konuşmaya devam ettik; sözcükler bedenlerimizin arasındaki kısa mesafeyi, bizi birbirimize bağlayan bir tampon bölge oluşturarak, dolduruyordu sanki. Saatler böylece geçmişti ki birden ayağımın altındaki toprakta ani bir kıpırtı hissettim. O mesafeleri katedip buralara kadar gelmeseydim asla göremeyeceğim bir kanguru faresiydi bu. Dikkatini çekmek için adamın omuzuna dokundum. İkimiz de sessizliğe bürünüp, olağandışı bir korkusuzlukla hareket eden farenin işini yapmasını izledik. Uzun bir süre sonra yeniden sohbet etmeye koyulduk fakat açtığı tünelin girişini sağlamlaştırma aşamasına geçmiş bulunan fareyi rahatsız etmemek için, çok daha usulca konuşuyorduk, o da ağzıyla çakıllı toprağı taşıyor, varlığımıza pek aldırmıyordu. Bir yandan da yarasalar aniden dalışa geçiyor, sanki gözle görülemeyen öğünlerini havanın ağzından kapıyorlardı; gece ilerledikçe çakallar daha yakınlardan ulumaya başladı. Şafak vakti yaklaştıkça bitkinleşen yekpare bir orkestra gibi öyle ısrarlı uluyorlardı ki daha .önce hiç böylesini duymamıştım, daha sonra da duymadım

Diğer erkekler aileleriyle tanışmanızı isterler; fakat bir çöl keşişine benzeyen bu sakin adamın hayatındaki o yeri, hayvanlar dolduruyordu ve onlar her zaman evinin etrafındaydı. Şehirdeki tenha yerler oralarda insanlar bulunmadığı için ya da yakın

mesafede bir kapı veya duvar olmadığından ıssızdır. Ama şehrin ötesine tenhalığını veren, bir şeylerin orada bulunmaması değil, aksine pek alışkın olmadığın bir şeyin, yani uğultulu bir sessizliğin oradaki varlığıdır, ki bu sessizliğin içindeki ıssızlık, sana başka canlı türlerine geldiği kadar doğal da gelir. Buralarda konuşulan o farklı dil sana çarpınca, ya alabora olursun ya da direnirsin. Onunla tanışmadan önce başka çöllerde de bulunmuştum, fakat hayvanların böylesine can verdiği bir başka çöl daha önce hiç görmemiştim. Pamuk kuyruklu tavşanlar ile kır tavşanları, sıçrayan ve sallanan çöl bıldırcınları, her daim civardaydı. Sabahın erken saatlerinde tavşanların birbirleriyle dans ettiğini, havaya sıçrayarak oyunlar oynadığını görebilirdiniz. Genellikle öğleden sonra avluda bir çakal dolaşmaya başlardı. Bir keresinde bir vaşak da bana havalı bir bakış atmıştı. Komşularımız ise avluda bir dağ aslanı gördüklerini söylemişlerdi. Pek çok sabah iki koridor kuşu evle ana cadde .arasındaki yolda birbirlerini kovalardı

İkinci randevumuzda bana, uyanıp dışarıya çıktığında bir çıngıraklı yılan gördüğünü anlatmıştı. Yılan, sabah ayazında kıpırdayamayacak kadar buz kesmiş, bu sayede onu kürekle alıp garaja kadar götürebilmişti. Yılanın, kablolarını kemiren fareleri yedikten sonra gideceğini umuyordu. Soğukkanlılığı beni şaşırtmış, adeta dilimin tutulmasına neden olmuştu; çünkü verdiği tepki, insanların yılanlardan beklediği şeyden farklıydı. Bu beklenti, mesafeydi. O ise, yılanlar konusunda tutkuluydu ve ilişkimizin henüz başlarındayken, her buluşmamızda mutlaka bana onlarla ilgili yeni bir hikaye anlatırdı. Bunlardan birinde bir yaz akşamı Mojave'den dağlara doğru araba kullanıyordu. Yılanlar ise ısınmak için, sıcaklığını civardaki diğer her şeyden daha uzun süre, hatta gece boyunca muhafaza eden asfalta çıkıyor, o da yılanları ezmemek için yavaş gidiyordu. Ne zaman bir yılan görse onu asfaltın üzerinden alıyor, güvenli bir yere bırakıyordu. Bir başka seferde de, bir tavşan deliğinin başında bekleyen bir boa yılanından bahsetmişti. Bu yılan, başını deliğin dışına uzatan genç tavşanları yiyordu. Yılanları sevişirlerken de izlemişti. Başlarını göğe uzatıyor ve

birbirlerine dolanıyorlardı. Çıngıraklı yılanlara ise diğer yılan türlerinden daha fazla rastlıyordu. Bir gün eve gelip, şefkatten kaynaklandığını anladığım dingin bir tonda, parmak kalınlığında bir yavru çıngıraklı yılan gördüğünü anlatmıştı. Bu ilk randevulardan sonra ben kendi yolculuğumu tamamlamak üzere, yeniden esas güzergahıma döndüm; bu güzergahta tek başıma kalarak yazmaya konsantre olabileceğim başka bir çöl vardı. O çöle varışımdan birkaç gün sonra –yılın en uzun günüydü bu–, kısa bir çamurlu patikada ilerlerken önceki gece gördüğüm rüyayı hatırladım. Rüyamda bir yılan görmüştüm ve aklıma bu düşünce gelir gelmez bakışlarımı yere indirdim. Aynı anda sağ ayağımın, az ötedeki şişman çıngıraklı yılanın karşısında temkinle beklediğini fark ettim. Düğmeli kuyruğunu kaldırmış bu çıngıraklı yılan, bir yandan kıvrılırken, diğer yandan dilini ani hareketlerle ağzından çıkarıp .tekrar içeriye alıyordu

Vahşi hayvanların taşıdığı, aynı anda hem her şeyi söyleyen hem hiçbir şey söylemeyen o mesaj nedir? Sözcüklere dökülemediği halde, hayvanların kendisinden daha fazla ya da daha az bir anlam taşımayan o mesaj? Dünyanın vahşiliği mi, yaşamın tüm güzellikleri ve tüm tehlikeleriyle ne kadar tahmin edilemez olduğu mu, dünyanın hayal gücümüzü aştığı mı? Onun dışarıda çalıştığı, benimse evde tek başıma yazdığım bir gündü. Bir kuzgunun evin civarlarında uçtuğunu duydum. Havada sessizce süzülürken öyle az hareket ediyordu ki, yavaşça kanat çırpışını dahi ayırt edebiliyordum. O günlerde de şehirler ve insan kalabalıkları için vahşi hayvanların bana sunduklarından nasıl vazgeçebildiğime anlam veremiyordum, şimdi de veremiyorum, adımımı dışarıya, hayvanlar dünyasının sembolik düzenine ve semavi ışıkların sunduklarına atmak yalnız olmaktan daha kötü galiba. Oysa yazmak yeterince yalnız bir uğraş. Hiçbir soruya acil ve münasip bir cevap bulunamayacağının itirafı gibidir. Uzun süren bir sessizlikle yanıtlanan ya da yazarının bulunmadığı bir başka mecliste cevaplanan bir söz söylemektir. Ama en iyi metinler de tıpkı vahşi hayvanlar gibi ansızın ortaya çıkarlar. Serinkanlılardır, aynı anda

hem her şeyi söylerler, hem hiçbir şey söylemezler. Sözü, sözün bittiği yere ulaşmak için sarf ederler. Belki de yazı, kendi kendisinin .çölü, kendi kendisinin vahşi doğasıdır

Beklenmedik güzelliklere, tesadüflere ve hatta daha ötesine gebe, ahenk anları vardır; bazı yerlerde geçirilen zamanlar böyle anlar bakımından yoğundur. Yaz ayları çöllerde bulunmak bu bağlamda en iyisidir. Büyük Havza'da, kamyonetimin gölgesine uzanmış *İlahi Komedya*'yı okuduğum günü hatırlıyorum. Cennet'in, Dante'nin, ışığa yaklaşıp "güneşi ve yıldızları hareket ettiren sevgiyle" bir çark gibi döndüğünü anlatan son satırlarını bitirdiğimde, yanımda bir araba durmuştu. Bu arabadan Las Vegas'taki evsizlere vaazlar veren, çöldeki huzuru ortaya çıkarmaya gayret eden bir Fransisken rahibi inmişti. Breton aksanıyla konuşan bu komik aziz, Dante'nin öyküsüyle uyum içindeydi. Cennetten çıkmış ve arabasını doğrudan çöle sürmüştü sanki. Bir diğer seferde, başka bir çölde yürüyor ve bir sene evvel orada bulduğum obsidyen ok başını düşünüyordum. Derken aklıma adamın birinin bana hediye ettiği krem rengi, sileks taşından ok başı geldi ve zihnimde bu görüntü dönerken yerde buna ikizi kadar benzeyen, solgun ve geniş tabanlı bir eşini buldum. Altı ay önce, 3 bin 200 kilometre ötede edindiğim bir ok başının eşini orada bulmak, böylesi bir tesadüfe şahit olmak, zihnimdeki neden-sonuç algısını bir günlüğüne sarsmıştı. Yüzlerce kilometrelik sayısız seyahatimden birinde bir arkadaşımın da tesadüfen benle eş zamanlı olarak bu uzak mesafeye vardığı an; aradığımız şeyin beklenmedik bir şekilde ortaya çıktığı zamanlar; iki insanın aynı düşünceyi aynı kelimelerle ifade ettiği anlar... Böyle zamanlarda bir hikayede rol aldığınızı ve kendi hikayenizi anlatmak yerine, daha evvel yazılmış o hikayenin satırlarını izlediğinizi hissedersiniz. Cılız sesiniz kaderi, .doğayı ve tanrıları rahatsız eder, onlarla tartışır

O keşiş benim hayatıma, ben de onun hayatına girdikten üç yıl sonra, yazın ortasındaki bir günün sabahında, erkenden uyandım. Kaldığımız kulübenin yatak odası şimdiye dek gördüğüm en güzel manzaralardan birine açılıyordu. Bu manzarayı bırakıp penceresi bir yamaca bakan mutfağa doğru ilerledim. Isıtıcıya su doldururken,

genç bir pamuk kuyruklu tavşanla göz göze geldik. Hiç korkmadı, çünkü pencereden yansıyan ışık onun beni görmesine mani oluyordu. Gözleri kreozot çalılıkları ile pencerenin çerçevesini görebildiğim, büyük siyah bir ayna gibiydi. Ve yalnız değildi; bütün arazi pamuk kuyruklu tavşanlarla doluydu. Tavşanların yakınlarında, yiyecek dikenli armut bulmak için gezinen bir çöl kaplumbağası da vardı. Kaplumbağa ve tavşana ilişkin, o fablın içindeydik sanki ve işin ilginci, bu hikayenin keşiş ile benim yaradılışımıza ilişkin olduğunu hayal ederdim hep. Zira o son derece temkinli, planlı ve sabırlıyken, ben son derece aceleci ve sinirliydim. Komşuya ve keşişe haber verdim, onlar da dışarıya çıktılar. Bu iki adamın hallerinden daha önce bu kadar büyük bir kaplumbağa görmedikleri anlaşılıyordu. Fakat “Bu kadar büyüğünü daha önce hiç görmüş müydünüz,” diye sorduğumda yine de sessizliklerini korumuş, kaplumbağanın gagaya benzer ağzını açıp kaktüsü yavaşça kesişini izlemişlerdi. O günün akşamında, bir süreliğine şehir dışına çıkan bir arkadaşımızın kedilerini beslemeye gittik. Biz oraya vardığımızda üç kedi evin büyük odasında kan revan içerisinde çırpınan bir güvercini sinsice izliyordu. Ben kedileri zapt etmeye çalışırken, keşiş güvercini yakalamıştı. Hayvan avuçlarında gizlenmiş, bu sayede evden çıkana kadar sakin kalabilmişti. Avuçlarını açtığında ise günün son ışıklarına doğru kanat çırpmıştı; .umduğumuzdan daha canlıydı

Böylesi bir huzur sonsuza dek sürmez. Bir süreliğine sonsuza dek devam edeceğini sansanız bile, bir zaman sonra parçalarına ayrılmaya başlar. Aslında anlatacak bir hikaye de yoktur çünkü bir ilişki, iki kişinin inşa ettiği bir öyküdür zaten. İçine yerleşilir ve sanki bir evmiş gibi, bu öyküye sığınılır. Kaderin ağlarını sizi bir araya getirmek üzere ördüğüne dair bir hikaye uydurulur, bu doğrultuda bir bakış açısı benimsenir. Fakat bu hikayenin çıkış kapısı kapalı, pencereleri mühürlüdür. Kendini nasıl gördüğün, senin onu ve onun da seni nasıl algıladığını belirler; hayalperestlerin ciğerlerinden boşalan nemli havayla, bulutların üzerinde inşa

edilmiş bir kale... Kendini kapının dışında ve yeniden yalnız bulmak bir şoktur. Çünkü insan o anda başka bir evde yaşayabileceğini düşünemez bile; zira yeni ev ya çok büyük gelecektir, ya da çok küçük... Eski evin tüm dönemeçlerini, merdivenlerinin tüm kıvrımlarını biliyor ve içindeyken yolunu gözün kapalı bile bulabiliyorken, onu sıfırdan inşa edip adına ev demişken, bir başka evi sıfırdan var edebileceğini düşünmek zordur. Bir ateş yakıp .önceki evi tutuşturan da sensindir halbuki

Mutlu aşkların tek bir hikayesi vardır, dağılmış aşkların ise birbirleriyle yarışan ve çelişen iki ya da daha fazla versiyonu bulunur. Dağılmış bir aşk, ayaklar altındaki kırık bir ayna gibidir; bu kırık aynanın her bir parçası farklı bir hikaye anlatır. Biri yaşananların ne kadar güzel, bir diğeri ne kadar berbat olduğunu söyler: Şu olsaydı ya da şu olmasaydı her şey başka türlü sonuçlanabilirdi... Bir kere dağıldıklarında hikayeler artık asla uyum içinde bir araya gelip yeniden bir bütün oluşturamazlar. Bütün anlatıların sonuna gelinmiştir; taşıdığımız kabukların, kalkanların, at gözlüklerinin, haritaların ya da pusulaların artık faydası yoktur. Yakınlarımızdaki insanlar aynalara, geçmişimizi kaydettiğimiz günlüklere, kendimizi daha iyi anlamamıza, hatırlamamıza yarayan araçlara benzerler; biz de onlar için öyleyizdir. Bu insanlar hayatımızdan silindiklerinde ortak adetlerimiz, birbirimize sunduğumuz şükran, sadece onların anlayabilecekleri o küçük anekdotlar, deyişler, espriler de silinip gider. Tüm bunlar öfkeyle kapatılmış ya da yakılmış bir kitaba dönüşür. Yine de o evden çıktığımda değişmiş, daha güçlü, kendinden daha emin biri olmuştum; kendi hakkımda, erkekler, aşk, çöller ve vahşi hayat .hakkında daha çok şey biliyordum artık

Hikayeler tuzla buz olur. Ya da onları üzerimizden çıkarır, geride bırakırız. Zamanla bir öykü veya bir anı üzerimizdeki gücünü yitirir çünkü zamanla biz de bir başkası olmuşuzdur. Ancak bal toza dönüşünce özgür kalırız. Şehir dışında geçirdiğim o yaz, çöle dönüp onun evine giden yolu aradığım, kanguru faresiyle tanıştığım gece, artık yıllar öncesinde kaldı. Kalp kırıklığı, bir açıdan âşık olmaya

benzer. Her ikisi de çevresindekilerin parlaklığını değiştirir. Sevilen kişi uzaklara gittiğinde, onun varlığıyla önünü kestiği diğer her şey, tüm parlaklığıyla gözlerimizin önündedir şimdi. Sevilen kişiye gösterdiğimiz ilgiyi aynı yoğunlukla onlara aktarabiliriz. Ben de o hayatımdan çıktıktan sonra çöldeki küçük evin pencerelerinden birine yerleşmiş baston denen böceği fark ettim önce. Bir kere dürtüp de saman parçası olmadığını kesinleştirince onunla arada sırada konuşmaya başladım. Oldukça arkadaş canlısıydı. Büyük beyaz sırtı, budalaca gülen bir surata benzeyen örümcekle tanıştım sonra, yazı odamın kapısının üstündeki saçaklarda yaşıyordu. Üstelik yaban arıları da bu saçaklara yuva yapmıştı. Evin çevresindeyse Meksika çekirgeleri kanat çırpıyordu. Uçarlarken, renkleri –siyah, sarı ve kırmızı– bir kelebeğinki kadar canlıydı. Yere konuşlarıyla birlikte renkleri de sönükleşiyordu. Yaban arıları boru çiçeklerine konuyor, çiçek onların ağırlığıyla neredeyse yere kadar eğiliyordu. Ara sıra bir kadife karınca, kırmızı ya da sarı halının üzerinden geçiyor, siyah böcekler doğrusal bir hat üzerinde .ilerlerken, tozun üzerinde küçük izler bırakıyordu

Etrafta çok sayıda kertenkele vardı. Ne zaman pencereleri örten sinekliklere tırmansalar, karınlarındaki gök rengi çizgilerle büyülenirdim. Onlara aramızda mavigöbek adını takmıştık. Pis su borusunun altına yerleştirdiğimiz yalakta boğulurlar, solgun ve talihsiz cesetleri, Viktoryen şiirlerin gemi enkazlarında ölmüş denizcilerin cansız bedenleri gibi, dibe batmadan yüzerdi. Uzak mesafeler yaz mevsimine aldırmayan gök gürültülü bir fırtınanın semavi trajedisine sahne olurdu bazen. Enginleri aşıp bir araya gelerek hizalanan bulutlar, gökyüzünün ne kadar ötelere gittiğini, ne kadar yükseldiğini ispatlardı. Bu bulutlar, beyaz kümülüs demetlerinden, koyu mavi fırtına bulutlarına dönüşürdü kimi zaman. Eğer şansımız varsa yeryüzüne yağmur, yıldırım ve ışık okları salardı. Derken topraktaki izleri, birine bir bedel ödetir gibi öfkeyle silerdi. Sanki tüm dünya doğanın yakın çekim izlenebildiği bir diyardı ve tıpkı cennetin engin mesafeleri gibi, benim kendi ölçeğim

de, bu yeni paydada saf dışı kalmıştı. İşte, bu da çölün sade .lükslerinden biridir

Sonbaharda şehre döndüğümde, zihnimde bir hikaye oluşmaya başlamıştı. Ama ne yazık ki, o sıralar zaten bir kitap üzerinde çalışmaktaydım. Eğer meşgul olmasaydım o yeni hikayeyi yazmaya başlardım mutlaka. Fakat zamanla, gömülmüş ya da terk edilmiş gerçek bir kitap gibi çürüyüp gitti. Şimdi ondan arda kalan parçaları düşündüğümde, zihindeki hangi iklim tarafından aşındırıldığını da .merak ediyorum

Alfred Hitchcock'un *Vertigo* adlı filmi, vertigo hastası eski bir dedektifle, dedektifin takip etmekle görevlendirildiği kadın arasındaki aşkı anlatsa da, bazen San Francisco'ya yazılmış bir aşk mektubu olarak da nitelenir. Madeleine adlı mirasçı, dedektifin üniversiteden tanıdığı Gavin Elster ile evlenmiştir. Elster eski arkadaşını, karısını takip etsin diye tutar. Filmden çıkarılmış bir monologda karısının San Francisco'ya gelişiyle ilgili şöyle der: "Evine dönmüş bir çocuk gibiydi. Şehirdeki her şey onu heyecanlandırıyordu; tüm tepeleri adımlamak, okyanusun bütün kıyılarını keşfetmek, tüm eski evleri görmek, bütün eski caddelerde gezinmek istiyordu. Ve ne zaman değişmemiş, eskiden olduğu haliyle muhafaza edilmiş bir şeye denk gelse, büyük bir sevinç yaşıyor, uçlarda bir sahiplenme eğilimi gösteriyordu! O şeyler onundu. Oysa orada daha önce hiç bulunmamıştı... Yine de onlara sahipti işte." Eşinin şehirle ilişkisini böyle anlatır. "Ve derken bir gün yeniden değişti... Derin bir iç çekiş göğsüne yerleşti; ve gözlerine bir bulut... O gün neler oldu bilmiyorum; nereye gitti, ne gördü, ne yaptı... Fakat o gün arayışı sonlandı. Aradığı her neyse onu bulmuştu belli ki. Eve döndüğünde, şehirdeki bir şey ona sahipti artık." San Franciscolu zengin bir adamın metresiyken ihanete uğrayan, bir süre sonra, ümitsiz ve aklını kaçırmış bir halde hayatını kaybeden Latin atası, yakasına yapışmıştı belki de. Madeleine filmde soluk gri bir takım giyiyordu; o kadar sarışındı ki saç rengi

neredeyse beyaza çalıyordu. Yeşil bir Jaguar'ı vardı. Peşindeki .dedektife havalı, gizemli ve yakalanması güç bir görüntü sunuyordu Golden Gate Köprüsü'nün ayağından kendisini dalgalara bırakırken de, şehrin vahşi kuzeybatısındaki California Legion of Honor Sarayı'na gittiğinde de, Assisili Francesco Misyonerlik Binası'nın otlarla kaplı mezarlığına uğradığında da, şehir merkezinin caddelerini bir aşağı, bir yukarı dolaşırken de, dedektif onun peşindeydi. Olaylar kurgulanmışsa da, mekanlar gerçekti. Film ben doğmadan önce çekilmişti fakat buna rağmen bu mekanların hepsine ben de aşinaydım. Dedektif, onunla birlikte, yere yatırılmış bir tomruğun zaman haritası gibi okunabildiği bir kızılağaç ormanına gitmişti mesela. Madeleine, ağacın on dokuzuncu yüzyılda oluşan halkalarını işaret ederek, "İşte ben burada doğdum" ve "İşte burada da öldüm" demişti. Şehrin ücra bir köşesindeki son maceralarında ise, Madeleine çan kulesinden ölüme atlamış; dedektifimiz de vertigo yüzünden sersemlemiş bir halde, merdivenleri tırmanarak onu izlemeye çalışmıştı. Bunun ardından, başka bir krizin yaralarını sarmaya çalıştığı dönemdeyse, şehir merkezindeki Magnin's adlı şık bir mağazada çalışan o küstah tezgahtar kızla tanışmıştı. Kızın Madeleine'e benzerliğine vurulup onunla randevulaşmış, bu randevular esnasında onu soymak yerine giydirmiş, kızı Madeleine olmaya, her seferinde biraz daha fazla Madeleine'e benzemeye zorlamıştı. Aşk ve sağduyu arasında kalan kadın, en sonunda aşka boyun eğmişti. Ve nihayet Judy aynı solgun saçlara, adamın bir zamanlar takip ettiği o ilk kadının gri takımına sahip olduğunda ve onun kolyesini çekinmeksizin boynuna taktığında, dedektif ancak o zaman, Judy'nin zaten Madeleine olduğunu fark edebilmişti. Hatta Madeleine aslında hiçbir zaman var olmamış, dedektif esas Bayan Elster'in cinayetini örtbas etmek üzere devreye girmiş bir düzenbaza âşık olmuştu. Elster olayları tezgahlarken, tezgahtar kız onun metresiydi; cinayetten sonra da bir köşeye atılmıştı. Onun aslında bir başkası, bir ölü olduğu konusunda inat eden dedektif de kadının gerçek benliğini bir kez daha köşeye atıyordu. Çevrilen dolabın farkına vardığında kızı, Bayan Elster'in

ölüme itildiği çan kulesinin tırabzansız platformuna dönmeye zorlamıştı. Bu sırada gölgeler arasından aniden platforma çıkan bir rahibe onları korkutmuş, kız bu korkuyla geri çekilince, kuleden .düşerek bir kez daha hayatını kaybetmişti

Vertigo, kimi zaman Shakespeare ile kıyaslanan girift bir trajedidir. Gerçi *Muhteşem Gatsby*'e daha yakın durduğu söylenebilir. Çünkü dedektif bir miktar da kadının aleni aristokratlığını, ölümün kıyısına dek izlediği soğuk renkli kaçamaklarını, Daisy'nin iskelesindeki yeşil ışığa benzeyen ulaşılmazlığını arzulamaktadır. Gatsby'nin yazarı için bu yeşil ışık telafisi mümkün olmayan bir geçmişin, heyecan verici bir geleceğin, kıtanın ünlü, taze ve yeşil göğsünün sembolüdür. Paris'te geçen romanları düşünün, bu romanlarda bir kadına duyulan aşkla, şehre duyulan aşk, aynı tutkunun farklı veçheleri gibidir. Şehre duyulan aşk yalnızlık yüklüdür; şehri dolaşmak, onun izini sürmek ve hayaliyle yaşamak mümkünse de aşkın nesnesiyle bir olmak hayal bile edilemez. Aynı durum *Vertigo* için de geçerli sayılabilir; San Francisco'nun yeteneksiz şairlerinden birinin bir zamanlar söylediği gibi, Madeleine "âşıklar şehrinin soğuk grisine" dönüşmüştür. Oysa ne erkek kahraman ne de kadın olan, kameranın kucakladığı ve araştırdığı bu mekanların farkında görünmektedir. Dedektifin baktığı yerden, *Vertigo* romantik bir sisle örtülüdür; öte yandan kadın kaybolmaya zorlanmaktadır. Bir kulenin tepesinden düşerek değil üstelik, iki sevgilisinin kendi çıkarları için onu sürükledikleri günlük yaşantıyla mümkün olmaktadır bu. O günlük yaşantı, kadını başka ...birine dönüştürecektir. Oldukça sıradan bir trajedi

Çoğu yengeç dünyaya kendi kabuklarıyla tamamlanmış halde gelir, fakat keşiş yengeçlerinin asimetrik bedenleri, genellikle yumuşak ve savunmasızdır. Onlar da sümüklü böceklerin ya da salyangozların kabuklarını ve diğer sert kabuklu canlıları yuva bellerler. Vücutları da işte bu kabuğun içerisinde şekillenir, iç kolları kabuğa tutunurken, büyük dış kıskaçları yemek bulur ve onu dış dünyadan korur. Yani keşiş yengeci, bir yandan tutunurken, diğer yandan tırmanır. Ama eninde sonunda yaratık kabuğuna sığamaz

olur ve işte o zaman “kabuk değiştirme” denen riskli döneme girilir. Yengeç eski kabuğundan çıkmış, bir süreliğine kabuksuz kalmıştır. Bazen yeni kabuğunu araştırmaya henüz eskisinden çıkmadan önce başlar. Eğer yeni bulduğu kabuğun uygun olmadığını fark ederse eskisine dönebilir böylece. Kimi zaman kabuklar arasından güzel görünen birinin peşine düşer ya da kabuğu boşaltmak için, içindeki ölü canlıyı yer. Onlar denizin dibinde emekleyen ölü yiyicilerdir aslında. Erkek yengeç çoğu zaman dişi yengeci kıskaçlarından yakalar ve dişi kabuğundan çıkana dek rakip eşlerle kavga eder. Çiftleşebilmeleri için dişinin kabuğundan çıkması şarttır. Bir süre sonra dünyaya gelen cılız ufaklık, belli bir olgunluğa ulaşana dek eldeki kabukta misafirdir. Derken yavrunun okyanusun dibinde tek başına bırakıldığı ve korunmak için hızla yeni bir kabuk bulması gereken döneme girilir. Yavru yetişkinliğe adım atmıştır artık. Aşk hikayelerinin büyük çoğunluğu keşiş yengeçlerinin öyküsüne benzer. Kalan kısmıysa deniz helezonlarınınki gibidir, ki onların kabukları, içinde yaşayan canlıyla birlikte büyür ve sudan daha hafif .olan bu kabuk, denizde yüzmelerine de imkan verir

Vertigo’yu bir yıl kadar önce yeniden sinemada izleme fırsatını yakaladım ve daha önce dikkatimi çekmemiş bir sahne, bu defa beni büyüledi. İlk sahnede dedektif ölümüne düşer; vertigo hastalığının kaynağı da o gün yaşadığı travmadır zaten. İkinci sahnede ise eski bir arkadaşının evindedir. Dört bir yanında çizimlerin ve tabloların asılı bulunduğu bir apartman dairesidir burası; dairenin pencereleri geniş bir şehir manzarasına açılır. Dedektifin arkadaşı, yaşamını kadınlar için iç çamaşırları çizerek kazanmaktadır ve diğer herkes dedektife Scottie diye hitap ederken, kadın ona Johnny diye seslenir Johnny tembellik ederken, o bir yandan onunla sohbet edip, diğer yandan göğüsleri dik göstermek konusunda “devrim yaratacak”, “konsol kirişli köprüler prensibine dayanan” bir sütyen tasarlamaktadır. Filmde beden, baş döndüren bir manzaraya, göğüsler ise üzerinden ölüme atlanabilecek bir Golden Gate Köprüsü’ne dönüşmüştür. Midge’in saçları neredeyse Madeleine’in

saçları kadar sarıdır ama büyük gözlükleri, kısa saç kesimi ve takma adı, baştan çıkarıcı görünmesini önler. Halbuki sesi vanilyalı dondurma gibidir. Dedektif yaralı sırtı yüzünden giymek zorunda kaldığı korseden şikayet edip kaç erkeğin üzerinde böyle bir korse taşıdığını sorunca, onu usulca, “Sayıları bir hayli fazla,” diyerek yanıtlar. Bunun üzerine dedektif yattığı yerden doğrulup, “Bunu deneyimlerine dayanarak mı söylüyorsun?” der. Midge ise .gülümsemekle yetinerek konuyu değiştirir

Midge Fransızların *jouissance* dedikleri erotik hazla dolup taşmasına rağmen, *Vertigo*’nun uyarlandığı Fransa menşeli romanda böyle bir karakter yok. Belli ki onu ABD’li bir senaryo yazarı uydurmuş. Üstelik filmi kaleme alanların çoğu da, dedektifle evlenme hazırlığı yaparlarken nişanı bozanın Midge olduğunu unutmuşa benziyor; oysa ilk sahne durumun böyle olduğunu ortaya seriyor. Senaryo yazarları ve hatta yönetmenin kendisi bile sonraki sahnelerde sanki bunu bir yana koyar ve Midge’i Scottie’ye mağlup bir bağlılık besleyen, çok daha klasik, hüzünlü bir karaktere dönüştürür. E. M. Forster, roman kişilerinin yuvarlak ve düz karakterliler olarak ayrıldığını, düz karakterlilerin genellikle yan rolleri üstlendiğini yazmıştı. Fakat *Vertigo*, sanki Tristan ve Isolde kağıt bebeklerinin, şerit halinde ön planda aktıkları bir filmdir ve bu yuvarlak figür, şeritte sadece bir kez ürkütücü bir şekilde görünür. Filmin gitmekte olduğu trajik istikametten dönülmesi için yapılmış bir uyarı gibidir adeta. Film, San Francisco’ya âşıksa da şehrin olanaklar denizine dalan tek karakter odur sanki. Başrol oyuncuları zevk ve tatmin peşinde koşarlarken, o zaten bu ikisinin kollarında yaşıyor gibidir. Zihnimde Midge’in hikayesini canlandırmaya .başlamıştım, yazsam roman olurdu belki

On dokuz yaşındayken bir oyun yazmıştım, berbattı. Bir kadın ortadan kaybolan eşini bulması için dedektif tutuyordu. Oyunun bütün sahneleri bu kadının odasında geçiyordu. Araştırmalarının ve kadınla yaptığı konuşmaların sonucunda dedektif öyle bir noktaya ulaşıyordu ki, kayıp adamın aslında hiç var olmadığını düşünmeye başlıyordu. Kadın deliydi ve bu hikayeyi onu baştan çıkartmak için

uydurmuştu; ya da aranan o adam şu veya bu şekilde zaten kendisiydi ve deliren kişi de oydu. Oyunun adını “Kaybolan ve Bulunan” koymuştum. Bu oyun, özlem duygusu ve aldanmak hakkındaydı. Bir kadının bir şeyleri bulmak, hayatına anlam katmak için, bir şeyleri kaybettiğine dair bir masal anlatmasına dairdi. Çeşitli zamanlarda kafamdan başka kurguların geçtiği de oldu. Yıllarca bazı hikayeleri ve karakterleri detaylandırdım fakat benim aradığım bu değildi. Oysa kurgu dışı bana fotoğrafçılık gibi gelir; tıpkı fotoğrafçılık gibi, önce bir biçim bulursun ya da maddeler arasında bulduğun bir motifi öne çıkarırsın. Üstelik özneye karşı etik yükümlülüklerin de aynıdır. Fakat mevzu bahis kurguyken tıpkı resim yapar gibi, yola boş bir tuvalle çıkılır. *Vertigo*’nun aklımdaki versiyonunu “Kaymak” adıyla öyküleştirmek ise, bana kurguya ilişkin bu gerçeği hatırlatmıştı: Kurgu, evrensel ilkeleri ve detayları aynı anda barındırıyordu; evrensel ilkelerle uyumlu karakterler inşa ederek, ayrıntıları hikayeye dönüştürüyordun. (Makalelerde ise ana kahramanlar fikirlerdir; tıpkı kurgudaki karakterler gibi onları bekleyen şaşırtıcı sona ulaşana dek gelişirler.) “Kaymak” adlı öykümde Midge, Margaretta’ya çocukken takılan addı ve dedektif .de artık ona küçük gelen çocukluk aşkıydı

Benim zaten bildiğim bir yerden, San Francisco şehrinden, Beat şairleri ve sanatçılarının arasından geçiyordu ki onları ilk kitabıma da konu etmiştim. Beat sanatçılarının *annus miraculis*’u 1957 yılıdır, *Vertigo* da aynı yıl çekilmiştir, ben doğmadan yıllar önce. Hitchcock’unki yitirilmekte olan dünyadan bir portreydi; Freudyen bir nostalji darboğazından geçiyordu. Oysa şehir başka olasılıklar sunuyordu artık. Halüsinojen uyuşturucular, ezoterik ruhani gelenekler, deneysel filmler, daha vahşi, daha özgür, daha yüksek sesle okunması gereken yeni bir şiir akımı, yıkılan eski evlerden edinilmiş molozların bir araya getirildiği kolajlar ve sanat eserleri, günlük hayatın gizemleriyle ve bazen politikayla meşgul olma fikri bir dalga halinde ilk kez yükseliyordu. İnsanlar yeni bir kültür, yeni bir sanat, yeni bir çağ yaratmalarını mümkün kılacak topluluklar oluşturuyorlardı. Margeratta filme bu diğer dünyadan geliyor gibiydi

işte. O, antika kitaplar satan Argosy Kitabevi'nin işletmecisini tanıyordu, dedektife şehrin tarihini anlatabilirdi. Buddha adlı bir bara ev sahipliği yapan; Li Po adlı bir barın bulunduğu Chinatown'da, sokak lambalarına dolanan bronz ejderhaların oksitlendiği o şehrin tarihini... Pazar yerinin güneyindeki sokakların on dokuzuncu yüzyılda yaşamış fahişelerin adlarını taşıdığı, depremler yüzünden şehrin yumuşak zemininde yükselen evlerin toprağa battığı ve böylece kapıların üst kirişlerinin göz hizanıza alçaldığı San Francisco'nun tarihini... Tıpkı merdivenler gibi basamakları bulunan tepelerin, sizi şehrin parsellerinden alıp okyanusu, limanı ve suyun öte yanındaki tepeleri görecek kadar yükselttiği; akşam sisinin sokak lambalarının doğusuna devrildiği; Fillmore'da günlerin cazla dolduğu; bir ayağı çukurdaki eğlence parkının, içindeki keyif evi, *musée mécanique* ve Land's End'deki aynalar koridoruyla birlikte, ziyaretçi beklediği bu şehrin tarihini anlatabilirdi dedektife. Birçok eski fotoğrafta da görülen Cliff House ve Seal Rocks yakınlarında, vahşi doğaya uzanan ve hayal gücünü .tetikleyen şehrin şiirselliğine, filmde de rastlamak mümkün zaten

Elbette hikayeye bir tema ve –o artık çeperde değil merkezde durduğuna göre– yeni bir çekim alanı yaratmak gerekiyordu. *Vertigo* bu diğer hikayenin fonundan gitgide silinecekti. Hikayeyi sondan başa doğru, 1960'larda kızıyla yaşayıp ressamlık yaptığı zamanlardan başlayarak anlatıyor, bitişik evde oturan dedektifle geçirdiği çocukluğuna iniyordum. O zamanlar San Francisco yarımadası geniş meyve bahçeleri, küçük kasabalarıyla *Valley of Heart's Delight*'taki gibiydi; henüz Silikon Vadisi'ne pek benzemiyordu. Annesinin bütün ciddiyetiyle, "Slip külot, giydiğini kimse görmese de insanların sana baktıklarında gördükleri şeyi değiştirir; çiçek ve yaprak manzaralı dantellerin kenarlarını süslediği o saten slip külotlar..." dediği sahneye kayıyorduk. İç çamaşırlarını bir mimar gibi çiziyordu kağıda. Başka bir sahneye kayıyorduk sonra. Kuşakların, astarların, jartiyerlerin, korselerin altın çağında yaşıyordu ve onun gözünde bunlar açılıp kapanabilen köprülerden, bahçe kapılarından ve duvarlardan farksızdı. Hatta bunda öyle ileri

gitmişti ki hayatında ilk kez seviştiği o gün, dedektifin çıplaklığına değil, askıların, dikişlerin, kopçaların kendi yumuşak derisinde bıraktığı izlere, çıkardığı elbiselerin hayaletine şaşırmıştı. Diğer sahneye kayıyorduk sonra. İç çamaşırı modelliği yapan ve aynı zamanda Magnin's'te satış danışmanı olarak çalışan Judy ile Margaretta'nın yolları, Margaretta bu dükkan için bir tasarım yaparken kesişiyordu. Judy ona kendisinden ve yaşadığı ilişkiden bahsediyor, ilişkiyi kiminle yaşadığını anlatıyordu ve biz Margaretta'nın bu ilişkiye karışmama kararının, yanlış karar olabileceğini düşünüyorduk. Buradan başka bir yere kayıyorduk sonra. Ufak çizimler, tablolar, mektuplar, telgraflar, faturalar, kartlar Argosy Kitabevi'ne giden bir koliden dökülüyordu. Bir otobiyografinin sayfaları kolideki diğer kitapların arasına bir ayraç gibi konulmuştu. Margaretta kitabevinin sahibi için otobiyografiyi kaleme alan kişinin izini sürüyordu. Neticede kitapçının daha evvel bulunduğu dükkanın sahibinin yeğenine ulaşıyordu. Bu sahneden de kayıyor, İkinci Dünya Savaşı sırasında Japon asıllı Amerikalıların hapsedildiği toplama kampına alınınca, tüm kariyer planları suya düşen ressama geliyorduk. Resimlerinden bazılarında kampın manzarası, bazılarında da Sierra tasvir edilmişti. Bahsi geçen yeğen Margaretta'ya, imkanlar denizini keşfederken eşlik ediyordu artık. O *Chronicle*'da editörlük yapan bir şairdi, diğer yandan Margaretta şehir merkezindeki bir giyim mağazası için iç çamaşırı çizen bir ressamdı. İkisi de esas mesleklerinden vazgeçmiş, biri kelimeleri, diğeri bedenleri giydirmeyi seçmişti. Bir içeri, bir dışarı kayıyorduk; .kaygandı

Bazı insanlar için gökyüzü tek bir güneşten ibarettir, o yoksa karanlık vardır; bazıları içinse gece, yıldızlarla kaplı bir gökyüzüdür ve onlar geceyi yaşarlar. Açılış cümlesi aşağı yukarı böyle bir şeydi. Hikayeyi, bir barda korucuya anlatıyordu ki ikisi arasında bir şeyler olduğu da seziliyordu: *Doğaya gelince, ben tabiatın gücüne, ateşe ve suya, yerçekimine ve buharlaşmaya, ışığın servetine âşığım; bunları şehirde de bulabilirsin. Kremanın buzlu kahvenin dibine doğru kıvrılışında, sigara dumanının gökyüzüne*

doğru buklelenişinde ya da buzun şu içkinin içinde erimesinde aslında hep o vardır. Çocukken arka bahçedeki salıncakta nasıl sallandığımı hatırlıyorum, yan komşumuz Johnny'i korkuturdum. Salıncak zirveye yükseldiğinde atlar, paraşüt gibi kabaran eteğimle yere inerdim. Bu sırada onun bana nezaret edebileceğini düşünecek kadar büyümüştüm üstelik. Her şeyin zevkine varıyor gibiydi. Duyarlılığı, maddi dünyanın her zerresine nüfuz ediyordu sanki. Klasik manada, ebediyen ertelenen bir tatminin peşinde koşan kahramanlarla arasında belirgin bir tezat vardı. Ben de yerçekimini onun hizmetine sunmuş, ona çocukların durmadan peşine düştükleri o duyguyu hediye etmiştim; tekrar ve tekrar sallanıyor, dönüyor, kamçıyı şaklatıyordu. Bir keresinde bir motorcu bana yüksek hızla dönebilmek için, yarışçıların bedenlerini belli belirsiz nasıl hareket ettirdiklerinden, sonsuz sayıdaki hareket alternatifinden ve her bir hareketin sunduğu olağanüstü zevkten bahsetmişti. Yerçekimi hareketle, ağırlıkla, dirençle ve kuvvetle ilgilidir. Tenimizde hissettiğimiz dokunuşlardan sonra tadabileceğimiz en temel deneyimdir bu; bedenselliğin nimetleri... Belki de yerçekimi, ölümlülüğün güzel tadıdır; ölüme direnme gücümüzdür belki de. Dünyanın çekiminden ve kasların ona gösterdiği dirençten, bu ikisinin yarattığı ivmeden tad almaktır. Yerçekimini hangi noktaya kadar görmezden gelebileceğini deneyebilirsin. Kadınlar için seks
.de böyledir işte, doğum ve ölüm eşit birer olasılıktır

Film, yerçekimi ve tırmanma korkularına dairdir aslında; bense
bu ikisini onun zevkleri haline getirmiştim. *Vertigo*'da nasıl ki her şey düşüyordu, söz konusu o olduğunda da her şey yükselişteydi. Onun için dünyanın duyulara hitap eden yönlerine dair sahneler tasarlamıştım; aklımda şunlar kalmış: *Şehri bölen karelere gelince; yarımadadaki meyve bahçeleri bana geometriden, erik ağaçları arasında ilerlerken kaybolan ve bir dakika sonra yerini düz çizgilere bırakan köşegen kenarlarından zevk almayı çoktan öğretti. Arabayla ilerlerken de her bir yol yıldırım gibi geçer ve onun yerini ağaç kalabalıklarının arasında aniden beliren yeni bir yol alır. Yakındaki ağaçlar, uzaktakilere göre çok daha hızlı akar ve ben bunu izlemeye*

bayılırım. Sanki çemberin merkezinde değil de dışındaymışsınız gibi hissettirir bu; dünyanın merkezinin her zaman yakınlarda bir yerde bulunduğunu ve düz bir yolda ilerlerken bile, dönen bir plağa konmuş sinek gibi, merkezin yakınlarında salındığınızı sanmanıza benzer. Resim derslerinde işlenen perspektif konusunu hatırlayın; fakat merkezin yakınlarında salındığımıza ilişkin his, perspektifin aksine, bize öğretilen bir kural değildir. Hayatına giren erkeklere dairse şunları söyletmiştim ona: *Yüzlerini hatırlamasam da bana dokunan her erkek vücudumda asla silinmeyen bir iz bırakıyordu; örneğin gölde yüzerken bana arkadan sarılan adamın kolunu göbeğimde hâlâ hissediyordum. Bir diğerinin tutkulu öpüşü hâlâ avucumdaydı. Ayakkabı dükkanlarında ayaklarınızı inceledikleri X-ray cihazı gibi bir aletle, bu silinmeyen izleri görünür kıldıklarını hayal ederim bazen. Üzerimde bıraktıkları bu bir dizi işaret, açtıkları yaraların zıddıdır. Ben onları içimde ve etrafımda taşır, insanların arasına bir elbise gibi giyindiğim bu deneyimlerle .karışırım; hepimiz böyleyizdir zaten*

Kitap hakkında hatırladıklarımın hepsi bu kadar. Kendimi bir kelimesini bile yazmaya ikna edemediysem bile, bir zamanlar zihnimde neredeyse tüm hatlarıyla oluşmuştu. Bitirebileceğimden emin olana dek başlamaktan kaçınmıştım. Konunun, karakterlerin, diyalogların büyük bölümü silinip gitti, geriye sadece ana hatlar kaldı. Onun editörle beraber şehri ve şehrin barlarını dolaştığını biliyorum mesela. Sanatçıların verdiği partilere katılıyorlar, mesleki tartışmalara giriyorlar ve en sonunda dağa kaçıyorlardı. Yüksek dorukların muhteşem manzarasını önlerine seren bu son gezinti, editörün İkinci Dünya Savaşı sırasında Sierra’nın güneyinde, Japon asıllı Amerikalılar için kurulan Manzanar toplama kampına, bir konserve kutusuna koyarak gömdüğü şiirlerini bulma arzusuyla başlıyordu. Oraya vardıklarında esas mesleğinin geçmişe gömülemeyeceğini anlıyordu. Big Pine adlı lokantada karşılaştıkları birkaç dağcı yakınlardaki Whitney Dağı’na tırmanacaklarını belirtip, onları da davet ediyordu sonra. Whitney, Meksika ve Kanada

arasındaki toprakların çatısıydı. Manzanar’dan çıkarak, son .dakikada bu davete icabet ediyorlardı

Tiresias’ın garip kaderi vahşi doğada sevişen iki yılanla karşılaştığı gün başlar. Yılanları dürter ve bu hareketinin sonucunda kadına dönüştürülür. Yedi yıl sonra bir kez daha çiftleşen yılanlara rastlar. Erkekliğini bu şekilde geri alabileceğini düşünerek onları da dürter. Hem erkekliği, hem kadınlığı deneyimlediği için tanrılar ondan, sevişmekten kadınların mı yoksa erkeklerin mi daha çok zevk aldıklarına ilişkin tartışmaya nokta koymasını isterler. Soruya kadınların lehine cevap verince öfkelenen Hera, onu kör eder. Zeus da teselli olsun diye ona geleceği görme yeteneğini bahşeder ki bu sayede bir süre sonra, peygamber olarak ünlenecektir. Bir diğer hikayeye göre ise, Athena’yı banyo yaparken gördüğü için kör olur. Athena da özür dilemek için göğsündeki zırhın içine gizlenen yılanı çıkarır ve bu yılan, diliyle Tiresias’ın kulaklarını temizler. Böylece artık kahin kuşların dilini anlayabilecektir. Oidipus’a işlediği ve işlemekte olduğu suçları bildiren, Oidipus’un körlük ve sürgünle sonuçlanan döngüsünü sonlandıran da Tiresias’tır. Hayatının performansını Oidipus’un Krallığı’nda sergileyecektir o. Körlüğüne rağmen geleceği gören bu peygamber; kör olmadan evvel de en az kör olduğu zamanlardaki kadar görmeyi beceremeyen, dünyası tüm klostrofobikliğiyle üzerine kapanan, öldürdüğü yabancının babası evlendiği kraliçenin annesi olduğu ortaya çıkan Oidipus’tan çok daha ilginçtir. Tiresias’ın öyküsü, ancak ölümle ya da sürgünle çözülecek bir karakter düğümlenmesi, bir trajedi değildir. Hayvanların, tanrıların, yabancıların ve dönüşümün bol olduğu bir coğrafyada geçen bir macera, bir romanstır onunkisi. *Romans* kelimesi bir zamanlar arayışlarla dolu böylesi yolculukları ifade etmek için kullanılıyordu. Sözlüğümse “yaygın kullanım; kahramanca, macera dolu ya da gizemli,” diye tanımlıyor onu. Daha eski olan diğer anlamı da “(3) aşk hikayesi”; tıpkı ilk anlamı gibi, mekandan ve tutkudan geçiyor. Aristoteles’e göre, komedi evlilikle sonuçlanır. Evliliğin aslında bir son olmadığını da düşünürsek, her iki anlamıyla da romans sürer ve sonuçta o da trajediye dönüşür.

Margaretta –ve hatta filmdeki haliyle Midge– *Vertigo*'nun .Tiresias'ıdır

Onları Whitney Dağı'na gönderdim, peki orada ne gördüler? Bu öyküyü tasarladığım günlerde henüz ben de o dağa tırmanmamıştım. Fakat bir zaman sonra bunu gerçekleştirdim. Normal yolu tercih ederseniz, dağın güney yamacındaki yoldan yürürsünüz. Arkanızda kalan güneyin görüntüsünün kapsamı, siz tırmandıkça genişler. Yaklaşık üç kilometre geride kaldığında, Sierra ile aranızda kalan geniş vadiyi, Beyaz Dağlar'ın ilk sırasını görebilirsiniz. Bir saat kadar yükseldikten sonra ikinci sırayı da görmek mümkündür ve önünüzde uzanan çöl coğrafyası, Nevada'nın derinliklerine doğru genişlemeyi sürdürür; bir dağ sırasının ardından gelen bir havza ve onu izleyen yeni bir dağ sırası... Görüşünüzün ne kadar araziyi kapsadığının bir önemi yok, her zaman sandığınızdan daha fazlası vardır. Dağcılıktan, asıl gaye zirveye ulaşmakmış gibi bahsedilir hep. Oysa siz yükseldikçe dünya da gittikçe büyür ve siz kendinizi onunla oranlayarak, gittikçe daha küçük hissedersiniz. Etrafınızdaki alanın genişliği sizi büyüler ve özgürleştirir. Gezilecek çok yer, çözülecek pek çok gizem vardır. Bütün gününüzü tırmanarak, gözünüzü yokuştan, rotadan, sarıçam ağaçlarından veya onların da yukarısından alamadan ilerlersiniz. Arkanıza döndüğünüzde ise manzaranın kuzeye, güneye ve doğuya doğru gittikçe genişlediğini görürsünüz. Bazen kuşlar, ağaçlar veya ayaklarınızın altındaki kayalar dikkatinizi yakına çeker, bazen de gözlerinizi önünüzdeki sarplığa dikersiniz; ama bir dönüş ya da bir mola üç yönde uzanan enginleri yeniden görmenizi sağlar. Yolunuza devam ederken, hava sırtınıza aldığınız sonsuz bir pelerin gibidir. En sonunda denizden yaklaşık dört kilometre yükseldiğinizde zirveye değil belki ama –ki zirveye varmak, çok da heyecan verici bir değişikliğe yol açmaz zaten– bir düzlüğe ulaşırsınız. Whitney uzun bir dağ sırasının en yüksek noktasıdır aslında ve bu dağ sırası üzerinde başka birçok tepe de bulunur. Ulaştığınız düzlük bu tepe noktalarından biridir. Oraya varınca batıdaki dünya da ansızın gözlerinizin önüne serilir; doğudan çok daha vahşi, çok daha uzak, muazzam bir enginlik... Bir

sürpriz, bir hediye, bir vahiy gibidir o. Şimdi dünyanın boyutları ikiyle çarpılmıştır sanki. Aynı şey bir insanı gerçekten gördüğünüzde de yaşanır ve bunu yaşadığınızda *Vertigo*'daki bütün karakterlerin sürekli düşmelerinin ardında neyin bulunduğunu da anlarsınız. Üstelik bu aslında düşmek de değildir, ortada bir trajedi yoktur çünkü; "kaymanın" merkezinde enginlikte yol almak vardır .sadece

Mesafenin Mavisi

Ressam Yves Klein'ı ne zaman düşünsem, onu bir-iki kuşak boyunca ikinci planda tutan mutlakçıları da hatırlarım, ki en sonunda esas silinip giden onlar oldu. Klein'ı düşünürken aklıma bir de boksör ve Dadaist şair Arthur Cravan gelir. Yeni karısıyla Arjantin'de buluşmak üzere, 1918'de Meksika'dan ayrılan Cravan'dan bahsediyorum; fakat onu bir daha kimse görmedi. 1934 yılında, henüz 20 yaşındayken Utah'ın kanyonlarında kaybolmasaydı, bir sanatçı ya da yazar olacağı öngörülen Everett Ruess'i hatırlıyorum sonra. Ruess, son imzasını bir kayaya, "hiç kimse" anlamına gelen "Nemo" ifadesini kazıyarak atmıştı. Sadece onlar da değil, aklıma 1937'de Pasifik'in üzerinde kaybolan havacı Amelia Earhart ile ardında birkaç kıymetli kitap bıraktıktan sonra, 1944 yılında Akdeniz'de uçağıyla birlikte kayıplara karışan pilot Antoine de Saint Exupéry de geliyor. Hepsi yola görünür olmak, mümkün olan en uzak mesafeyi almak için çıkmışlardı ve bu, dünyadan silinip gitme arzusuyla eş değerdir aslında. Bu hırsın altında dünyayı olması gereken noktaya ulaştırma isteği de vardır. Öte yandan yok olmak, o noktaya çoktan gelmiş bir dünyada yaşama arzusunu yansıtır; kişinin biçim değiştirerek, kendisini yalnızca gökyüzünde, denizde veya vahşi doğada değil, benliğinde, efsanelerde ve olasılığın zirvelerinde kaybedip, bir kahramana .dönüştürmesidir bu

En büyük hırsların, en mistik eğilimlerin etkisi altındaki Klein, henüz daha yirmi yaşındayken gökyüzünü imzalayarak, onu kendi sanatının bir eseri gibi sahiplenmişti. O uçmaya, havacılığa, maddi olmayana ve tüm bunları işaret eden gökyüzü ile mavi renge kafayı takmıştı. Kutsal Kase efsanesini çok seviyordu, ki bu efsane de bir başka kayboluş hikayesidir. Kasenin peşine düşen ve onun huzuruna çıkacak kadar günahsız olan şövalyeler, geriye dönmezler. Kucaklarında masallarla geri dönenler günahkarlar, kusurlular,

dönüşümlerini tamamlamamış olanlardır. Yves Klein, 1928 yılında Fransa'nın güneyinde, sanatçı bir ailenin oğlu olarak dünyaya geldiyse de onu yetiştiren, parasız ve yurtsuz birer ressam olan annesiyle babası değil, burjuva teyzesi Rose'du. Sonraki yıllarda onun çoğu teşebbüsünü finanse eden de yine teyzesi olacaktı. Henüz daha küçük bir bebekken teyzesiyle annesi onu, kayıp vakalarının azizesi olarak bilinen Cascialı Azize Rita'ya emanet etmişlerdi. Klein, bir avangart sanatçısına ve bir ortaçağ mistiğine dönüştükten sonra bir yetişkin olarak, azizenin İtalya'daki tapınağına dört hac ziyaretinde bulundu. Hiç değilse, gelişimini tamamlamış bir erkekti artık ama belli açılardan çocukluğu hiç bitmeyecekti. Şımarık, huysuz, sınırlar söz konusu olduğunda da sabırsız biriydi. Aynı .zamanda neşeli, cömert, oyuncu ve yaratıcıydı

Sanatını en çok etkileyen iki şey, on dokuz yaşına bastığında hayatına girdi. Bunlardan ilki, Max Heindel'in kaleminden çıkan, Gül Haçlıları'nın incili *Kozmogoni*'ydi. Bu kitabı sonraki on yıl boyunca tekrar tekrar okudu. Sonraki üç ya da dört yıl boyunca da, California'daki Oceanside'da bulunan Gül Haçlıları Topluluğu'ndan postayla ders notlarını aldı. Savaş döneminin karmaşası, gezgin hayat tarzlarıyla birleşince, ebeveynleri küçük yaşta okulu bırakmasına izin vermek zorunda kalmışlardı. Nasıl ki karanlıkta görüş açısı daralan biri, bulduğu ilk kaynağa, duyduğu ilk hikayeye büyük bir güçle çekilir, onun da *Kozmogoni*'den bu derece etkilenmesinin altında, eğitimini yarıda bırakması yatıyordu. Kökleri ortaçağa dayanan Gül Haçlıları, mistik bir Hıristiyan mezhebiydi. Dünyayı ütopik terimlerle ve simyayla açıklıyordu. Heindel'e göre, biçim ve madde, özgürlüğün ve ruhsal ahengin önüne çıkmış birer engel, birer kısıtlamaydı. Klein da, sanatında biçimsizliği, maddesizliği vurgulayan bir üslup benimseyecekti. Gül Haçlıları'nın derslerini almaya başladıktan bir yıl sonra –ki bu derslere arkadaşları Claude Pascal ve Armand Fernandez (Arman adıyla bilinen Fernandez, büyük bir üne kavuştu) de katılıyordu– Pascal ve Fernandez ile birlikte özgün ve çilekeş bir yaşam tarzı benimsediler. Buna göre, meditasyon yapıyor, oruç tutuyor ve artık

et yemiyorlardı. Gerçi diğer yandan da, caz dinliyor, dans ediyor (bebek yüzlü Klein'ı, bir kızı omuzlarının üzerine kaldırmış, swing dansı yaparken gösteren bir fotoğraf mevcut), ettikleri bekaret yemininden mütemadiyen dönüyorlardı. Derken günün birinde dünyayı aralarında bölüştüler. Hayvanlar Arman'ın olacaktı, bitki alemi Pascal'ındı, Klein ise gökyüzüne sahip çıkmıştı. Hayallerinde gökyüzünün çok ötesine seyahat ediyordu. Orada "kuşlar, uçaklar ve bulutlar yoktu. Saf ve daha azına indirgenemez bir boşluk vardı sadece." Sanat eleştirmeni Thomas McEvilley böyle yazmış, altına .da imzasını atmıştı. Onun hırslarının da sınırları yoktu

Sanatını etkileyen diğer şey ise judo idi. Onu öğrenmeye de aynı yıl başlamıştı zaten. Bu alanda yetenekliydi. Asya savaş sanatları bünyesindeki mistik disiplini ve savaşçı yanı açığa çıkarmıştı. Aslında bir açıdan bakınca, judo da öğrencilere uçmayı ve zarar görmeden inmeyi öğretiyordu. Üstelik başkalarını bir yerden bir yere taşımayı da mümkün kılmaktaydı. Judo onu tüm bunlarla büyülemişti. Hatta bir süre, judoyu uzmanlaşacağı alan olarak gördü. At üzerinde Asya'yı kat ederek Japonya'ya gidecek, bu sanatta üstat mertebesine erişecekti. Bu hayali gerçekleştirebilmek için, İrlanda'da üç ay kalıp ata binmeyi öğrendi. Japonya'ya gitmek üzere bir gemi bileti edindi, bu bileti de onun için Rose Teyze satın almıştı. Yine onun sağladığı parayla orada on beş ay geçirdi. Tek renkli, ufak resimler yapmaya, onları anne ve babasının tablolarıyla beraber sergilemeye çoktan başlamışsa da, judoya gittikçe daha fazla odaklanıyordu. O günlerde Avrupa'da ancak birkaç kişinin ulaşabildiği bir ustalık seviyesi olan, dördüncü *dan* siyah kuşağa erişip, Avrupa şampiyonasını kazanmak ve Fransız judo federasyonuna hakim olmak istiyordu. Sıkı çalışıyor, daha enerjik olabilmek için amfetamin alıyordu. Henüz Japonya ve Fransa'da yasal olan bu ilaç, hayatının geri kalanında nasıl biri olacağını da belirlemiş gibiydi: huzursuz, enerjik, uykusuzluk çeken, üretken, öngörülemez ve görkemli. Yetenek, olağanüstü bir gayret ve biraz da manipülasyonla, dördüncü *dan* siyah kuşak almayı başardı ve Fransa'ya giden bir gemiyle Japonya'dan ayrıldı. Fakat hırsları

beklediği meyveyi vermedi (bu hayal kırıklığı, kayıp hissinin son biçimidir: örneğin Giants kupayı kaçırdığında duyulan, bir yarışmayı kaybetmenin yarattığı histir bu). Ve sanat kariyeri de işte .böylece başladı

Bu yeni kariyere zirveden başlamıştı sanki. Çalışmaları pek az teknik yeterlilik, fakat zekice fikirler ile sanat camiasını doğru şekilde kavramayı gerektiriyordu, o bunlara zaten sahipti. Gül Haçlıları ona renklere belli bir öğreti çerçevesinde yaklaşmayı öğretmişti. Klein da renkler aleminin saflığına ve ruhsal alemin renklerine ilişkin fikirleri, tek renkli çalışmalarına uyarladı. Önceleri tuvali sadece maviye değil, turuncuya da boyuyordu; zamanla altın rengi, uçuk pembe ve koyu mavi üçlüsünü benimsedi. Fakat önceliği de, onu tanımlayan da hep maviydi; tablolarının büyük bölümünde kullandığı o mavi. Ruhu, gökyüzünü ve suyu, tinsel ve uzakta olanı temsil eden mavi renk. Bu yüzden elle tutulabildiği, yakınlaştığı zamanlarda bile, o hâlâ mesafeyle ve bedenden ayrılmakla ilgili. Klein, 1957'den sonra sadece bu rengi kullanmaya başladı. Saf lacivert boyayı, sentetik reçine ile karıştırıyordu. Reçine, ressamların kullandığı diğer malzemelerin aksine, laciverdin derin .ve canlı yoğunluğunu seyreltmeden koruyordu

Vakit kaybetmeden, Uluslararası Klein Mavisi (UKB) adıyla bu formülün patentini aldı (ve bu rengi kullanarak yüzlerce resim yapıp sabit fikirliliğini itiraf etti ve hatta kutladı sanki. Üstelik bununla da yetinmedi; yıllarca durmadan aynı notayı çalmış bir flüt sanatçısının hikayesiyle ilişkilendirdiği, tek notalı bir senfoni yazdı. Senfoni aynı notanın tekrarlanmasından oluşuyordu belki; ama bu, doğru olan, güzel olan, sis perdesini aralayan notaydı). "Bu maviyle," yazmıştı bir eleştirmen, "Klein nihayet sanatını hayat görüşünün hizmetine sunabileceğini hissetti. Bir kutbu sonsuza uzanan, diğer kutbu o anki mevcudiyeti kapsayan bağımsız bir krallık gibiydi burası." Mavi tabloların *l'époque bleu*'nun, yani Mavi Çağ'ın başlangıcını müjdelediğini söylüyordu, en çok ses getiren sergisi de bu adı taşıyordu. İlk kez 1957 yılında, Milan'da açılan sergide on bir mavi tablo bulunuyordu. Aynı boyuttaki bu özelliksiz tabloların fiyatları

farklıydı. Tablolar, fikirlerin semavi diyarlarında gezinirken, ticari dünyanın ezberini bozuyordu. Serginin Paris'te açıldığı gün ise .gökyüzüne bin bir mavi balon salınmıştı

Mavi tablolar bir yandan üretilip satılabilen birer obje, diğer yandan ruhun sonsuz diyarlarına açılan birer pencereydi. Ama o diyarlara ulaşmanın çok daha doğrudan yolları da vardı. Örneğin Paris'te açtığı *Le Vide* (Boşluk) adlı ikinci sergisi için, küçük galeriyi tamamen boşaltıp, iyice temizledi. Azize Rita'nın tapınağına ilk ziyaretini gerçekleştirdikten sonra, "Boşluğu sergilemenin epey tehlikeli olduğunu düşünüyorum," cümlesini yeni kurmuş; galeriyi kireç beyazına boyamıştı. Bu, zihnen de tinsel güçleri çağırdığı iki gün boyunca sürmüştü. Sergiyi, "bir resim galerisinin sınırları içerisinde kalan resim gibi bir durum," diye tarif ediyor, sözlerini şöyle sürdürüyordu: "Diğer bir deyişle, içeride bir ambians, resim gibi ama gerçek bir iklim yaratılıyor; sergilenen bir ambians, bir iklim olduğundan görünmez olduğu da söylenebilir... Galerinin sınırları içerisinde kalan, o resimvari, görünmez durumun, orada bizzat bulunması, etrafında ondan bağımsız akan yaşamla ilişki kurması gerekir. Ve bu şekilde resmin o güne kadar yapılmış en kapsamlı tanımının bizzat kendisi haline gelir: 'Radyans'". Bu sergiyi iki ya da üç bin kişi gezmişti. Garde République'nin normalde üst mevkiden insanları korumakla görevlendirilen memurları kapıda beklemiş, kalabalık yüzünden polis ve itfaiye de hazır bulunmuştu. Ziyaretçilerin boş galeride neler gördükleri bugün hâlâ sorgulanmaya açıksa da, son derece başarılı bir açılış olduğu kesindi. Albert Camus ziyaretçi defterine, "boşlukla beraber, tam güç" yazmış, boşluk ve doluluk kelimeleriyle oynamıştı. Ve ziyaretçiler servis edilen kokteyllere eklenen mavi boya nedeniyle, .günlerce mavi renkte işemişlerdi

Bu sergide yer alan, maddi olmayan iki resmini satmıştı ve daha sonra, maddi olmayana erişimi satışa sunmak için bir yöntem belirledi: *Maddi Olmayan ve Resimvari Hassasiyet Alanı* adlı çalışmasının ücreti altın olarak ödeniyordu ve altının yarısını, hayata dönsün diye denize, okyanusa ya da "doğanın, bir insanın erişip de

onu geri alamayacağı bir noktasına" atıyordu. "Kaybolma" ve "gitmesine izin verme" ritüelini tamamlamak için, hassasiyet alanını satın alan kişilerin, üzerinde isimlerinin ve işleme ilişkin tüm detayların bulunduğu faturayı yakmaları, böylece ellerinde koskoca bir hiçle kalmaları gerekiyordu. Bu şekilde birkaç *Alan* satıldı. Çalışmaları, henüz daha doğmamış pek çok sanat akımının, kavramsalcının, minimalistin, performans sanatçısının ve Fluxus hareketinin birçok konsept ve hareketini öngörmüştü. Öte yandan 1960 tarihli *Boşluğa Atlayış*, bir bakıma tüm çalışmalarının zirvesi, pek çok yönden de en özgün olanı gibiydi. Çünkü o, en görkemli algılar üstü hareketleri, muziplik, hüner ve kendi reklamıyla .birleştirmişti

Üzerinde Waldseemüller'in 1513 tarihli atlası bulunan tabak, orta Atlantik'i, İspanya'yı ve Afrika'nın batısını tanıdık bir tasvirle resmeder; fakat Güney Amerika'nın sağ omzu, küçük harfle yazılmış isimler ve nehir ağızlarından oluşmuş bir kıyı şeridinden ibarettir. Bugün Venezuela ve Brezilya'nın bulunduğu alanın üzerinde, çok daha koyu harflerle «Terra Incognita» yazılıdır; keşfedilmemiş topraklar... Bu ifade eski haritalarda oldukça yaygındı. Elimdeki, 1900 yılında hazırlanmış atlasta bile Amazon'un bir bölümü "keşfedilmemiş" ifadesiyle nitelenmiş. Oysa bugünlerde bu ifadeye pek rastlamıyoruz. İki kelimenin arasında sessizlik, mürekkeple boyanmış harflerin arasında beyazlık, her haritanın ardında haritalanmayan ve haritalanamayan bilgiler vardır. Şu kapsamlı yerel veya bölgesel atlaslardan bazıları orada yaşayanların etnik kökenlerini, eğitim seviyelerini, o bölgede yetişen belli başlı ürünleri, başka yerlerde doğup o bölgeye taşınanları da gösterir. Yani bir yer sonsuz şekilde haritalanabilir. Dolayısıyla her harita, aslında son derece seçicidir. Örneğin her ay piyasaya yeni bir Las Vegas haritası çıkar; çünkü şehir öyle yüksek bir hızla gelişmektedir ki kuryelere caddelerin güncellenmiş bilgilerinin sunulması elzemdir. Bu da haritaların gösterdiği yerin tam karşılığı olamayacağına ilişkin bir hatırlatmadır. Çimlerin

boyuna kadar tüm detayları yansıtan bir harita bile, hayvanlar bu çimlerde otladığında veya çimler ayaklar altında çiğnendiğinde değişir. Büyük Tuz Gölü, asla doğru şekilde haritalanamaz mesela; çünkü suyun hiçbir şekilde tahliye olmadığı, sığ bir havzada yatar. Bu yüzden su seviyesindeki ufak bir değişimin bile kıyı şeridine .etkisi muazzam olur

Jorge Luis Borges, kaleme aldığı bir kıssada, isimsiz bir imparatorluğun topraklarını 1:1 ölçekle haritalandıran kartograflardan bahseder. 1:1 ölçekliyken bile, iki boyutlu bir harita, bir yerin farklı katmanlarını, farklı versiyonlarını yansıtmak konusunda yetersizdir. Bu sebeple, bir bölgede hangi dillerin konuşulduğunu gösteren haritayla, o bölgenin toprak türlerini gösteren haritada aynı yer, gözümüze farklı görünür; Freudculuk ile şamanizmin aynı ruhu farklı şekillerde tarif etmesine benzer bu. Zira hiçbir temsil, tam değildir. Borges, daha az bilinen bir hikayesinde, imparatorun muazzam büyüklükteki, dolambaçlı sarayını mükemmel şekilde tasvir eden bir şairden bahseder. Tasvir öyle mükemmeldir ki imparatoru öfkelendirir, imparatorun şairi hırsızlıkla yaftalamasına neden olur. Hikayenin bir diğer versiyonunda ise, saray ortadan kaybolur; onun yerini şiir almıştır çünkü. Tarifler içeren o şiir, mükemmel bir haritadır artık; mekanın bizzat kendisine dönüşmüş bir harita... Bu hikaye, bana bir başkasını anımsattı: Çin imparatorunun diktasındaki tutsak bir ressam, etrafındaki manzaranın olağanüstü bir resmini yapar ve günün birinde bu resmin derinliklerine kaçar. Bu kıssaların hissesi şudur ki, temsil her zaman kısmidir, aksi takdirde zaten adı temsil değil, gerçeğin ürpertici ikizi olurdu. Haritalardaki terra incognita alanlar da bilginin, etrafı bilinmeyenler okyanusuyla çevrili bir ada olduğunu hatırlatır bize. Terra incognita, kartografların neleri bilmediklerinin farkında olduklarını gösterir. Üstelik cahilliğin bilincinde olmak, sadece cahillik değildir; o bilginin sınırlarının da .bilincinde olmaktır

On sekizinci yüzyılda yaşamış haritacı Jean Baptiste Bourguignon d’Anville, “Henüz çok fazla yayılmadan yanlış yaklaşımları

çürütmek de, bilgiyi ilerletmenin bir yoludur," demişti. Bilmediklerinin farkında olmak, bilgi birikiminin bir parçasıdır. Bilinmeyen, terra incognita adı altında görünür, içerik açısındansa görünmezdir. Tarım arazilerini ve başlıca şehirleri gösteren haritalar, fay hatlarını ve akiferleri göstermez; bunun tam tersi de doğrudur. İsa'dan yaklaşık 150 yıl sonra, Crates adlı Romalı, dünyada üçü keşfedilmemiş dört kıta bulunduğuna dair teori uyarınca bir küre tasarladı. Hemen hemen aynı zamanlarda Ptolemy, 1500 yıl boyunca coğrafyada dünya standardı olarak kabul görmüş bir atlas çizdi. Bir harita tarihçisi şöyle diyordu: "Ptolemy dünyanın keşfedilmiş topraklardan ibaret olduğuna ilişkin standart Yunan yaklaşımından ayrılmıştı. Dünyanın geri kalanının sular altında bulunduğuna (bu sınırlı görüş ise ortaya Homer tarafından atılmıştı), okyanusun pek uzak sayılamayacak bir yerden döküldüğüne ilişkin fikri de terk etmişti. Bunun yerine, kendi çizdiği gelişigüzel sınırların ötesinde bir Terra Incognita bulunabileceğini belirterek, bu imkan ve olasılığı tanımıştı. Başka bir deyişle, konuyu ileride tetkik edilmek üzere açık bırakmıştı." Crates ve Ptolemy'den evvel, haritalar keşfedilmiş toprakların etrafını suyla kaplı halde gösteriyordu. Bu bakış açısının verdiği gönül rahatlığı, onlarla birlikte, bir süreliğine tarihe karıştı. Bugünkü haritaları hazırlarken benimsediğimiz kendini beğenmişliğin kökeninde ise yine o var gibi duruyor; zira artık .dünya haritalarında "Terra Incognita" ifadesine rastlamıyoruz

Sebastian Cabot'un 1544 tarihli Amerika haritasında, Güney Amerika kıtasının tamamı ile Orta Amerika ve doğu kıyıları da çizilmişti. Zamanın ruhunu taşıyan güzel bir haritaydı bu: Neredeyse bir bölge büyüklüğündeki koyu tenli insanlar güney kıtasında yürüyorlar, Küba ya da Haiti kadar büyük bir çift kutup ayısı da ters yönde, kuzey kıtasından doğuya doğru ilerliyordu. Dağ sıralarını gölgede bırakacak kadar ihtişamlı çalı kümeleri, henüz keşfedilmemiş bölgeleri işaretliyordu. Bugün California'nın başladığı yerden itibaren ise, batı kıyıları silinmiş gibiydi. Baja California'nın ötesinde de, çizgi aniden bitiveriyordu; sanki o çizginin ilerisindeki dünya henüz daha inşa edilmemişti; sanki

ötesinde ne kara vardı ne de su. Yaratıcı, dünyanın bu kısmını henüz tamamlamamış gibiydi ve dolayısıyla, buralarda hiçbir şeyin kesinliği yoktu. Ayrıca karşımıza yine “Terra Incognita” ifadesi çıkıyor, haritanın işlenmemiş bölgelerine yayılıyordu. İki yıl sonra Gastaldi tarafından çizilen haritada ise Asya, Kuzey Amerika’nın boş kalan yerlerine bir yapboz parçası gibi uyuyordu. Bu da Tibet’ten Nevada’ya (ki henüz bir adı yoktu ve çizilmemişti) kuzeye doğru hiç sapmadan yürümek mümkünmüş gibi bir izlenim yaratıyordu. Kıta, tırtılları andıran garip, kıvrımlı biçimler ve bulutlarla işaretlenmişti. Üstelik bu yuvarlak dünyanın uçlarında, çok daha fazla bulut kaynamaktaydı. Pasifik’in gerçeğe uygun tasvir edildiği sonraki haritalarda bile hayali Java adası bazen karşımıza çıkar. En sonunda bu bölgedeki bir adaya Java adı verilir de gerçekten; fakat hayali olan gerçeğinden bir hayli daha büyüktür. Brezilya, Amazon ve California da hayali yerlere verilmiş isimlerdi aslında. Örneğin California uzun yıllar Kuzey Amerika’nın batı kıyısında bulunan büyük bir ada olarak anılmıştı. Böyle anıldığı günlerde kıtanın kuzeybatı kıyıları henüz daha çizilmemişti bile. Dünyayı haritalayan Avrupalıların Terra Incognita diye andıkları son .yer de burası olmuştu zaten

Bildiğini sanmak ve varsayımlarda bulunmak, bilmediğini bilmekten çok farklıdır; eski haritalara zihnin bu iki hali de yansır: Terra incognita ve shangri-la; keşfedilmemiş kuzeybatı kıyıları ve hayali California adası (adanın batısı gerçeğe uygun bazı detaylar ve isimler de taşır aslında). Bir kişi beklenen zamanda gelmediğinde de, onu bekleyenler neler yaşanmış olabileceğine ilişkin hikayeler uydurmaya başlarlar; kaçtığına, kaçırıldığına ya da kaza geçirdiğine ikna olurlar. Endişe, bilgi ya da kontrol sahibi olmadığın durumlarda, bilgi ya da kontrol sahibiymişsin gibi davranmaktan başka bir şey değildir. Kötü senaryoları, bilmeme haline nasıl tercih ettiğimizi görmek beni hep şaşırtmıştır. Bunu ben de yapıyorum. Belki de fantazi, haritaları, bilimenyeleri olduğunu söylemektense .doldurmaktır

Antik Yunan'da Heredot, Afika çöllerinde yaşayan Atarantes kabilesinden bahseder. Bu kabilede yaşayanların isimleri, etleri ve rüyaları yoktur. Heredot'un dediğine bakılırsa, doğu Libya'da (kuzeybatı Afrika'ya o zamanlar böyle deniliyordu) "köpek başlı erkekler, gözlerini göğüslerinde taşıyan (Libyalıların söylediklerini aynen aktarıyorum, buna kefil olamam) başsız adamlar, vahşi erkek ve kadınlar ile inanılmaz bir türe mensup oldukları su götürmeyen başka birçok canlı" yaşıyordu. Birkaç yüzyıl sonra, yani İsa'dan sonra üçüncü yüzyılda, Solinus uzun kulaklarını bir kıyafet gibi kullanarak bedenlerini örten, at ayaklı insanları Asya bölgesine; ışık saçan kuşları Almanya'ya; gölgeleriyle köpeklerin havlamalarını çalan sırtlanları Afrika'ya yerleştirmişti. 1570 yılına gelindiğinde bile, Abraham Ortelius çizdiği haritada hayali kıta Terra Australis'e yer vermekten çekinmemiş, hatta kıtanın üzerine bir Adalar Nehri, bir Papağanlar Diyarı ve daha nice hayali detaylar eklemişti. Terra Australis'in varlığından, Kaptan Cook'un 1772-75 yılları arasında çıktığı ikinci keşif gezisinden sonra, kesin şekilde vazgeçilebildi ancak; tıpkı son keşif gezisinde hayali Kuzeybatı Geçidi'nin varlığını çürüttüğü gibi... (Gerçi küresel ısınma yüzünden bu hayal (.gerçekleşecek gibi duruyor

On dokuzuncu yüzyıl boyunca, insanlar hayal ve arzu ürünü mekanları aramayı sürdürdüler. Eski haritalarda New Mexico'nun üzerinde gösterilen Büyülü Cibalo yerini Kansas'a bırakırken, Cennet'in Columbus'un sandığı gibi, Orta Amerika'da bulunmadığı anlaşılmıştı. Columbus cennete ilişkin bu iddiayı, ayak bastığı coğrafyanın Asya olmadığını kabul ettikten sonra ortaya atmıştı elbette. Hepsi bir yana, 1840'ta bile John C. Fremont, Büyük Tuz Gölü'nü Pasifik'e bağlayan hayali Buenaventura Nehri'ni aradığını açıklamıştı. Kıtayı boydan boya geçen, hatta Kuzeybatı Geçidi efsanesine bakılırsa, kıtanın üzerinden akan bu su yolu, uzun zamandır arzulanıyordu ve bu arzu gönülsüzce terk edilmişti. Ve Donner Ekibi, Utah'ın tuzlu batı sınırlarındaki kestirme yollara ilişkin kötü bir tarife kanarak, hayata veda etmişti. O zamanlar henüz haritalanmamış olan bu bölgeye, epeydir Büyük Amerika

Çölü deniyor. Fakat oraya bu ad verildikten uzun zaman sonra bile, Nevada'nın güney bölgesinin ortası haritalanmamış, keşfedilmemişti. Güneydeki 48 eyalet arasında sona kalan yerlerden biriydi burası ve bölgeye ilişkin haritaları doldurmak arazi mühendislerine bırakılmış gibiydi. Garip belki ama yirminci yüzyılın başlarında, Nevada'nın güneyinde keşfedilmemiş yerler hâlâ vardı; üstelik günümüzde artık var olmayan Manse, Montgomery, Midas, Belleville, Reveille ve Candelaria gibi maden şehirlerini, 1900'lerde bulundurmasına rağmen böyleydi bu. Yirminci yüzyılın ortalarında Galler genişliğindeki bir araziye, bünyesinde Nevada Deney Sahası'nı da barındıran Nellis Hava Kuvvetleri Üssü inşa edilince, sanki bölge yeniden bilinmeze dönerek, sivil haritalardan siliniverdi. Onlarca yıl boyunca binlerce nükleer bomba, adeta kundakçı birer küçük güneş gibi, deney .sahasında patladı

California'yı ada olarak gösteren son harita büyük olasılıkla Kaptan Cook'un seyahatlerinin ardından çizildi. Cortez Denizi teorisi, çok daha önce çökmüştü. Meksika'nın Baja California'sı, ABD'nin Aşağı California'sına dönüştüğünden beri Cortez artık bir boğaz olarak değil, Pasifik'le birleşen bir deniz olarak anılıyordu zaten. Eski haritalara bakıp da yaşadığım yerleri bir ada ya da boşluğun parçası olarak görmek garip geliyor. Nicholas d'Abbeville'nin 1650 tarihli haritası California'yı kıyıların ötesinde bir ada olarak gösterir; bu adanın yanına uzandığı kıyılar ise bir noktada silinir, sanki orada artık ne bir kara parçası vardır ne de su. Henrious Seile, 1652 tarihli haritasında adayı kuzeybatı kıyılarına yanaştırır ama o da kıyılarını kendinden emin bir kesinlikle çizmekten imtina eder. Üstelik adanın topraklarını sembolize eden geniş boşluğun üzerine de büyük harflerle "Terra Borealis Incognita" yazmıştır. Pedro Font'un San Francisco Körfezini tasvir ettiği, 1777 tarihli haritası bile (Fremont'un sonradan verdiği adla anarsak) Golden Gate'in kuzeyindeki iç bölgeleri boşluk olarak .bırakır. Ona kalırsa, çocukluğum terra incognita'da geçmiş oluyor

Ortasından akan iki büyük nehirle, İncil'deki dört nehirli cennet tarifine, dünyadaki diğer her şeyden daha fazla uyan Irak topraklarındaki son savaşı hatırlayın. Savaş sırasında yürütülen propaganda çalışmaları sırasında, konuya üşüşen akbabalardan biri, Bağdat'taki sivillerin bombalanmasına ilişkin şöyle demişti: "Bilinen bilinenler vardır; bildiğimizi bildiğimiz şeyler... Ayrıca bazı bilinmeyenleri de biliriz. Başka bir deyişle, bilmediğimiz şeyler bulunduğunun farkındayızdır. Fakat öte yanda bilinmeyen bilinmeyenler de vardır, bilmediğimizi bile bilmediğimiz şeylerdir bunlar." Bu üçüncü kategorinin, savaşın kayıp ve yıkımlarını belirlemede ne kadar hayati bir önem taşıdığı zamanla ortaya çıktı zaten. Öte yandan, filozof Slavoj ŽiŽek bu yorumu yapan kişinin atladığı dördüncü bir kategoriden bahseder; "'Bilinmeyen bilinenler', yani bildiğimizi bilmediklerimiz, tam olarak Freudyen bilinçdışına tekabül eder ya da Lacan'ın söylediği gibi, 'kendisini bilmeyen bilgiye'... Ve esas tehlike inkar edilen inançlarda, varsayımlarda ve bilmezden geldiğimiz müstehcen pratiklerde yatar." Haritalardaki terra incognita bölgeler, bilginin, etrafı bilinmezler okyanusuyla çevrili bir ada olduğunu söyler. Karada mı, .yoksa suda mı bulunduğumuz ise başka bir hikaye

yılında, Yves Klein, bir küreyi o derin, heyecan verici 1957 mavisine boyadı; ve bu sayede dünya üzerinde ülke ayrımı da, kara ve su ayrımı da kalmadı. Sanki dünya gökyüzüne dönüşmüş, sanki aşağı bakarken yukarıyı görmek mümkün olmuştu. 1961 yılında, tescilli mavisiyle rölyef haritaları da boyamaya başladı. Böylece topografya kalıyor fakat diğer ayrımlar kalkıyordu. Bu haritaların çoğu Fransa'nın çeşitli bölgelerini tasvir ediyorsa da, içlerinden biri Avrupa ve kuzey Afrika'yı bir arada gösteriyordu. Tek bir kütle olarak, aralıksız tasvir edilince, o sırada savaşta olan Cezayir ve Fransa arasındaki farklılıklar bile yok olmuştu. "Klein renkleri kullanmıştır," diye yazar sanat tarihçisi Nan Rosenthal, "sanki renkler, savaşları bitirmede kullanılabilecek, aleni bir yöntem, açık bir politik araçmış gibi..." O her zaman ayrımcılığın, bölücülüğün

karşısında olmuştu, hatta resimde çizgiler kullanıldığında bile ateş püskürüyor, renklerin birleştirici gücünü övüyordu. Üstelik gemiler ve ejderhalarla güzelleştirilseler bile, eski haritaların, imparatorların ve sermayenin araçları olduğuna ilişkin, birer hatırlatma gibiydi Klein’ın çalışmaları. “Kapitalizm dünyayı bilim yoluyla tanır,” demişti bir arkadaşım; ve bu haritaların yaptığı ayrımlar ile verdiği detaylar, öncelikle tüccarlar ve askeri harekatlar içindi. “Terra Incognita” ifadesiyle işaretlenen bölgeler ise, henüz teslim alınmamış yerlerden başka bir şey değildi. Dünyayı maviye boyadığınızda sanki her yer terra incognita oluyordu; bölünemez ve ...fethedilemez, vahşi bir mistisizm hareketi

Çalışmaları süresince, Klein temsiliyetin sınırlarını aşmanın veya bu sınırları ortadan kaldırmanın yollarını aradı; ki temsiliyet orada bulunmayanla ilgilidir aslında. Klein’ın sanatı ise tam o anla ve orada hazır bulunanla ilgiliydi, orada hazır bulunanın maddeden yoksun ya da boşluğun kendisi olduğu durumlarda bile böyleydi bu. O, biriciğin hatırı için çoğunluğu silmeye razıydı; saf renge ulaşmak için görüntüleri, tek bir nota için müziği, maddesel olmayan için maddeyi silmeye hazırdı. En önemli tabloları, öznesiz olanlardı ve bir insan figürünün tasvir edildiği çalışmalarında bile, ortada alçıya bulanmış bir erkek bedeninin ya da boyanmış bir kadın bedeninin geride bıraktıkları, yani temasın izleri vardı sadece; bir temsiliyet yoktu. Maddi çalışmaları da hiç değilse temsili değildi; ve o ayrışmanın, kaybolmanın ve maddeden kurtulmanın peşine düşmüş, bu eğilimi en dolaysız haliyle, *Le Vide* sergisinde görünür olmuştu. Alevler, tıpkı gaz memeleri gibi, bizzat birer sanat çalışmasına dönüştüğünde de, ateşin izini bırakmak için tuvalleri yakıp deldiğinde de, altın nehre atıldığında da, *Boşluğa Atlayış* sergisi açıldığında da bu eğilim hep ortadaydı. Mistikti çünkü niyeti rasyonel zihnin, beklentilerin ve belki endüstri çağının çözülmesiydi. Mantık haritasının böylece silinmesi ve bilincin saf boşluğuna adım atılmasıyla yaşanacak çözülme, Paris’teki ilk .sergisinin de konusuydu zaten

yılında açılan *Boşluğa Atlayış*, tartışmalara neden oldu. Bu 1960 sergiden geriyeyse resmi bir fotoğraf kaldı sadece. Taş duvarlarla çevrili, kaldırımları yaşlı bir Paris sokağı ile duvarların ardında yükselen bol yapraklı ağaçları gösteren bu fotoğraf için, Klein duvarın tepesinden ya da soldaki binanın çatısından atlamıştı. Fakat fotoğraf onu düşerken değil, yukarıya doğru sıçrarken gösteriyordu; vücudu kavislenmiş, kolları iki yana açılmış, saçının birkaç teli alnından havalanmıştı. Sokak epey altında, neredeyse dört metre aşağısında kalmış, sanki yere nasıl ineceğini dert etmesine hiç gerek yokmuş, sanki yere asla inmeyecekmiş, sanki uzayın yer çekimsiz diyarlarına girmiş, sanki fotoğrafın zamanı donduran coğrafyası onu sonsuza dek havada tutacakmış gibi atlamıştı. Siyah beyaz fotoğraflara has o beyaz gökyüzü, siyah takım elbisesi (Klein her zaman jilet gibi giyinirdi) ve yukarıya doğru kavislenen sırtı, bu atlayışa resmi olduğu kadar, şenlikli bir hava da katıyor, onu yerçekiminin krize girdiği bir an olmaktan çıkarıyordu. Fonda bir tren ilerliyor, bir bisikletli, o olmasaydı terk edilmiş sayılabilecek sokağın sağ yanında, Klein'ın bulunduğu yönün tersine doğru pedal çeviriyordu. Nasıl ki Bruegel'in tablosunda İkaros, bir çiftçi toprağı sabanla sürerken denize düşmüştü, Klein da hiç kimsenin bilmediği ya da ilgilenmediği bir anda uçmuştu işte; en azından fotoğraf bize bunu söylüyordu (fotoğrafın varlığı da en azından fotoğrafçıların .(olay yerinde bulunduğunun kanıtıydı aslında

Bir defaya mahsus olmak üzere dört sayfalık bir gazete çıkardı; *Le Dimanche* (Pazar) adlı gazetenin ilk sayfası da bu fotoğrafa ayrılmış, değişik haber formatlarında hazırlanan metinlerde ise çalışmaları tarif edilmiş, manifestosuna yer verilmişti. "Uzayda Bir Adam!" diye manşet atılarak, insanlı bir uzay aracını yörüngeye yerleştirme hedefiyle girilen uzay yarışının parodisi yapılmıştı. Fotoğrafın altında yazanlar ise şöyle tercüme edilebilir: "Monochrome [Yves le Monochrome onun *nom de guerre*'si idi], ki kendisi aynı zamanda dördüncü dan siyah kuşak sahibi bir judo şampiyonudur, düzenli aralıklarla dinamik yükselme egzersizleri yapar (bazen altına bir ağ gerdirir, bazen de hayatı pahasına ağ

olmaksızın yükselir)! Favori eserine eşlik edebilmek için, en kısa sürede uzaya gidecek kondisyona ulaşmayı hedefliyor: Favori eseri diye nitelediği, o aerostatik heykel, bin bir mavi balondan oluşuyordu ve 1957 yılında bir daha geri dönmemek üzere sergiden kaçarak, Saint Germain des Pres üzerindeki gökyüzünde yükselmişti. Heykeli salmak zaten uzun zamandır aklını meşgul ediyordu.” Metin, Klein’ın tabiatını çok iyi yansıtıyordu; zeka, sanat pratiği ve güncel olaylar ile espri anlayışı ve mistisizmi harmanlamıştı. Şöyle devam ediyordu: “Günümüzde uzayı resmeden herkes, resim yapmak için mutlaka uzaya gitmelidir; fakat oraya numara yapmadan varmalı, bir uçak, paraşüt ya da roket vasıtasıyla ulaşmamalıdır: Oraya kendi imkanlarıyla, kendi yağında kavrularak, şahsi gücüyle gitmelidir. Başka bir deyişle, uçmaya muktedir olmalıdır.” Gül Haçlıları ile geçmiş yıllardaki judo çalışmalarını zirvede buluşturmuş gibiydi. “Mavi Devrim Sürüyor,” .diyordu gazetenin sürmanşeti

Klein hayatının büyük bölümünü uçma takıntısıyla geçirdi. Dul bıraktığı eşi Rotraut bu durumu şöyle anlatıyordu: “Uçabileceğinden emindi. Bana keşişlerin yerden nasıl yükselineceğini bildiklerini söylerdi; ve günün birinde o da o noktaya ulaşacaktı. Bu, onun takıntısıydı. Küçük bir çocuk gibi, bunu yapabileceği konusunda kandırılmıştı sanki.” Uçmak, kelimenin tam anlamıyla, uzun zaman önce sahiplendiği gökyüzüne girmek, silinmek demekti, ki silinmek kafasını uçmak kadar meşgul eden bir diğer mevzuydu zaten; yakın bir arkadaşına göre, onun anlamı da boşluğa karışmaktı. Boşluğa atlayış, Budistlerin de kimi zaman kullandıkları bir ifadedir; aydınlanmayla, boşluğu kucaklamakla ilgilidir bu ifade. Ve boşluk, batılıların sandıkları gibi bir şeylerin eksikliğini anlatmak için kullanılmaz; boşluk, fani ve maddi olanın gitmesine izin vermek, limitsizliğe, aşkınlığa, özgürlüğe ve aydınlanmaya kucak açmak demektir. “Benimle beraber boşluğa gelin!” diye yazmıştı Klein, “Siz, benden hoşlananlar, hayal edin / O harikulade boşluğu / O ”...mutlak sevgiyi

Fotoğraf bir kanıttır; ama Klein'ın atlayışını gösteren o fotoğraf, uçmaya başlayan bir adamdan çok daha karmaşık bir şeyin kanıtıydı aslında ve neyin kanıtı sayılabileceğine ilişkin söylentiler coşkulu bir çeşitlilik gösteriyordu. Klein'ın fotoğrafı, esas sanat çalışmasının izinden ya da hatırasından fazlası değildi, sanat eseri de bizzat atlayışın kendisiydi. 19 Ekim 1960'ta çekilmiş bu fotoğraf, sonraki on yıl boyunca önem kazanacak yeni bir fotoğraf türünün ilk örneklerinden biriydi: Bu türden fotoğraflar, çok uzakta bulunan, anlık ve başka şekilde paylaşılamayacak kadar şahsi sanat çalışmalarının belgesi niteliğindeydi; o çalışmaları sergilemek mümkün değildi ve fotoğraflanmadıkları takdirde yitip gideceklerdi; fotoğraf bu noktada devreye giriyordu işte. Sanatçılar bedensel eylemlere, anlık hareketlere, uzaktaki manzaraların manipülasyonuna ilişkin belgeleri gösteriyorlardı. Böylece fotoğraf birincil bir sanat eseri ya da estetik bir deneyim olmaktan çıkıyor; görülmemiş olanın, geçmişin, başka yerde olanın hatırasına, hayal .gücünü harekete geçirmek için faydalanılan bir araca dönüşüyordu

O fotoğraf, montajlanmıştı: Judo üstadı Klein, gerçekten de atlamıştı fakat altında on judocu tarafından tutulan bir tente vardı; yani fotoğraf Klein'ı gösteren üst tarafla, altındaki sokağı tente ve çalışma arkadaşları olmaksızın gösteren diğer parçanın birleştirilmesiyle oluşmuştu. Halbuki McEvilley başka şekilde anlatıyordu. Onun ve Klein'a yakın başkalarının (aralarında, tekrarlanan atlayışlar sırasında orada bulunanlar da vardı) ifadelerine göre, esas atlayışı o yılın ocak ayında gerçekleştirmişti ve önceki görgü tanıklarının hazır bulunmadığı bu atlayışa ilişkin bir kanıt sunulamıyordu. Rotraut'tan önce birlikte yaşadığı Bernadetta Allain bu esas atlayış sırasında oradaydı ve o günü şöyle aktarıyordu: "Nasıl düşeceğini bilen bir judocu için, ortada olağanüstü bir durum yoktu... Onun kadar eğitimli birinden nasıl toplanıp, nasıl düşeceğini bilmesi beklenir. Bunu meydan okumak, karşı koymak, boşluğa atlama kapasitesine sahip olduğunu kanıtlamak için yapmıştı; ve aslında, pencereden aşağıya atlamıyor, gökyüzüne doğru sıçrıyordu... Altında kaldırım dışında hiçbir şey

yoktu; hiçbir şey!” Atlayışın gerçekleştiği mevkide, Rue de l’Assomption’da –Göğe Kabul Sokağı’nda– galeri sahibi Collette Allendy’nin evi vardı. Katolik Fransa’daki bu sokak, Bakire Meryem’in cennete kabulüne göndermede bulunuyordu şüphesiz, bu sessiz sokak 16. Bölge’de, Rue de l’Annonciation’ın –Bildiri Sokağı’nın– da birkaç blok ötesindeydi. (17 yaşındayken, birkaç ay bu sokaktaki bir hizmetçi odasında kalmıştım; eski Paris haritasına bakıp da bunu fark ettiğimde, atlayışın gerçekleştiği yerden, orada neler yaşandığını bilmeksizin, defalarca geçtiğimi düşünerek şaşırmıştım. Hayatlarımız ortak bir coğrafyadan, ama kendi (...haritalarını izleyerek ilerliyor

Ocak ayındaki atlayıştan sonra, pilot bir arkadaşını ziyarete gitti; bu, Klein’ın onu son görüşüydü çünkü arkadaşı uçağıyla Himalayalar’da boşlukta yiterek, ortadan kaybolacaktı. Atlayıştan kalan tek iz ise, “burkulmuş ayak bileği” nedeniyle bir süre topallamak zorunda kalmasıydı. Buna rağmen, çok az kişinin gerçekten atladığına inandığını fark edince, ekim ayında bir başka sokakta, bu kez kameralar önünde, atlayışı tekrarladı. İşte, kameralar karşısında yapılan bu ikinci seferde gerçekten de bir tenteyle altında bekliyorlardı. Çünkü Rotraut onu altında kaldırım dışında hiçbir şey bulunmadığı takdirde, atlamaması konusunda ikna etmişti. Resmi fotoğraf, onu huzur içinde, yukarıya doğru seyahat ederken gösteriyordu. Bir diğerinde ise, karşımıza bulanık ve yüzü aşağıda, mağlup bir figür olarak çıkıyordu; düşen bir insan gibi değil de, belki düşen bir kedi gibiydi. Oysa kamusallaştırılan fotoğrafta, sonsuza dek yukarıya doğru süzülürken görülecek. Kameranın .muhafaza ettiği o anda gerçekten uçuyordu çünkü

Yves Klein hakkında söylenecek başka ne var? O üç atlayıştan sonraki yıl, New York’ta soğuk, sanat sahnesi çiçek açmak üzere olan Los Angeles’taysa sıcak bir resepsiyonla karşılandığı ABD’ye gitti. Ölüm Vadisi’ni ziyaret etmek için sabırsızlanıyordu. Genç bir sanatçı ile kuratör de, yol boyunca eşlik etmeseler bile, onu arabayla çölün derinliklerinden geçirdiler. Gül Haçlıları’na ilişkin öğretilerin geldiği uzak batıya yolculuk yaparken, judo öğrenmek için uzak

doğuya giderek başladığı serüveni tamamlıyordu sanki. Sonraları zihni gittikçe artarak ölümle meşgul olmaya başladı, ölümü her zaman uçmakla ve yok olmakla özdeşleştirirdi zaten. Paris'e döndüğünde gezegen rölyeflerine ve maviye boyalı harita rölyeflerine başladı, hamile kalan Rotraut ile evlendi, ve amfetamin yüzünden bedel ödeyerek zayıf düşen kalbi, tökezlemeye başladı. Yves Klein adını taşıyan oğlu doğmadan birkaç ay önce, Haziran 1962'de, henüz otuz dört yaşındayken hayatını kaybetti. Trajik şekilde genç bir yaşta ölse bile, hayatı bir meteordan, kayan bir yıldızdan, gökyüzünde seyreden bir yörüngeden, son şeklini almış .bir sanat eserinden farksızdı

Filmler yapılırken ışık kadar karanlık da kullanılır; aydınlık görüntüler arasında verilen, o kısacık, karanlık molalar, birçok görüntünün tek bir sinema filmini meydana getirecek şekilde birleştirilmesini mümkün kılar. O karanlık olmasaydı, elimizde sadece bulanıklık kalırdı. Tüm bunlar demek oluyor ki, uzun metrajlı bir filmde yarım ya da bir saat kadar süren, saf bir karanlık vardır ve bu karanlık görünmeden geçer. Eğer tüm karanlık arka arkaya konulsaydı, sinemadaki kalabalığı, derin bir hayali geceye gözünü dikmiş otururken bulurdunuz. Burası, filmin terra incognita'sıdır, her haritada bulunan karanlık kıtadır. Benzer şekilde, bir koşucunun her adımı bir atlayıştır aslında; bir an için zeminle arasında hiçbir bağ kalmaz. O kısa an sırasında, gölgesi ayaklarından bir sızıntı gibi dökülmez artık; altında sanki ikiziymiş gibi süzülür. Kuşların gölgeleri de böyledir; dünyanın yüzeyini okşayarak kuşların altlarında emekler, onların yüzeye yakınlaşması ya da yüzeyden uzaklaşmasıyla, büyür veya küçülür. Uzun mesafe koşucusu arkadaşlarım söz konusuyken, bu küçük uçuş kırıntıları bir araya gelerek kayda değer bir zaman dilimini meydana getirir. Onlar kendi güçleriyle dünyanın üzerinde uçmuşlar, bu gezinti arka arkaya konulduğunda birkaç dakikayı, belki bir saatlik dilimin kayda değer bir bölümünü bulmuştur; hatta 100 mil yarışlarına katılanlar için uçuş süresi çok daha uzundur. Biz uçarız; karanlıkta hayal kurarız; .cenneti ölçülemeyecek kadar küçük lokmalarla yalayıp yutarız

Tek Katlı Ev

Kaplumbağayı iki elimle taşıyor, odanın içinde dolaşırken, onu bir papaz yardımcısının İncil'i ya da kutsal çubuğu tuttuğu gibi, öne doğru uzatıyordum. Rengi kızıla çalan kabuğunun her parçası birbirinden farklıydı. Onu taşıdığım süre boyunca, üzerinden yere su damlatmıştı. O boydaki bir kaplumbağanın depolayamayacağı kadar fazla su akıtıyordu. Bir çeşmeydi adeta; avuçlarıma aldığım yarık bir taştı ve uyandığımda da dolaştığım o odanın, çocukluğumun .geçtiği oda olduğunu fark ettim

On dört yaşımda terk ettiğimden beri ara sıra bu evin içinde gezinirdim. Ayrılalı çeyrek yüzyıl olmuş ama rüyalarımda oradan hâlâ kopabilmiş değilim. O dönemde çok rastlanan, tek katlı, L şeklinde, klasik bir banliyö eviydi. Çocukların çizdikleri, surata benzeyen evleri düşünün; gözler pencere, ağız ise kapıdır. Her şeyin merkezinde ve dayanıklı oluşları, binaları ev yapan özelliklerdir, kafamız da aynı nedenle evimizdir zaten. Birbirlerine açılan ve böylece evi büyük bir koridora dönüştüren ortak kullanım alanlarıyla, bu koridora sonradan eklenmiş çıkmaz sokaklara benzeyen yatak odalarıyla, o evin merkezi yoktu; fakat buna rağmen, ruhum uzun süre oraya saplanıp kaldı. Evin önceki sahiplerinin dört bir yana diktikleri bitkiler garip ve egzotikti: fırça çalısı; yapma bir çilek ağacı; oğlanların o yıllarda giydikleri kadife pantolonlarla aynı açık maviden bir çam; etli yapraklı bitkiler ve isimsiz, tanımsız, yenmeyen, parlak yapraklı ya da dikenli diğerleri... Bahçenin her daim gölgede kalan, dar bir bölümüne diktikleri zambak, yılda sadece bir kez ama büyük bir çiçek açardı; bu çiçek, bir yaratığın buruşturulmuş, ince, siyah derisinden yapılmışa benzerdi. Sokağa bakan iki çocuk odasının önünde de şekilsiz birer ardıç ağacı vardı; ve geceleri yoldan geçen arabaların ışığı vurunca, dalların gölgesi duvarlarda bir pterodactyl gibi dolaşırdı. Tenteler, saçaklar ve perguleler; ışığın formika, fayans,

linolyum ya da koyu yeşil bir halıyla kaplanmış yüzeylere, doğrudan ulaşmasına engel olurdu. O koyu yeşil halı sayesinde odalar, ormanların havadan çekilmiş fotoğraflarına benziyordu. Evin her yanı, itici, garip malzemelerden yapılmış gibiydi ve yüzme havuzu .içlerinde en garibiydi

Havuzun ısıtıcısı yoktu ve yılın büyük bölümünde bir deri bir kemik çocukların içine giremeyeceği kadar soğuk olurdu; fakat her zaman süpürülmesi ve suyun üzerinde biriken pislik ve atıkların her zaman temizlenmesi gerekirdi. Bu işlemler için gereken aletler, fevkalade uzundu; başı bulutlara değen Behemoth'un çatal bıçak setiydi sanki bunlar. Çıplak ayakla girdiğinizde, tabanlarınızı aşındıran pembe beton kenarları vardı. Soluk turkuvaz rengi ve keskin klor kokusuyla normal bir havuzdu aslında. Yine de her su birikintisinde insanı ürperten, gizemli bir yan bulunur; bulanık sular, diplerinin karanlığında görünmez şeyler saklarken, temiz suların dibini görebilmek, içine düşecekmişsiniz gibi bir his yaratır. Halbuki su, sizi ne havaya ne de toprağa benzemeyen hacmi ve gövdesiyle, yukarı kaldırır. "Suyun gövdesi" ifadesi, o evdeki havuza gerçekten de çok uygun düşüyor: Çünkü oradaki, dokuz metre genişliğinde, en derin yeri iki buçuk metreyi bulan, kendinizi kucağına atabileceğiniz, transparan bir tutsaktı. En hafif esinti bile yüzeyini dalgalandırmaya yetiyordu; ve güneş o dalgaları sürü halinde, suya paralel uçan, ışıktan kuşlara dönüştürüyordu; ya da balıksız bir denize atılmış sonsuz bir ağa... Sonraları tıpkı ev gibi, bu havuz da defalarca rüyalarıma girdi. Evin çıkışını bir türlü bulamadığım rüyalardı bunlar; sanki yıllardır içinde kayıptım. Oysa havuz, .kuyuya benzemesine rağmen, bu labirentin parçası değil gibiydi

O evde korkunç şeyler yaşandıysa da bunlardan hiçbirisi olağandışı veya ilginç değildi; yine de terapistlerin bu tür hikayeleri dinlemeye neden saatler ayırdıklarını anlamama yetti. Belki de söylenebilecek tek şey, insan kalbinin kapitalist olduğudur. Kapitalist bir kalp için, yaşamın özündekilere el koymak ve onları biriktirmek mümkündür; böylece pazarda tekel olmanın güveniyle, mutluluğun kontrolünü ele alabilir. Bu yorum, iktisadi kıtlık

kavramına, yani etrafta herkese yetecek kadar şey bulunmadığı hissiyatına ve maddi olmayan durumların da belli bir miktarı olduğuna yönelik inanca dayanır; oysa bu miktarı paylaşarak artırabileceğini düşünmek de bir seçenektir. Bir hikaye, Ariadne'nin ipliği ya da bir labirent veya labirentin yırtıcı devi Minotaur gibi, bir hediye olabilir pekala. Yolumuzu hikayeler vasıtasıyla buluruz ve .bazen kaçmanın tek yolu bu hikayeleri terk etmektir

Birkaç yıl önce, rüyamda annemin evi yeniden düzenlediğini gördüm, daha doğrusu rüya tabirleri sözlüğünün saçmalıklarına göre, yaptığı şeyin açıklaması buydu. Yüzme havuzunun etrafında cam kırıkları vardı, banyoda suya batmış, tabut şeklinde iki küvet duruyordu ve benim yeni boyanmış küçük yatak odamın bir duvarına dans eden iskeletler çizilmişti. Birkaç defa babamı gördüğüm de oldu. Ölümünden çok uzun zaman, keşişin bana silah kullanmayı öğretmesinden ise kısa bir süre sonra, babama rüyalarımda "Geri çekil, silahlıyım," dediğim bir dönemden geçtim. Ben bu şekilde, defalarca zafer kazandıktan sonra, babam zararsız birine dönüştü sanki. Yıllar içinde, epey aşama kaydettim. Önce ebeveyn yatak odasına yerleştim, ardından taşınmaya karar verdim ve ailemi de kendi odamdan çıkardım. Tüm bunların ardından .kaplumbağalı rüya geldi işte

Rüyalarda hiçbir şey kayıp değildir. Çocukluğunun geçtiği ev, ölüler ve kayıp oyuncaklar, uyanık zihninin asla ulaşamayacağı bir canlılıkla yeniden belirir. Rüyalarda hiçbir şey kayıp değildir; rüyayı gören kişi dışında... En tanıdık mekanların bile aslına pek benzemediği, her birinin imkansıza açıldığı bir arazide dolaşırsın. Fakat su akıtan o kaplumbağayı taşıdığım rüyanın sabahında, artık o evde tutsak olmadığımı biliyordum. Bir rüyanın ağırlığı, uzunluğuyla doğru orantılı değildir. Bazı rüyaların hammaddesi sistir, bazılarınınki dantel, bazılarınınki kurşundur. Bazı rüyalarda ruhun biriktirdiği enkazlara rastlanmaz, bu rüyalarda daha ziyade .dışarıdan gönderilmiş yıldırımlar vardır

Kaplumbağanın nereden geldiğini düşünmeye başladım sonra. İki yaşındayken gittiğim hayvanat bahçesinde, bir Galapagos

kaplumbağasının sırtına çıkmıştım; ortanca kardeşimin evde beslediği kutu kaplumbağasını da hatırlıyorum; hayvanlara zulmetme algısının henüz bu kadar açık olmadığı yıllarda, Paskalya zamanı kırmızı yanaklı küçük su kaplumbağalarını boyardık; Zuni Kızılderililerinin ölülerin ruhlarının kaplumbağa olarak döndüğüne ilişkin görüşlerini de okumuştum; kaplumbağa imgesinin beni her zaman çektiğini fark ettim. Yine de on yıl kadar önce, Mojave'de birkaç kadın arkadaşımla birlikte kamp yaptığım sırada, karşılaştığım çöl kaplumbağasını hatırlamam için aylar geçmesi gerekti. O yetişkin kaplumbağayı Ölüm Vadisi'ne giden tali yolun ortasında görmüş ve hemen kamyonetimi durdurmuştum. Ona bakmak için dışarıya çıktığımızda, kaplumbağalar hakkında bildiklerimi sayıp dökmeye başlamıştım: Bu yaratıklara dokunmak kötüydü çünkü yerleri değiştirildiğinde strese giriyor, hastalıklar ve enfeksiyonlar karşısında savunmasız kalıyorlardı. Daha net konuşmak gerekirse biri onlara dokunduğunda mikrop kapıyor ve bir solunum yolu hastalığına yakalanıyorlardı. Strese girdiklerinde depoladıkları tüm suyu boşalttıkları da oluyordu. Bardaktan boşanırcasına yağan bir yağmurun ardından, yapraklardan içtikleri ya da su birikintilerinden edindikleri suydu bu; ve ağırlıklarının yüzde 40'ına tekabül eden suyu kaybetmek, başlı başına bir krizdi .zaten

Diğer yandan, hem Mojave'de hem de Batı Colorado çöllerinde, bir arabanın ya da yoldan ayrılmış bir arazi aracının altında kalma olasılıkları da vardı. Kaplumbağa biz durunca durmuş, biz de onu incelemeye koyulmuştuk. Bize doğru yaklaşan araçları henüz daha uzaktalarken seçebiliyorduk. Derken temiz bir havlu aldım ve kaplumbağayı havluyla yerden kaldırdım. Kafasını ve bacaklarını içeriye çektiğinden, üzerinde eş merkezli çizgiler bulunan, toz rengi bir kubbeyi ya da mandala motifli bir mozaiği taşıyor gibiydim. Onu on beş metre kadar öteye, çalılarla kaplı çölün derinliklerine götürdüm ve başı, daha evvel gitmekte olduğu yöne bakacak şekilde yere bıraktım. Bırakır bırakmaz yeniden, bir o yana, bir bu yana yalpalayarak yürümeye başladı, her adımda kabuğu sallanıyordu. En

ünlü Budist hikayelerinden biri, kadınlardan uzak duracaklarına yemin eden bir çift keşişle ilgilidir. Günün birinde vahşi bir nehrin kıyısına gelirler. Burada rastladıkları bir kadın, karşıya geçmesine yardım etmeleri için yalvarır (Eski hikayelerde atletik kadınlara pek yer yoktur). Keşişlerden biri de onu karşı kıyıya kadar taşır. Bir süre sonra, ikili başka bir uzak sahilde ilerlerken, diğer keşiş, kadına yardım eden keşişi, yeminini bozmakla suçlar. Keşiş bu suçlamayı, "Neden onu hâlâ taşıyorsun? Ben ırmağı geçtikten sonra bıraktım oysa," diye cevaplar. Ben de çölde karşılaştıktan birkaç yıl sonra, o kaplumbağayı hâlâ taşıyormuşum meğer; fakat zamanla bir .pusulaya, geçiş iznine, bir tılsıma dönüşmüş

Çöl kaplumbağası, soyu tükenmekte olan bir tür (Balık ve Vahşi Hayat Enstitüsü, çöl kaplumbağasını 1990 yılında resmen "tehdit altında" statüsüne geçirdi). Bu durumun sorumlusu ise insanlık. Sayılarındaki düşüşün ardında, insana bağlı pek çok sebep var. Bölgenin yerlisi olmayan bitkilerle, beslenme düzenleri bozuldu. Yaşadıkları yerlerde otlatılan hayvanların, köpeklerin, taşıtların, kalkınmanın, askeri üslerin, kaplumbağalar üzerinde hep olumsuz etkileri oldu; evde beslemek için alıkonulmalarının da öyle tabii... Çöllerde biriktirilen çöp yığınları karga popülasyonunu muazzam miktarda arttırdı ve kargalar kabukları henüz onları koruyacak kadar sertleşmemiş, beş yaşından genç kaplumbağaları avlamaya başladı. (Keşiş bir keresinde, aldığı gaga darbeleriyle ağır yaralanmış bir kaplumbağa bulmuş, onu eve getirip, hayvanat bahçesinden tanıdığı bir veterineri aramıştı. Veteriner onu mutfak lavabosunda ameliyat ederek, kurtarmayı denedi. Sonraki günlerde şehir dışındaydım, Keşiş bu birkaç gün boyunca beni arayıp, "Bayan Kaplumbağa"nın sağlık durumu hakkında bilgi verdi. Bu konuşmaların sonuncusunda, ne yazık ki, "Bayan Kaplumbağa'yı kaybettik," demişti.) Çöl kaplumbağası bir yıldan daha uzun bir süre hiçbir şey yiyip içmeden hayatta kalabilir; yılın birkaç ayını çölün nispeten daha soğuk olan kuzey bölgelerinde uyuyarak geçirir; yazın en sıcak günlerinde kazdığı serin çukurda kalır; çukurundan nadiren bir buçuk kilometreden fazla uzaklaşır; yavaşça yürür; bir yüzyıldan

daha uzun bir süre boyunca, yavaşça yaşar. Çöl kaplumbağaları yaklaşık altmış milyon yıldır bu dünyanın bir parçası. Onları kurtarmak için yapılan plansa, bir beş yüz yıl daha yaşamaları konusunda kaplumbağalara yüzde elli şans tanıyor. Hükümet onlar için daha fazla kaynak ayırmaya veya bölgedeki faaliyetleri, şartları .hiç değilse eşitleyecek kadar kısıtlamaya yanaşmıyor

yılında bir etnograf, Chemehuevi kabilesinden bir nalbanda 1919
âşık oldu; bu kabilenin geniş topraklarının bir bölümü kaplumbağaların yaşam alanının da kalbiydi. Tanıştıklarında nalbant, George Laird, çoktan 48 yaşını bitirmişti ve henüz daha genç bir oğlanken unutulmuş, kaybolmuş ve geçerliliğini yitirmiş bilgileri dağarcığında toplamıştı. 16. yaşının kış mevsiminde –1888 yılına tekabül ediyor– frenginin son safhalarındaki acılı bir adamın bakımını üstlenmişti; son günlerini yaşayan bu adam, ona dillerinin çok daha sade bir versiyonunu öğretmiş, “uzun uykusuz geceleri ölümsüzlere, bir zamanlar insan olan ve yakında yeniden insana dönüşecek hayvanlara dair masallarla doldurmuş, hepsini harika bir üslup ve zarafetle anlatmıştı.” 21 yıl boyunca Chemehuevili nalbantla, etnograf Carobeth Laird, hiç ayrılmadılar; kocasından dağarcığındaki bütün hikayeleri, kabilenin dilini ve şarkılarını öğrendi; George öldükten, kendisi de yaşlandıktan sonra, Carobeth tuttuğu notlarla hatıralarını bir etnoğrafya kitabına dönüştürdü. Şöyle diyordu kaplumbağa hakkında: “Bu sürüngen yiyecek olarak cazipti; ayrıca kendisine has aurasına kutsallık atfediliyordu. İnsan ruhunu sembolize ederdi o; hâlâ da ediyor. ‘Bir Chemehuevi’nin kalbi serttir, tıpkı kaplumbağanınki gibi.’ Burada bahsedilen ‘sert kalplilik’, dayanma ve hayatta kalma becerileri ve iradeyle eş anlamlıdır.” Fakat gelin görün ki, kaplumbağalar bize rağmen .hayatta kalmayı beceremiyor maalesef

Kaybolmak şeylerin doğasındadır, tersi değil. Anlatılmalarına imkan veren diller ortaya çıktığından bu yana, yüz milyarlarca rüya görülmüştür herhalde. Bunlardan kaçının zamanın karşısında çürümeden direndiğini bir düşünün; ne kadar az ismin, ne kadar az dileğin ve hatta ne kadar az dilin direndiğini. Britanya ile İrlanda’ya

o kayaları dikenlerin hangi dilleri konuştuğunu bilemiyoruz örneğin, hatta o taşların ne anlama geldiğini de anlayamadık. Los Angeleslı Gabrielano halkının ya da Marinli Miwok halkının dillerini de; Nazca, Peru'daki çöle o dev çizimlerin nasıl ve neden yapıldığını da bilemiyoruz. Hatta Shakespeare veya Li Po hakkında bile çok fazla şey bildiğimiz söylenemez. Sanki istisnayı kural haline getirmiş ve genellikle kaybettiğimiz gerçeğini boş verip, çoğunlukla muhafaza ettiğimize inanmışız. Şimdi geriye dönmeli ve düşürdüğümüz nesneleri takip ederek, tıpkı ormanda kaybolan Hansel ve Gretel gibi, dönüş yolunu bulmalıyız. Nesneler bizi zamanda geriye götürür, tüm kaybı tersine çevirir, bu yolda ilerledikçe önce kayıp gözlüklerimizi, sonra kayıp oyuncaklarımızı, en sonunda süt dişlerimizi buluruz. Aslında bakarsanız, objelerin büyük çoğunluğu bir araya gelir ve telafisi mümkün olmayan geçmişimizin, gizli takımyıldızını oluşturur. Rüyalarda bize geri dönen bu takımyıldızıdır işte; fakat bu defa rüyayı gören kişi kayıptır maalesef. Bugün hâlâ bir yerlerde varlar aslında: Çakılar ve plastik atlar, çürümezler; ama dünyayı dolaşan obje akıntısına kapılıp, ?nereye gittiklerini kim bilebilir ki

Bir yüzünde sahte elmasla işlenmiş hilal şeklinde bir ay ile yıldızlar bulunan, diğer yüzüne okunamayacak kadar karmaşık harfler kazınmış bir madalyon bulmuştum bir zamanlar; içindeyse sanki tarih öncesinden kalmış iki fotoğraf vardı. Biri onu kaybettiği için çok üzülmüştü muhtemelen; fakat sahibi hiç ortaya çıkmadı; ben de madalyonu hâlâ saklıyorum. Bir başka seferde, dünya üzerinde insan elinin değmediği son yerlerden birinde, Portekiz büyüklüğündeki o yol geçmez coğrafyada, bir nehrin üzerinde yolculuk yapıyordum. Daha yola yeni çıkmıştım ki bir çorabımı kaybettim, bir süre sonra da güneş gözlüğümü... Gözümde, vahşi doğanın berrak karmaşasını nasıl kirlettikleri canlanıyor. Belki hâlâ oradalar, belki de biri onları buldu ve benim madalyonlu kadını merak edişim gibi, o da beni merak etti. O yolculukta salın bir yanına yaslandım ve saatlerce, ismini kimsenin bilmediği o nehrin dibine baktım, daha sonra o nehir, az bilinen bir başka nehre

döküldü. Üstünden geçip gittiğim binlerce, yüz binlerce ve hatta milyonlarca taşa dikmiştim gözlerimi; gri, pembe, siyah ve altın rengi taşlar, dünyanın en temiz suyunun dibinde yatıyordu. Kilometreler boyunca, suyundan çekinmeden içtiğim o nehrin üzerinde dolaştım. Maddi objeler her şeye tanıklık eder ve hiçbir şey .söylemez. Hayvanlar daha fazla şey söyler. Ve kaybolur

Şeyler, malumatımızdan çıkarlar, bu bir –bilgi denizinin neresinde olduğumuzu ya da onların nerede bulunduklarını bilmeyiz bazen–; şeyler dünyadan silinirler, bu da iki. Bugünlerde, bilinen şeyle aktüel olan arasında bir dönüm noktasındayız. Biyologlar, bilimin 1 milyon 700 bin türü tanıdığından bahsediyor, öte yandan dünyada toplam 10 ila 100 milyon arasında tür bulunduğu sanılıyor. Keşif ve kategorizasyon hızımız, manik bir oranda arttı; fakat bilinen ve bilinmeyen, bütün türlerin dünyadan silinme oranları da aynı şekilde artıyor. Daha çok şey biliniyor, bilinecek daha az şey kalıyor; bildiklerimizin de bilmediklerimizin de ucunu kaçırıyoruz. Bazı türlerin bilim onları henüz tanıyamadan yok oldukları kesinleşti artık. Bunları düşününce, kafamızın içindeki alanın, bilgi birikimizimizle beraber genişlediğini hayal edebiliyoruz; öte yandan kafamızın dışındaki alan, türlerin yok olmasıyla beraber daralıyor. .Kelimenin gerçek manasıyla, onları yalayıp yutuyoruz sanki

Rüyalarımda kartal olduğumu da, yeşil bir saka olduğumu da gördüm; üç başlı bir çakalla da, kurtlar, tilkiler, vaşaklar, köpekler ve aslanlarla da, ötücü kuşlar, balıklar, yılanlar, sığırlar ve foklarla da, birçok at ve kediyle de karşılaştım. Bunlardan bazıları konuşabiliyordu. Bir rüyada, bir kadın sezaryenle bir geyik doğuruyor, geyik henüz daha üzerindeki doğum sıvıları kurumadan koşarak uzaklaşıyor, ağaçların gizlediği karanlık bir yola giriyordu. Bir diğer rüyada kadın bir yavru geyiği emziriyordu, bir başkasında kahverengi bir ayı, bir kadınla evlenmişti. Bir zamanlar “Onların hepsi bir açıdan, yük hayvanlarına benzer,” demişti Thoreau, “Düşüncelerimizden bir bölümünü taşımak için yaratılmışlardır.” Hayvanlar hayal gücünün kullandığı en eski dillerden biri; dolayısıyla yok olmalarının binlerce trajik yanından biri de bu dilin

susacak olması. Bir keresinde, bir adam bana yazdıklarımın büyük bölümünün kayıplarla ilgili olduğunu söylemişti, dünyaya bu pencereden bakıyordum; bu yorum aklımdan uzun zaman çıkmadı. Bu noktada iki nehir birbirine karışıyordu sanki. Bunlardan biri, tarihçinin her şeyi tutma, kağıda dökme ve böylece hiçbir şeyin kaybolup gitmemesini sağlama arzusudur; tarihçi arşivleri açmaktan, çoktan unutulanları ya da sonsuza dek yitmek üzere olanı anmaktan zevk alır. Diğer nehir de, çağımızda birçok şeyin yerlerine yenileri konulmaksızın kaybolduğuna ilişkin ortak deneyimdir. Güneş, her dakika dünyanın bir yerlerinde batıyor ve insanlar uyandıklarında nadiren hatırlayacakları rüyalara dalarlarken, bir gün daha belgelenmeksizin yitip gidiyor. Kaybı dayanılır kılan tek şey ise, bolluğun devamlılığıdır, ancak bu devamlılık sağlandığında kayıplar doğal karşılanabilir. Güneş daha pek çok defa doğacaksa .da, rüyaların bile zamanla anlamını yitirdiğini görebiliriz

Rüyaların altın çağı, içinde bulunduğumuz andır ve anın barındırdıklarının çoğu, dışarıya sızıyor. Times Meydanı'ndaki saat, bu bin yıl bitene kadar geri sayacak; saniyeler, dakikalar, saatler ve günler dijital ekranda birbirleriyle yarışarak, geçip gidecekler. Halbuki zamanı, tehlike altındaki türlerin lehine çevirmek de aslında mümkün. Günde en az 30, yılda 10 binden fazla tür kayboluyor; eğer bir şeyler ya da her şey, radikal bir biçimde değiştirilmezse, bu yüzyılın sonunda türlerin yarısını kaybetmiş olacağız. Şimdiki zamanı Nuh'un gemisi gibi düşünün; açgözlülük, medeniyet ve zehir de, hayvanları ve bitkileri uçurumun kenarına, denizin dibine, yani geçmişin topraklarına doğru kovalayan korsan üçlüsü olsun. Orta batı göklerini, geçen yüzyıldaki gibi, göçmen güvercin sürüleri saatlerce ve hatta günlerce süslemiyor artık; Samson'un incili midyeleri orta batı nehirlerini 1930'larda terk etti; Santa Barbara'nın ötücü serçeleri 1959'dan, Tecopa sazanları 1972'den beri yok; yirminci yüzyılın sonlarında ABD'de 142 Sonoran antilobu kalmıştı, 2002 itibariyle bu sayının yarıya düştüğünü söylemek mümkün; Havai'deki salyangoz türlerinden 72'si kayboldu; Büyük Göller'deki mavi turna balığının soyu, hemen hemen aya ilk kez

ayak bastığımız anda tükendi; benekli karabatak, altına hücumun .yaşandığı zamanlarda Alaska’dan ayrıldı

California’daki altın yağması sırasında, kalabalık bir Yanki nüfusu, çöl kaplumbağasının yaşam alanının kalbine ilk kez ulaştı. Ölüm Vadisi’ne 1849’da gelen 49’luların, Sierra Nevada’daki altın madenlerine erişmek konusunda aceleleri vardı; ve Great Basin’e Sierra’nın karlı geçitlerini aşamayacak kadar geç geldikleri için, bir Mormon’a Güney California’dan geçen İspanyol rotasında kendilerine rehberlik yapsın diye, para teklif ettiler. Kendilerine Kumda Yürüyenler Şirketi diyorlardı; bu firma, San Joaquin Şirketi’nin yozlaşmış hali sayılabilirdi çünkü aslında hiçbiri, adının İspanyolcası ana madenin güneyindeki nehre ve vadiye verilen bu azizi tanımıyordu. Yolda karşılaştıkları O. K. Smith adlı 21 yaşındaki New Yorklu, Orta California’ya giden daha doğrusal bir yola dair güzel hikayeler anlattı onlara. Bunun üzerine yük arabalarından çoğu bahsi geçen bu kestirme yola yönlendirildi. Rehber, kalan birkaç arabayla İspanyol Rotası’nda ilerlemeyi sürdürdü. Fakat gezginleri esas ayartan, hükümetin bölgeye gönderdiği, kaşif John C. Fremont’un –namı diğer “yol gösterici”– çizdiği haritaydı aslında; haritada doğu batı doğrultusunda uzanan bir dağ sırası vardı ki bir süre sonra bunun aslında var olmadığı ortaya çıkacaktı (Bu kötü haritanın, Donner Ekibi’nin 1846 yılında başarısızlığa uğramasında da payı bulunuyor). “Bu dağlar henüz keşfedilmedi; sadece keşfedilmiş toprakların kuzey sınırında bulunan yüksek noktalardan görüldü,” diyordu harita, hemen altına da büyük harflerle şöyle yazılmıştı: “Keşfedilmedi.” Kumda Yürüyenler, o hayali dağların eteklerinden ilerleyebileceklerini düşünmüşlerdi. Fakat yola çıkanlardan çoğu, arazi yük arabaları için geçilmez bir hale gelince geri döndü, kalanlar da daha küçük ekiplere ayrıldılar. Bu ekipler, bir süre sonra vardıkları Ölüm Vadisi’nde yolda kaldılar; Batı Yarımküre’nin en alçak bölgesiydi burası; iki dik dağ sırasının arasında kalmış boş bir ağza benzeyen, ...kurumuş bir göl yatağı

Bölgede, suyun büyük bölümünün en yüksek dağlarda“ bulunduğunu öğrenecek kadar çok kalmıştık; vadilerdeyse ya kötü su vardı ya da o bile yoktu. Dolayısıyla güney yönündeki daha alçak bölgeler, daha kolay bir geçiş imkanı vaat ediyordu ama vaatleri arasında su veya çimenlikler yoktu. Bunlar olmaksızın hayatta kalamayacağımız da kesindi,” yazmıştı William Manly, yarım yüzyıl sonra: “Kesin olan şuydu ki kaybolmuştuk. Berrak geceler ve gündüzler, güneşin doğduğu ve battığı noktaları tespit ederek, pusulayla yön bulmayı kolaylaştırıyordu. Fakat doğanın bu geniş coğrafyasında, bir ay ya da daha uzun bir zaman hiçbir canlıya rastlamaksızın geçebilirdi. Cepleri tozla dolmuş bir yelek ve menzilinde açlıktan ölen bir avcı... Zira orada ateş edebileceği, büyük ya da küçük, hiçbir canlı yoktur.” Manly, yetenekli bir avcı ve doğa insanıydı. 1849-1850 kışında, seyahat ettiği o bölgede vahşi hayata neden rastlayamadığını açıklayabilecek, hiçbir veri yok. Bu öncüler için, Mojave bomboş bir bölgeydi; su yoktu, hayvan yoktu, isim yoktu, harita yoktu, kısacası bir yere hayat ve mana katan hiçbir şeye rastlanamıyordu. 11 kişilik ekiplerden birinin, hayatta kalan iki mensubu, canlarını Paiute halkına borçlu olmalarına rağmen, Kızılderililerden korkuyordu. Ekibin kalan dokuz üyesinin iskeletleri ise on yıl kadar sonra, alçak bir kayalık bölgede bulundu. Diğer ekiplere, kıymetli su deliklerinin, kaynakların ve derelerin yerini gösteren de, karşılaştıkları Kızılderililerdi. Columbus, Hindistan sandığı Karayipler’e, neredeyse dört yüzyıl önce varmıştı ama batıdaki bölgelerde yerli halkın doğrudan huzursuzluk yarattığı durumlar nadirdi. Henüz ortada bir kriz bulunmadığından karşı .koydukları da yoktu

Açlıktan ölmek üzere olan bir öncü, komşusuna bir paket bisküvi için on dolar teklif etmiş ve reddedilmişti. Bir diğeri yükünü hafifletmek için 2 bin 500 dolarını gömmek zorunda kalmıştı; çünkü altınların yarısını vaat ettiyse bile onları taşıyacak birini bulamamıştı. Gömdüğü noktayı da tekrar tespit edememişti zaten. Civardaki zengin madenleri müjdeleyen cevherler bulanlar da oldu; fakat orada hayatta kalmalarına yetecek yiyecek ve su yoktu. Kayıp

Nişan Dürbünü Madeni, nişan dürbününe gümüş yönünden zengin bir cevher takılan Ölüm Vadisi 49'lularından birinin anısına isimlendirildi; Kayıp Goller Madeni de öyle. Bu ikincisi, John Goller'in ekibi tarafından bulunan birkaç altın külçesinden ibaretti. Onları bulduktan sonra Goller, "Ben su istiyorum; altın hiçbir işime yaramaz," demişti. Bu madenler, sonraki ziyaretçilerin yok yere aradıkları birer efsaneye dönüştüler; oysa orada bulunan az sayıdaki cevher de umutsuz ilk ziyaretçileri tarafından götürülmüştü. Bu değişik bir misafirlikti; yola çıkmadan önce taşınan mineral zenginliklere ulaşma ümidi, o topraklara varınca bir kenara bırakılıyordu; çünkü burada zenginliklerin hiçbir anlamı yokken, su her şeydi; orada herkes paylaşmak ya da hayatta kalmak için kendine saklamak noktasında, kritik bir karar vermek zorunda kalıyordu; hepsi ölümle yüz yüze geliyor, bazıları onunla tanışıyordu. Bu dolambaçlı yolda insan, esas önemli olanı anlıyor, iç dünyasına yöneliyordu, çöl tam da böyledir işte. Ve onlar çölde .kayboldular

Göçebe Chemehuevi halkı, bu kurak arazinin enginlerinde, şarkılarla yol alırdı. Şarkılar yer adlarını, coğrafi sıralarına göre sayıyordu. Yer adları ise oldukça tanımlayıcı ve çağrışımlarla yüklüydü; bu sayede asla orada bulunmamış bir insan bile, şarkıyı söylerken nereye geldiğini anlıyordu. Şöyle diyordu Carobeth Laird: "Bugünlerde şarkı sözleri, bir bölgeden ötekine sıçrıyor; çünkü şarkının izlediği rotayı bütünlüklü olarak hatırlayan yok." Laird'in yazdıklarına bakılırsa, "O şarkı nasıldı," diye sormak, "Hangi rotada seyahat ediyordu," demekti aslında. Erkeklere şarkılar, babalarından ya da dedelerinden miras kalıyordu; ve şarkılarda bahsi geçen arazilerde avlanma hakkını, bu yolla kazanıyorlardı. Manly'nin başından geçenlere rağmen diyebiliriz ki, nereye, ne zaman bakacağını bilen biri için avlayacak epey canlı vardı. Örneğin, "The Salt Song", bölgedeki bütün kuş türlerinin bir araya gelerek oluşturdukları sürünün izlediği rotayı tarif eder. Buna göre, kuşlar "tüm gece yolculuk yaparak, gecenin neredeyse yarısında Las Vegas'a, sabah olmak üzereyken Parker'a varır, güneş doğarken ise

eve, menşelerine dönmüşlerdir artık. Eğer söylendiği gece çok kısaysa –tıpkı atalarımızdan miras kalan diğer şarkılar gibi–, Salt Song da kısaltılır, ki geceden daha uzun sürmesin.” Bu şarkıda, kuşların sürüyü sabaha doğru terk etmeye başladıkları anlatılır; şarkının kelimelerden ve mekanlardan oluşan, bu düzenli dünyasında, kuşlar ait oldukları yere varınca sürüden ayrılırlar. Şarkının uzunluğu geceninki kadardır; ve şarkı dünyanın bir haritasıdır. Las Vegas civarındaki kurak araziler, mahir söylencelerin Hikaye Edilmiş Toprakları sayılır. Öyle ki, daha güneyde yaşayan Mojave halkının da gece ve hatta geceler boyunca süren bir .kaplumbağa şarkısı mevcut

Manly ile yol arkadaşının, zor durumdaki iki aile için, yardım bulmak üzere Ölüm Vadisi’nde çıktıkları yolculuk ise, bu şarkılara zıtlık oluşturacak kadar sessizdi. Bu ikili yanlarında sadece ufak bir matara taşıyordu ve kısa sürede susuz kaldı. Onlar da “saatlerce ilerleyip, tek kelime etmediler; çünkü susuzluğu göz önünde bulundurunca, çenelerini mümkün mertebe kapalı tutmanın daha iyi olacağını, bu şekilde buharlaşmanın önüne geçebileceklerini düşünmüşlerdi.” Ağızları öyle kuruydu ki, yanlarında getirdikleri kuru öküz etini bile yiyemediler ve ne zaman sonra buldukları “pencere camı” inceliğindeki buz tabakasıyla, susuzluklarını bir nebze olsun gidermek, kurt gibi aç olduklarını fark ettirmekten başka bir işe yaramadı. Manly ile arkadaşının yardım bulup, gerekli malzemeleri temin ettikten sonra, kestirme yolu öğrenerek, geri dönmeleri 23 gün sürdü. Bu zaman dilimi, geride bıraktıkları iki ailenin, onların yetenek ve fedakarlığından umutlarını kesmelerine yetmişti. Bu yüzden dönüşleri, onları hem şaşırttı hem de sevindirdi. Ekibin tamamının yerleşim yerine varışı ise, ikilinin kısa yolu keşfetmesinden dört ay sonrasına denk geliyordu. Sonrasında haritalanmış dünyalarına ve alışkın oldukları yaşam tarzına döndüler. “O berbat yolculuğun her noktası hafızamda asla silinmeyecek şekilde yer etti. Şimdi, tarih 6 Nisan 1893 ve ben 73 yaşındayım. Fakat buna rağmen, oradaki her kampın yerini tespit edebilir ve eğer gücümü toplayabilirsem, Ölüm Vadisi ile Los

Angeles arasındaki yorucu rotayı, hatasız bir kesinlikle katedebilirim,” yazmıştı Manly, *Ölüm Vadisi, ‘49* adını verdiği anılarında. Mahsur kaldıkları o bölgeye, Ölüm Vadisi adını veren de .onun ekibiydi zaten

Hikaye Edilmiş Topraklar’ı da, onun biraz kuzeyindeki eyaleti de iyi bilirim. Keşfettiğim ilk çöl burasıydı; bana nasıl yazmam gerektiğini de burası öğretti. Yıllar boyunca, binlerce nükleer bombanın infilak ettiği Nevada Deney Sahası’na gitmeye ise, yirmili yaşlarımın sonlarında başladım. Binlerce insan gibi ben de, nükleer deneylere karşı çıkmak için gidiyordum oraya. Protestocular, Batılı Shoshone halkı ile paganlardan, Mormonlar ile Fransisken mezhebi mensuplarından, Budistlerden, anarşistler ile Quaker mezhebi mensuplarından meydana gelen, çılgın bir karışımdı. Çünkü bu mekan, tek bir hikayenin çizdiği net sınırlarla değil, aynı başkente çıkan farklı yollar gibi, birçok hikayeyle tasvir edilebilirdi ancak. Ölüm Vadisi 49’luları oraya vardığından beri, bölge birçok öyküye mekan olmuş, en eski öykülerden bazıları da, ne mutlu ki, unutulmamıştı. Orada tanıştığım insanlar, Batı’nın nasıl bir ev olduğuna ilişkin algımı genişlettiler; ve oraya pek de uzak olmayan bir yerde, yolun kenarına taşıdığım kaplumbağa, günün birinde beni eski evimden çıkardı. Belki de rüyamda gördüğüm o kaplumbağa, Kaplumbağa Adası’nın bizzat kendisiydi; zira kıtanın eski adı buydu. Belki de bütün kıta benim evimdi artık ve mekana ilişkin bu yeni algı, beni çeyrek yüzyıl önce terk ettiğim evin, dışına nihayet .çıkarmıştı

Bugün yaşadığım yerin, altı ya da yedi blok kuzeybatısında, 1870’lerde son Kahverengi Satir kelebeğinin yakalandığı tepe bulunuyor; o bölgeye has bu kelebeğin soyu tükenmek üzereydi. Altın bulmaya gelenlerden bazıları iyi insanlardı fakat bir aradalarken yarattıkları etki korkunç oldu; istiflenebilecek ne varsa, hepsini toplamak için hararetle çalıştılar. Gerçekten de, dağlardan tonlarca altın kazınmıştı. Karşılığını ise istiflenemeyen ve zaten onlara ait de olmayan şeyleri bozarak verdiler. Temiz dereler ve nehirler, madencilerin civa atıkları ve pislikleriyle kirlendi; somon

balığı popülasyonu daha ilk zamanlarda azalmaya başladı; maden fabrikaları için ağaçlar kesildi; yıl 1922 olduğunda, California'nın boz ayısı, eyalet bayrağı dışında hiçbir yerde bulunamıyordu; kabilelerin dilleri ve hikayeleri, şiddet ve madenlerin taşıdığı hastalıklar yüzünden kayboldu. Para hırsı ve onun hizmetindeki, her geçen gün daha sofistike hale gelen yeni teknolojiler, vahşi doğanın ve uzak diyarların bağrından, gittikçe daha fazla zenginlik kopardı ve hiç zenginlik kalmayana kadar durmadı. Bankalar, asla harcanamayacak kadar çok parayla doluydu şimdi; o paranın satın alacağı kadar çok şey yoktu bile. Artık kıtlık gerçekti işte; üstelik .büyüyordu

Hayat, ahlak derslerindeki kadar basit değil, bundan çok daha komplike; zira ortaya çıkan sonucun güzel yanları da var. Kelebeğin dünyadan silindiği o tepede şimdi bir Katolik üniversitesi bulunuyor; duyduğuma göre büyük şairler orada şiirlerini okuyor, çevreciler ise konuşma yapıyorlarmış. Beyaz bir kuş kafesine benzeyen evimin tersi yönde, üniversiteyle ev arasındaki mesafenin iki katı uzaklıkta ise, San Francisco Zen Merkezi var. Burası, Budizm'in Batı'daki kilit noktalarından biri. Yoksul bir mahalledeki, bu hoş tuğla bina, uzun zaman önce Yahudi kadınlar ikamet etsin diye inşa edilmişti ve demir balkonlarından bazılarında hâlâ Davud'un yıldızını görmek mümkün. Yazın ortasında gördüğüm, o kaplumbağalı rüyadan dört ay kadar sonra bir sabah, artık orayı ziyaret etme zamanımın geldiğini hissederek uyandım. Vardığımda cumartesi konuşması başlamak üzereydi; ben de Afro-Amerikalı, iri bir adamın arkasına oturdum. Ağırlığını diğer yanına vermek üzere her kıpırdayışında, mihrabı görebiliyordum. Bu anlık görüntüler, onu olduğundan daha ilginç kılıyordu. O gün orada bulunanlardan biri, mihrabın üzerindeki taştan Buda heykelinin, bir zamanlar Afganistan'da bulunan fakat uzun zaman önce yıkılan bir tapınaktan getirildiğini söyledi. Rüyalarıma giren o evden yadigar kalan, iki yün battaniyeyi Afganistan'daki Quaker mezhebine gidecek kış yardımları için bağışladım ben de. Yüzündeki huzur dolu ifadeyle heykel, bize battaniyelerin gideceği yerden bakıyor gibiydi.

Hammaddesi olan yumuşak, kahverengi taş, beraberinde kurak iklimleri ve metaneti getirmişti sanki; bu taş, mekana gerçekçilik katıyor, erozyonun, heykelin kaftanındaki kıvrımlar gibi .şekillendirdiği, kayalık dağları görmemi sağlıyordu

Kısa gri saçlı, zayıf bir adam bağdaş kurmuş oturuyordu; koyu renkli kaftanını düzeltti ve girizgaha başvurmaksızın, usulca, yavaşça ve uzun aralar vererek, bir hikaye anlatmaya başladı: “Günaydın. Bize kutu kutu şeker satan bir adam vardı, uzun yıllar boyunca buraya gelmeyi sürdürdü. Aslına bakarsanız, sattığı şekerleri konserve kutularına dolduruyordu. İçi çikolata, dışı karamel kaplı bu şekerler, çikolatadan yapılmış küçük kaplumbağalara benziyordu. Biz de ona Kaplumbağa Adam adını taktık. Kaplumbağa Adam, gelecek ve bize karamel kaplı, o tatlı çikolatalardan satacaktı. Fakat Kaplumbağa Adam’ın gözü görmüyordu. O kördü; bu yüzden biz de, ondan bir yerine iki kutu satın alırdık. Ve kutuları ofisteki bir masanın üzerine koyar, çok tatlı bulmamıza rağmen, hepsini hızla yerdik. Kaplumbağa Adam, bu işe yıllarca devam etti. Kör adamların çoğu gibi, onun da beyaz bir bastonu vardı. Bastonunu hafifçe vurarak üst kata çıkmanın yolunu bulur, sonra kapıyı çalar, ardından içeriye girerdi. Alışverişi .tamamlardık; o da giderdi

Günlerden bir gün, bu binanın hemen önünde, sokaktaydım ve“ birinin ‘Yardım edin... Yardım edin... Yardım edin...’ diye bağırdığını duydum. Bağıran Kaplumbağa Adam’dı; orada, köşede durmuştu. Karşıdan karşıya geçmek istiyordu ve onun karşıdan karşıya geçme yöntemi kaldırımın kenarında durup, birisi gelip onu diğer yana geçirene dek, ‘Yardım edin,’ diye bağırmaktı. Onu takip etmedim ama ne zaman bir köşe başına gelse, karşıdan karşıya geçmek için bu yönteme başvurduğunu tahmin etmiştim: Öylece .duruyor ve yardım istiyor olmalıydı

Ben de şöyle düşündüm: Olağanüstü değil mi? Ne harika bir“ hayat! Yürüyorsun ve bir engelle karşılaşınca, durup yardım çağırıyorsun. Kime seslendiğini bile bilmiyorsun üstelik; hatta etrafta biri var mı, yok mu, onu bile bilmiyorsun; ve öylece

bekliyorsun... Sonra karşına biri çıkıyor ve o engeli aşmana yardım ediyor; sen de yürümeye devam ediyorsun ve biliyorsun ki çok yakında karşına bir başka engel çıkacak, yine durmak ve ‘Yardım edin, yardım edin, yardım edin,’ diye bağırmak zorunda kalacaksın. Etrafta biri var mı yine bilemeyeceksin, bariyeri aşmana kimin ...yardım edeceğini bilemeyeceğin gibi

Ve Kaplumbağa Adam, tüm engellere rağmen tüm şehri gezip,“ kaplumbağa şekerlerinden satıyor, Zen Merkezi gibi yerlere gelerek, .insanları konserve kutularını almaya ikna ediyordu

Ve bilirsiniz ya, o biraz dolandırıcı da sayılırdı. Şekerleri aslında“ istemediğimizi bildiği gibi, bizi onlardan iki tane almaya ikna edebileceğini de biliyordu. Kaplumbağa Adam, hiç aptal değildi. Öte yandan, onu görmekte daima heyecan verici bir yan vardı. Çünkü onun o kapıdan girmesi, bir açıdan mucizeydi de... Sanki Kaplumbağa Adam, yerçekimine, sağduyuya, kalıplara meydan okuyordu. Kaplumbağa Adam, bir süper kahramandı sanki. Bu yüzden onun kapıda belirmesi, her zaman biraz heyecanlı, biraz .sevindiriciydi

Eğer hepimizin içinde bir miktar Kaplumbağa Adam bulunmasa,“ kendi ellerimizle, kendimize yaptığımız o büyüyü nasıl bozabilirdik ki? Fakat büyüyü bozmak tehlikelidir çünkü birçoğumuz Kaplumbağa Adam kadar idmanlı değiliz. Oysa Kaplumbağa Adam’ın başka seçeneği yok. Ya yataktan çıkmayacak, ya da çıkıp geçit vermez engellerle yüzleşecek ve onları aşabilmek için yardım .çağıracak. Seçenekleri bunlardan ibaret

Halbuki hayatıma gereken dikkatle bakarsam, bu öğleden sonra“ başıma gelecekleri bile bilmediğimi fark ederim ve başıma geleceklerle başa çıkacak donanıma sahip olduğum konusunda, kendime sonuna kadar güvenemem. Belki de donanımlarımıza güvenebileceğimize inanmak istiyoruzdur. Fakat bu inanç bir bakıma makuldur çünkü olasılıklar, ihtimaller, bu öğleden sonranın, diğerlerinden pek de farklı olmayacağını söyler bize. Bir şekilde idare ederiz. Böylece sarsıcı ihtimali, mantıklı bir yanıt vererek eleriz. Halbuki farkındalık, bizi makullüğün ötesine taşır; makul

davrandığımızı düşünmekten hoşlandığımız halde üstelik... Makullüğün ötesine geçince ise, devreye büyüleyici bir şey girer. O büyüleyici şey, iç diyaloğumuzun sahnelediği tiyatrodur; hikayeler zihnimizden, duygular kalbimizden akıp gider... Biz de bu noktada, çevremizin pek de o kadar temiz ya da düzenli olmadığını görmeye başlarız. Hatta cüretimi mazur görün, güvenli ve makul olmadığını da fark ederiz. Yüzyıllar yüzyılları, milenyumlar milenyumları kovalarken, farkındalığı gelişmiş insanlar kendilerine hep şu soruyu sordular: Hmmmm, bu konuyu nasıl ele almalıyım ki karşıma çıkabilecekler yüzünden dehşete kapılmayayım ya da aşırı derecede temkinli davranarak, içime kapanmayayım? İşte, farkındalığın .gerektirdiği ustalık burada gizlidir

Bir ses duyar ve büyük bir kamyonun köşeyi dönmekte“ olduğunu düşünürsünüz. Bunların hepsi bir anda yaşanır. Birini görür ve kim olduğuna ilişkin bir hikaye uydururuz. Hatta bazen üzerine bir hayat kurduğumuz bu hikayeler yüzünden başımızı belaya da sokarız. Fakat farkındalık bize hayatlarımızı varsayımların üzerine kurmamamızı da söylemez. Çünkü bunu yapmaya programlıyız; sesi duyunca kamyon, aklımıza irademiz dışında geliyor. Peki, farkındalık ne söyler bize? Şunu söyler: Bu düşünceye çok sıkı tutunmayın, çok da emin olmayın. Bu yeni ve çok daha basit varoluş çerçevesinde, Kaplumbağa Adam’a dönüşmekte hiçbir sakınca yoktur; sonraki adımda ne yapacağını bilememekte de, bir engele takılmakta da öyle... Hayatın gizemli bir yanı bulunduğunu, kesinlikten bahsedilemeyeceğini anlamakta hiçbir sakınca yoktur; yardıma ihtiyacımız bulunduğunu fark etmekte de öyle... Hatta yardım çağırmak oldukça cömert bir eylemdir; çünkü başkalarının bize yardım etmesine, bizim de yardım almamıza izin verir. Bazen yardım çağırır, bazen yardım ederiz. Böylece bizi korkutan, o düşmanca dünya, başka bir yere dönüşür. Bu öyle bir dünyadır ki, hem yardım alan, hem de yardım eden birileri mutlaka vardır. Dünya –ki bence insanı azimli biri olmaya zorlayan bir dünyadır bu–, ancak böylelikle aciliyetini ve umutsuzluğunu yitirir. Etrafta

yardım etmeye hazır birilerinin bulunduğu, bu cömert dünyaya, o ”.kadar da hoşgörüsüz yaklaşmamıza gerek yok bence

Birkaç ay sonra, Sierra'nın doğu yamacında, Jeffrey çamlarının solgun kumların üzerinde, aralarında belirli bir mesafe bırakarak yükseldiği ormanda kamp yapıyordum. Ağaçların derinlere inen muazzam kökleri, bu kuru bölgede bulunan az miktardaki nemi de tüketmişti. Kozalaklar, ağaçların dibine düşüyor, düştükleri yerde mükemmel bir çember oluşturuyordu. Zaten mekanın tamamı, geometrik açıdan kusursuz gibiydi: Volkanik kumdan, dümdüz bir ova; sırık gibi dikilmiş, uzun ağaçlar; koyu renkli kozalak çemberleri... Günün en sıcak saatlerinde, ağaçların kabuklarından havaya, vanilya ve karamela kokusu yayılıyor; bu kokunun verdiği tazelik, ortamın huzurunu tamamlıyordu. Orada bulunduğumuz süre zarfında, sanki dünya bu ormandan ibaretti sadece; sanki ağaçlar sonsuza dek yaşayacaktı; sanki zaman, geçmiş ve mecburiyetler artık haritada olmayacaktı. O buz gibi geceyi arabalarımızda uyuyarak geçirmiştik; hava öyle soğuktu ki o gecenin sabahında bulaşık kabımızdaki su bile donmuştu. Bir önceki yıl da, yine burada kamp yapmıştık; o zaman, arabam asfalt yolun birkaç kilometre dışında kuma saplanmıştı. Yol arkadaşlarıma güvenebileceğimi idrak ettiğim harika bir andı bu. Beni saplandığım yerden pek telaşa kapılmadan neşeyle çıkarmışlardı. O dondurucu gecedeyse, rüyamda çocukluğumu geçirdiğim evin arka bahçesine arabamla girdiğimi ve arabamın oraya saplandığını gördüm. Artık bu ev başkasına, orta yaşlı, Asyalı bir kadına aitti; ve o, binaya ikinci bir kat çıkmıştı. Burası onun eviydi şimdi. İçeriye girmedim; bunun yerine, arkadaşlarım gelip arabamı saplandığı yerden .çıkardılar

Ve derken, bu bölümü yazmaya hazırlanırken, evi bir kez daha rüyamda gördüm; bu rüyada da evin dışındaydım. Babamın ve babaannemin kalplerini, kayalık bir toprağa kazılmış mezarlara gömüyorduk. Kalpleriyle, mezarın iç duvarlarına, yüzme havuzumuzun kenar duvarlarındaki, dekoratif çıkıntılardan

yapıyorduk sanki. Fakat bu defa havuzun dibinde koyu renkli bir çamur da vardı; kenarları ise artık düz değildi, büyük taşlarla kaplandığından, bombeliydi. Bir su birikintisine dönüşmekteydi adeta. Koyu renkli kalpleri, kasaptan alınmış et gibi, kilitli bir poşetin içinde buzdolabımda tutuyordum. Bir rüya size kalplerin ne zamandır orada durduğunu açıklamak zorunda değildir elbette. Zaten ben de rüyayı görürken, bu kalplerden hangisinin daha büyük olduğunu merak ediyordum. Acaba kalbinin boyutundan, kişinin ne kadar cömert olduğu ya da vücut ölçüleri anlaşılabilir miydi? Belki de boyut, sağlıksız bir büyümenin göstergesiydi sadece? Babamın da, babaannemin de kalp sorunları yüzünden öldüklerini de unutmamak gerek. Kalpleri gömdükten sonra, arka bahçedeki yüksek bahçe duvarının budak deliğinden, gittikçe hızlanan at arabalarına bakmaya başlamıştım, –gerçek hayatta da orada bir delik vardı sahiden, unutmuşum bunu– oradan karşıdaki tepelerde bulunan küçük at çiftliğini izlerdim. Rüyamda gördüğüm atlar ise, gittikçe hızlanıyor ve daha evvel izlediğim atlardan hiçbirinin ulaşamadığı bir hız ve gösterişle, dört nala koşuyordu; atlar ...canlaydı, güçlü ve hayat dolu

Birkaç ay sonra, birkaç haftamı yazarak geçirmek üzere, büyüdüğüm ilçeye gittim. En kuzey ucunda o evin bulunduğu, banliyö koridoruna değil ama; onun batısındaki, büyük bölümü parklar ve mandıralarla kaplı vahşi topraklara... Kazlar güneye göç ediyordu, daldaki elmalar olgunlaşmıştı; ve günlerden bir gün Rich adlı doğa bilimci, beni kuşlara bakmaya götürdü. Bir dala tünemiş, beyaz kuyruklu çaylak çiftini izlerken, bir zamanlar soylarının tükenme tehdidiyle karşı karşıya kaldığını, fakat artık durumlarının iyi olduğunu söyledi bana. Dediğine göre, yaşam alanlarını da genişletmişler. Kanatlarındaki siyah şeritleri saymazsak, bu kuşların hemen her yanı güvercinler kadar beyazdı; oysa vahşi hatları onları ufaltılmış birer şahine benzetiyordu. Zaten bazıları onlara “Melek şahinler” der. Onlarca sahil ve su kuşunu inceleyerek yürüyüşümüze devam ettik; bir yalıçapkını, kamışların arkasına beceriksizce saklanmış yeşil bir balıkçıl, yuttuğu mavi yusufçuk midesine varana

dek vızıldayan bir diğeri, ötücü kuşlar ve nihayet, eski değirmen havuzunun durgun sularında yüzen bir deniz kaplumbağası... Kaplumbağanın sudaki yansıması, profilden gördüğümüz eğik başına ilişkin algıyı bozuyor, bize bakan altın sarısı tek bir göz değilmiş de, sanki iki gözmüş gibi hissettiriyordu. Yoldan çok uzaklaşmadan birkaç yeri daha böylece gezdik; rehberimin gözünden görüp, onun hikayelerinden dinleyince, oralar bana tamamen başka gelmişti; halbuki hayatım boyunca burada defalarca bulunmuştum. Benim memleket, bitkilerden, yer şekillerinden ve birkaç insan hikayesinden ibaret bir yerdi. Fakat ona sorunca, üzerinde değişik türlere mensup canlıların yaşadığını ve bu türlerden her birinin, yaşamıyla bir desen oluşturduğunu, bu desenlerin de bir araya gelerek, müthiş derecede karmaşık bir kilim meydana .getirdiğini söylüyordu

Bazı fikirler yenidir; fakat çoğu fikir uzun zamandır orada bulunan bir şeyin –odanın ortasındaki esrarın ya da aynadaki sırrın–, farkına varmaktan ibarettir. Bazen beklenmedik tek bir düşünce, tanıdık bir diyarı, emsali görülmemiş bir şekilde öte yana geçiren o köprü oluverir. Dünyaya ilişkin şu tanıdık hikayeyi siz de duymuşsunuzdur; hani şu başka canlı türlerinin yaşam alanlarına tecavüzle ilgili olanı... Tecavüz gittikçe tırmanıyor ve dolayısıyla türlerin soyunu tüketmeye devam ediyor. Öte yandan Rich, kıtaya ilk kez ayak basan altın avcılarının, kıpırdayan her şeye ateş etmelerinden yaklaşık 100 yıl sonra başlayan ve ancak 50 yıl önce durulan o süreci, farklı bir yönüyle anlatıyor, hiç değilse Kuzey Amerika'daki pek çok türün tükenmenin eşiğinden döndüğünü söylüyordu. Pek çok açık arazisi bulunan bu ülkede, diyordu bana, çakallar bile bazı bölgelerden silinmişti. O esnada fark ettim ki, çocukken dolaştığım şu tepeler, eskiden oldukça boş ve sessizdi. Benim için bir cennet ve bir sığınaktan farksız olan bu yeri, yoksullaşmış bir coğrafya olarak düşünmek garipti; halbuki .çimlerinin yerli olmadığını öğreneli uzun zaman oluyordu

Kıta boyunca, sık rastlanan hayvan türleri –karacalar, geyikler, çakallar ve pumalar– geri dönüyorlar; oysa nadiren mutlu sonla

biten bir hikayedir bu. 40-50 yıl önce DDT yüzünden soyu neredeyse tükenen kuş türleri –doğanlar, kartallar, balık kartalları ve daha pek çoğu–benzer şekilde geri döndüler. Fakat bu ilçede, daha fazlası yaşandı. 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinde, Kanada geyiğinin soyu bilinçsiz avlanma yüzünden, kıyı boyunca tükenme tehdidiyle yüz yüze kalmıştı; öyle ki, habitatları olan California boyunca sadece birkaçı yaşamını sürdürmeyi başardı. Hayatta kalanlar 1874'te, San Joaquin'deki bataklıkta bulundu; burası, Ölüm Vadisi 49'lularının Kumda Yürüyenler diye andıkları vadiydi. Onları bulanların esas niyeti ise bataklığı kurutarak tarıma açmaktı. Yirminci yüzyıl boyunca bu türün yaşatılması için ciddi çaba harcandı. O evi ve ilçeyi terk ettiğim sene, 10 Kanada geyiği, yeniden sahille tanıştırılmıştı. O zamandan bu zamana üremeyi sürdüren geyiklerin sayısı şimdi 100'leri buldu ve bugün artık .soylarının güvende olduğunu söylemek mümkün

Kanada geyikleri hakkında bilgim vardı ama Rich konuştukça gözümün önünde, yok olma kapısında bir süre bekledikten sonra geri dönen tüm o hayvanlara ilişkin, öncekinden çok daha farklı bir tablo canlandı. Örneğin fil fokları 150 yıl boyunca bu kıyı şeridinden silinmiş, takvimler 1890'ı gösterdiğinde Baja'daki tek bir yer dışında, hiçbir üreme alanında bulunamaz olmuştu; sayıları giderek azalarak 1000'e kadar düştü. Fakat Kanada geyiklerinin dönüşünden dört yıl sonra, üreyen ilk çifte yine burada rastlandı. Şimdi, yani o günün üzerinden 20 yıl geçtikten sonra, onlardan birkaç bin tanesi, kış mevsiminde, ülkenin en uzaktaki plajına kendilerini güçlükle atıyor, burada güneşleniyor ve doğum yapıyor. Şu an dünyada onlardan toplam 50 bin 100 tane var. Kahverengi pelikanlar ve taraklı balıkçıllar da uçurumun kıyısından dönen diğer türler; diğer bütün su kuşları ile Kuzey Amerika'daki kuş türlerinin yaklaşık yarısı da dönem dönem tehlike altında kaldı. Öyle ki, verili zamanda tehdit altında bulunan kuş türlerinin sayısı bazen 200'e kadar ulaştı. Öte yandan bu yer, bazı özgün alt türlere de ev sahipliği yapıyor; kıtanın 10 bin yıllık tecridi sırasında evrimleşmiş bu alt türlerden yaklaşık 25'i, tükenme tehlikesiyle burun buruna geldi

veya tehdit edildi; yumurtalarını bölgedeki nehirlere bırakan coho somonu da, bu türlerden biri... Bu arada coho somonuyla tanıştığımı da söylemeden geçmeyeyim; altın renkli dişi ve yakut kırmızısı erkek, kış ortasının erken inen akşam karanlığında yağmur .çiselerken, sığ sularda akıntının tersi yönde yüzüyordu

Ertesi gün, kaldığım evde bir kitap buldum; pek çok canlı türünün süslediği bu toprakların kalkınma hamlelerinden nasıl korunduğu hakkındaydı. Kitapta babamın adı da geçiyordu. Bir imar planı hazırlaması için onunla anlaştıklarında, California'ya geri dönmüştük, kitap biz döndükten sonra yaşananları anlatıyordu. Sonraki beş yılını, eyalet yasaları ile federal yasaların kapsamadığı, bölgesel koruma altında da bulunmayan batı bölgelerini, kalkınma hamleleri karşısında savunacak bir belge üzerinde çalışarak geçirdi. Koruma belgesi için talep, önce halktan gelmişti; uzmanların hazırladıkları planı kabul ettirmeleri de yine onların desteğiyle mümkün olmuştu. Fakat korumanın kurallarını belirleyen ve öfkenin odağına yerleşen planlamacılardı. İşte kitap onların "devrim niteliğindeki Marin İlçe Planı'nı" anlatıyordu. Plan, "Marin'in olağanüstü doğasını muhafaza etmek ve onu şehrin yayılmacılığından korumak için, 'doğaya dost' bir yaklaşımla hazırlanmıştı." Adını Lew Welch'in bir şiirinden alan bu çevre planının bir kopyası bende de var. Adını aldığı şiirden bir alıntıyla açılıyor: "Burası son yer. / Gidilecek başka yer kalmadı." Şiirin adı da *Son Yer Dayanabilir mi Sonuna Kadar?* Bugüne dek dayanmayı başardı; ama ne yazık ki, Welch başaramadı. 1971 yılında Sierra Nevada'nın vahşi doğasına adım attı ve o günden sonra izine kimse .rastlamadı

Plan, "kamuya açık 57 duruşmada dinlendi ve 1973'te kabul edildi. Yetenekli şehir planlamacıları Paul Zucker ile Al Solnit'in verdikleri ilhamla hayata geçmişti. Fakat bir süre sonra girdiği danışmanlık yarışını kaybeden Zucker, işinden de oldu. Solnit ise diğer şehir planlamacılarının hırçın saldırılarıyla ve düşmanca köşe yazılarıyla baş etmek zorunda kaldı. Ama halk planı benimsedi ve küçük revizyonlar geçirdiyse de, plan 25 yıldan daha uzun bir

süredir yürürlükte.” Ben dokuz yaşında falanken, eve geç geldiği bir yaz akşamı babam, mutfak tezgahında unutulup ekşimiş bir bardak çikolatalı süt buldu. İsraf onu öfkelendirirdi ve çikolatalı sütün evdeki başlıca tüketicisi ben olduğumdan, odama daldı, ışığı açtı ve uyumama aldırmadan sütü suratıma boca etti. Uyandığımda üzerimden süt damlıyor, bir dev ise bana doğru kükrüyordu. (Sütü tezgahın üzerinde bırakanın kardeşim olması da ufak bir ayrıntı; bu gerçekten oldukça düşük bir olasılıktı.) Kitabı okurken, o akşam eve, ilçenin kaderinin çizildiği bu gergin toplantılardan birinden .çıkıp geldiğini anladım

O ev, daha büyük bir evin içindeydi; başka bir deyişle, büyük bir hikayenin içindeki daha küçük, bir başka hikayeydi; gözünüzde hikayelerin matruşka bebekler gibi iç içe geçtiğini canlandırın... O evde yaşanan korkunç şeyler de, daha büyük ölçekte, yani ilçe bazında yaşananlar için ödenen bedellerden biriydi; ki orada türleri, ülke ve hatta dünya genelinde tüketen vahşetle mücadele ediliyordu. O evi çeyrek yüzyıl önce, sonsuza dek terk ettim; rüyalarımda orada gezinmeyi ise, geçen yıllarda ancak bırakabildim. Ama ilçeye kendi isteğimle defalarca döndüm ve bu sonuncu gidişimde, yaşama dönen hayvanlardan bazıları gibi, hikayelerin de kuluçkaya yattığını kavradım. Melek şahinleriyle tanıştığım günden birkaç gün önce, Kanada geyiklerini görmeye bir kez daha gitmiştim. Geyiklerden çoğu, bu uzak ilçenin en uçtaki yarımadasında, karanın kuzeyi işaret eden bir parmak gibi uzandığı yerde, dünyanın geri kalanından, o parmağın bilek kısmına çekilmiş üç metrelik tel örgülerle ayrılmış halde yaşar. Dünyanın sonunun bir zamandan ziyade, bir yer olabileceğini ilk kez orada fark ettim. Kanada geyikleri, çimenlerin ve yabani ot öbeklerinin üzerinde uzanıyordu. Yaklaştığımı duyan yavru erkek sürüsü yerlerinden kalkıp, aralarına birkaç yetişkin erkeğin de karıştığı dişi sürüsüne yaklaştı ve onların ayaklarına dolandı. Yavru sürüsünün boynuzları, harekete geçmiş bir ormanın ağaçlarıydı sanki. Dünyanın sonu, rüzgarlarla yıkanıyordu fakat buna rağmen huzurluydu. Siyah karabataklar ve kırmızı denizyıldızları, dalgaların mütemadiyen ıslattığı, üzeri ince bir kum

tabakasıyla kaplı, koyu renk kayaları süslüyordu. Hepsinin ötesinde ...ise deniz uzaklara, çok uzaklara uzanıyordu

Kaynakça

Açık Kapı

Poe: "The Daguerreotype," 1840, Jane M. Rabb'ın *Literature and Photography: Interactions 1840-1990* adlı kitabından (Albuquerque: University of New Mexico Press, 1995), sf. 5

Benjamin: Walter Benjamin'in *Reflections: Essays, Aphorisms, Autobiographical Writings* adlı kitabındaki "A Berlin Chronicle" adlı bölümden, çeviren Edmund Jephcott, editör Peter Demetz (New York: Schocken, 1986)

Boone: Chester Harding karşısındaki bu ifadesi pek çok yerde, pek çok farklı versiyonuyla alıntılandı. Harding, Boone 85 yaşındayken, onun resmini yapmak üzere gelmişti.

Dorothy Lee: 1959 tarihli *Freedom and Culture* adlı kitabından

California'nın yerel dillerini koruma ve canlandırma: Berkeley Üniversitesi'nin mezunlarının çıkardığı *California Monthly*'de Eylül 2004'te yayınlanan "A Faith in Words" adlı makaleden. Makaleyi Kerry Tremain kaleme aldı.

Jaime de Angulo: *A Jaime de Angulo Reader* adlı kitabın editörlüğünü yapan Bob Callahan'ın yazdığı önsözden (Berkeley: Turtle Island Press, 1979)

Mesafenin Mavisi

Robert Hass: *Praise* adlı kitabındaki "Meditations at Lagunitas" adlı şiirinden (Ecco Press, 1990)

Simone Weil: *Gravity and Grace* adlı kitapta alıntılanan 2001 Penguin Lives adlı kitaptan; bu ikinci kitabı Francine du Plessix Gray kaleme aldı.

Burada anlatılan mesafenin mavisi tablolarından çoğu Louvre Müzesi'nde sergileniyor; bir tek Da Vinci'ninki Washington'daki Ulusal Galeri'de bulunuyor.

Henry Bosse albümü: Twin Palms Press tarafından 2002'de tekrar basıldı.

Gary Paul Nabhan: 1994'te Stephen Trimble ile birlikte yazdığı *The Geography of Childhood* adlı kitaptan

Papatyadan Taçlar

Boşlukla ilgili alıntı: Stephen Batchelor'ın *1997 Buddhism without Beliefs* adlı kitabından

Mesafenin Mavisi

Cabeza de Vaca: University of New Mexico Press tarafından 1983 yılında basılan kitabı, Cyclone Covey çevirdi; kitabın editörlüğünü de yine o üstlendi.

Eunice Williams: tüm alıntılar John Demos'un *The Unredeemed Captive* (1994) adlı kitabından

Mary Jemison: Frances Roe Kestler'in 1990'da yayınlanan *The Indian Captivity Narrative: A Woman's View* adlı derlemesinden

Cynthia Ann Parker: Margaret Schmidt Hacker'in 1990'da yayınlanan *Cynthia Ann Parker, the Life and the Legend* adlı kitabından

Thomas Jefferson Mayfield: Heyday Books ve California Historical Society tarafından, onun adına basılan *Indian Summer: Traditional Life among the Choinumne Indians of California's San Joaquin Valley* adlı, önsözünü Malcolm Margolin'in yazdığı kitaptan

Pat Barker: 1992'de yayınlanan *Regeneration* adlı romanından

Terk Etmek

David Wojnarowicz: 1991'de yayınlanan *Close to the Knives: A Memoir of Disintegration* adlı kitabından

The Clash: "London Calling" adlı parçalarından

Mesafenin Mavisi

"Would You Lay with Me (in a Field of Stone)," yazan David Allen Coe

"Walking After Midnight," yazanlar Don Hecht ve Alan Block

"Long Black Veil," yazanlar Danny Dill ve Marijohn Wilkins

"No Man's Land," yazan Bob Dylan

Isak Dinesen: *Winter's Tales* adlı kitabındaki "The Young Man with the Carnation" adlı bölümden

İki Ok Başı

***Vertigo*:** Madeleine ile ilgili bölüm Jeff Craft ve Aaron Leventhal'in 2002'de yayınladıkları *Footsteps in the Fog: Alfred Hitchcock's San Francisco* adlı kitaptan

Mesafenin Mavisi

Yves Klein: Artsat Rice Üniversitesi'nin 1982 tarihli Yves Klein kataloğundan; Thomas McEvilley'in olağanüstü makalesini de içeren *1928–1962: A Retrospective* adlı kitaptan; Nicholas Charlet'in önsözünü Klein'ın arkadaşı Pierre Restany'nin yazdığı, 2000'de yayınlanan *Yves Klein* kitabından; Sidra Stich'in 1994 tarihli *Yves Klein* cildinden

Tarihi haritalar: Peter Whitfield, *New Found Lands: Maps in the History of Exploration*; R. A. Skleton'ın 1958 tarihli *Explorer's Maps*'inden; Lloyd Arnold Brown'ın 1949 tarihli *The Story of Maps*'inden; John Leighly'in 1972 tarihli *California as an Island: An Illustrated Essay*'inden; Glen McLaughlin ve Nancy H. Ma, *The Mapping of California as an Island*, 1995; Jean Baptiste Bourguignon d'Anville alıntısı ise Peter Turchi'nin 2004 tarihli kitabı, *Maps of the Imagination: The Writer as Cartographer*'dan

Slavoj ŽiŽek'in Donald Rumsfeld'e cevabı: *London Review of Books*'un 3 Haziran 2004 tarihli sayısında, "On Abu Ghraib" başlığıyla yayımlandı.

Tek Katlı Ev

Carobeth Laird: 1993'te yayınlanan *Encounters with an Angry God: Recollections of My Life with John Peabody Harrington* adlı anılarından ve 1976 tarihli *The Chemehuevis*'tan

William Manly: 1977'de yayınlanan *Death Valley in '49* adlı anılarından

San Francisco Zen Merkezi'ndeki konuşmayı Abbot Paul Haller yaptı.

Babamın adı, L. Martin Griffin'in, 1998 tarihli *Saving the Marin-Sonoma Coast* adlı kitabında geçiyor.